

Olomoucký biskup Jan Železný a Zikmund Lucemburský

Príspevek k poznání Zikmundovy spojenecké sítě v českých zemích
a jeho dvorských struktur¹

PETR ELBEL

Jan Železný, původně litomyšlský (1388–1418) a pak olomoucký biskup (1416/18–1430), po přestupu Konráda z Vechty k husitismu administrátor pražské arcidiecéze (1421–1430) a v závěru života kardinál kněz titulu sv. Cyriaka (1426–1430) a administrátor biskupství ve Vácu (1430), je znám jako jeden z nejrozhodnějších a nejaktivnějších odpůrců husitů v českých zemích.² Obecně známým je

1) Původní verze studie vznikla v roce 2007 a měla být otištěna ve sborníku Západočeské univerzity Historická dílna 2007. Zejména hlavnímu redaktorovi dr. Jiřímu Stočesovi děkuji touto cestou za jeho vstřícnost a pochopení i za jeho cenné připomínky k původní verzi studie. Protože za posledních sedm let vyšlo nemálo nových prací k dějinám husitství a také jsem sám pokročil ve výzkumu Zikmundovy vlády a osudů katolické církve v husitských Čechách a na Moravě, rozhodl jsem se text z roku 2007 na řadě míst upravit či aktualizovat.

2) Biografickou studii věnoval osobě Jana Železného nejnověji Thomas KRZENCK, *Prelát táhne do války. Jan Železný*, in: Osobnosti moravských dějin 1, edd. Libor Jan – Zdeněk Drahoš – Demeter Malaták – Pavel Pumpř, Brno 2006, s. 129–153; naposledy jsem této osobnosti věnoval několik stran v kolektivní monografii Jindřich SCHULZ – Jiří ŠMERAL a kol., *Dějiny Olomouce 1*, Olomouc 2009, s. 217–225. Ze starší literatury k Janovi Železnému je potřeba uvést: Christian D'ELVERT, *Johann der Eiserne. Bischof zu Olmütz*, in: Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens 1, hg. v. Gregor Wolny, Brünn 1826, s. 240–258; Zdeněk NEJEDLÝ, *Dějiny města Litomyšle a okolí I*, Litomyšl 1903, s. 185–248; Petrus MÖHLER, *Die Prämonstratenser der Sudetenländer in den Hussitenwirren 1409–1434 mit besonderer Berücksichtigung des Bischofs Johann von Leitomyssl*, in: Beiträge zur Geschichte des Stiftes Tepl II, Marienbad 1925, s. 135–170; z novějších prací pak: Josef MATZKE, *Das Bistum Olmütz von 1271–1578 (vom Spätmittelalter bis zur Renaissance)*, Königstein/Taunus 1975, s. 48–50; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup Jan IV. Železný a jeho vizitace*, Studie o rukopisech 21, 1982, s. 115–139; Miloš KOUŘIL, *Osudy moravské církve v 15. století*, netištěná habilitační práce Cyrilometodějské teologické fakulty UP v Olomouci 1993 (strojopis uložen v knihovně této fakulty),

jeho vystoupení na kostnickém koncilu proti Janu Husovi a především jeho zapojení se do protihusitských válek na Moravě. Stejně tak se v literatuře běžně setkáme s tvrzením, že Jan Železný byl jednou z hlavních opor Zikmunda Lucemburského v České koruně a že mu patřilo významné místo na Zikmundově dvoře a v jeho královské radě, kde výrazně ovlivňoval Zikmundovu husitskou politiku.³

Zatímco významná role Jana Železného v boji proti husitům zůstává mimo pochybnost, zdá se, že jeho vztah ke králi Zikmundovi prošel poněkud složitějším vývojem. Pokusit se tento vývoj postihnout je cílem následujícího příspěvku, který by tak měl prohloubit poznání Zikmundovy strany v českých zemích a jeho dvorských struktur. V souvislosti se zpracováním disertační práce o katolické církevní správě na Moravě doby husitské⁴ i díky účasti na dlouhodobém vědeckém projektu vydávání nového registáře Zikmunda Lucemburského se mi podařilo k předeslané problematice shromáždit některé nové poznatky a prameny.⁵ Na následujících

s. 3–16, 40–44, a slovníkové heslo Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Štěpán KOHOUT, *Johann der Eiserne (de Bucca) († 1430)*, in: Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon, hg. v. Erwin Gatz – Clemens Brodtkorb, Berlin 1998, s. 596–598.

3) Toto konstatování by bylo možno doložit řadou citátů; literatura považuje úzkou spolupráci mezi Janem Železným a Zikmundem za určitou konstantu politické situace po celá 20. léta 15. století.

4) Petr ELBEL, *Kapitoly z dějin katolické církevní správy na Moravě v době husitské (1408–1457)*, netištěná disertační práce FF MU v Brně 2007. Osoby Jana Železného se dále týkají následující studie: Týž, *Dvě neznámé listiny z roku 1416. Příspěvek k poznání sporu o olomoucké biskupství*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 50, 2003, s. 101–118; Týž, *Husitské fary na Moravě ve světle citační listiny Jana Železného z února 1418. Příspěvek k poznání role šlechty v počátcích husitské revoluce na Moravě*, Časopis Matice moravské 124, 2005, s. 395–428; Týž, *Testament olomouckého probošta Pavla z Prahy († 1441). Obraz materiální a duchovní kultury preláta husitské doby*, Časopis Matice moravské 123, 2004, s. 3–46 (Pavel z Prahy byl nejbližším spolupracovníkem Jana Železného po většinu jeho olomouckého episkopátu, v letech 1420–1430 byl biskupovým generálním vikářem a oficiálem).

5) Na počátku stál projekt financovaný rakouským Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung, FWF P17519 *Sigismund († 1437), Kaiser im Reich, in Ungarn und in Böhmen*, řešený v letech 2004–2008 pod vedením dr. Karla Hruzy na Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien, Institut für Mittelalterforschung, Arbeitsgruppe Regesta Imperii. Následoval projekt FWF P21198 *Der ferne Kaiser. Herrschaftspraxis, Netzwerke und Kommunikation Sigismunds von Luxemburg (1368–1437) als Kaiser und König der drei Reiche Deutschland, Ungarn und Böhmen*, řešený v letech 2008–2012 rovněž pod vedením dr. Karla Hruzy na téže instituci. Na oba projekty volně navazoval český grantový projekt GAP405/11/0639 *Listiny císaře Zikmunda pro české příjemce: tradice a inovace v pozdně středověké diplomacii*, řešený v letech 2011–2014 na pracovišti *Regesta Imperii – pobočka Brno* na MU v Brně, a v současnosti probíhá projekt GA15–14758S *Zikmundova strana v husitských Čechách*, řešený od ledna 2015 na téže brněnském pracovišti. — Cílem všech uvedených projektů byla a je mimo jiné příprava nové registové edice Zikmundových listin, v první fázi z archivů a knihoven na území historických Uher a na území dnešní České republiky. Postupně tak je doplňována, resp. nahrazována stará registová edice *J. F. Böhmer Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410–1437)*, bearbeitet von Wilhelm ALTMANN, I–II, Innsbruck 1896–1900 (dále jen RI XI/1–2; protože tato registová edice je nyní volně přístupná na webových stránkách <http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche.html> [citováno březem 2014] a většina českých čtenářů jistě upřednostňuje použití on-line verze před obtížně dostupnou verzí tištěnou, jsou v této studii citována pouze čísla jednotlivých registů, a nikoliv také strany). V rámci nového zpracování už vyšel první svazek, obsahující registry listin a listů z archivů a knihoven Moravy a Českého Slezska – srov. *J. F. Böhmer, Regesta Imperii XI. Regesten Kaiser Sigismunds (1410–1437) nach Archiven und Bibliotheken geordnet. Herausgegeben von Karel Hruza. 1. Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken Mährens und Tschechisch-Schlesiens*, nach Wilhelm Altmann neubearbeitet von

stranách se proto pokusím v některých ohledech rozšířit či opravit závěry, k nimž dospěl např. František Kavka v knize o Zikmundově vládě v českých zemích⁶ či Josef Válka ve studiích o dějinách husitství na Moravě.⁷

Užší kontakty Jana Železného s králem Zikmundem se koncentrují do dvou period: do doby vnitrodynastických sporů mezi Lucemburky kolem přelomu 14. a 15. století a pak do období vymezeného na jedné straně kostnickým koncilem a na straně druhé smrtí Jana Železného roku 1430. Ve svém příspěvku se zaměřím na dobu Zikmundovy vlády v Čechách, tedy na dobu po roce 1420, neboť, jak se pokusím ukázat, po tomto datu kontakty olomouckého biskupa a krále výrazně nabraly na intenzitě a byly institucionalizovány formálním začleněním Jana Železného do Zikmundových dvorských struktur. Na následujících stranách bude ovšem nutno stručně shrnout také předchozí období.

P. ELBEL, Wien – Köln – Weimar 2012 (dále jen RI XI NB/1). Před odevzdáním do tisku jsou nyní další dva svazky s registry listin z archivů a knihoven západních, severních a východních, resp. jižních Čech. – V rámci uvedených projektů byly publikovány následující studie, dotýkající se přímo či nepřímo osoby kardinála Jana Železného: P. ELBEL, *Neznámý list krále Zikmunda litomyšlskému biskupu Janovi Železnému ze 4. září 1417. Edice, rozbor a komparace se Zikmundovým listem Čechům téhož data*, in: *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové*, edd. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Brno 2006, s. 515–534; Týž, *Ve znamení draka a kříže. Vláda Zikmunda Lucemburského na Moravě (1419–1423)*, in: *Vládcové Moravy*, ed. Jiří Mitáček, Brno 2007, s. 53–82; Týž, „*Scio, quod vos Moravi estis timidi et michi non fideles*“. *Moravané ve strukturách dvora Zikmunda Lucemburského*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 12/2, 2009, s. 43–132; Týž, *Die Delegation der Prager Kirchenprovinz und die böhmischen Gegner des Jan Hus in Konstanz*, in: *Das Konstanzer Konzil 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays*, hg. v. Karl-Heinz Braun – Mathias Herweg – Hans W. Hubert – Joachim Schneider – Thomas Zotz, Darmstadt 2013, s. 64–69; Týž, *Morava*, in: *Husitské století*, edd. Pavlína Cermanová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2014, s. 189–223.

6) František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998. Pokud jde o Zikmundovu českou politiku a o poznání jeho strany v českých zemích, je nutno zmínit ještě několik novějších prací o předních Zikmundových spojencích: Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004; Martin ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek Opavský (1366–1433). Ve službách posledních Lucemburků*, Brno – Opava 2005; Martin ŠANDERA, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci*, České Budějovice 2005. Vedle toho je potřeba zmínit alespoň základní zahraniční práce o Zikmundovi a jeho vládě v Uhrách i v říši: Elemér MÁLYUSZ, *Zsigmond király uralma Magyarországon*, Budapest 1984 (něm. překlad *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest 1990); Sabine WEFERS, *Das politische System Kaiser Sigmonds*, Stuttgart 1989; Wilhelm BAUM, *Kaiser Sigismund. Hus, Konstanz und Türkenkriege*, Graz 1993 (český překlad: *Císař Zikmund. Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996); Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, München 1996. Popularizující biografii krále Zikmunda podal Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský: Liška na trůně*, Praha 1996.

7) Josef VÁLKA, *Morava roku 1421. (Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě 1)*, *Studia Comeniana et historica* 9, 1979, č. 20, s. 5–30; Týž, *Počátek války o Moravu (1422–1423). (Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě 2)*, *Jižní Morava* 18, 1982, s. 48–66; Týž, *Vrchol bojů o Moravu (1423–1425). (Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě 3)*, *Jižní Morava* 21, 1985, s. 89–108; Týž, *Hegemonie husitů na Moravě (1426–1434). (Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě 4)*, *Jižní Morava* 23, 1987, s. 65–83; Týž, *Cesta Moravy ke kompaktátům. (Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě 5)*, *Jižní Morava* 24, 1988, s. 91–114. Nově byla celá série otištěna in Týž, *Husitství na Moravě – náboženská snášlivost – Jan Amos Komenský*, Brno 2005, s. 9–147 (níže bude všech pět studií citováno z tohoto souborného vydání).

1388–1418 (1420): Litomyšlský biskup Jan Železný a uherský král Zikmund

Zcela na úvod zařazuji několik poznámek o původu a počátcích kariéry Jana Železného, neboť ve starší literatuře se ve spojení s Janovou osobou setkáváme s množstvím rozporných údajů.⁸ Jan Železný pocházel z pražské patricijské rodiny Beneschauerů, jeho otcem byl Hána Beneschauer, radní Starého Města pražského a patrně jeden ze zakládajících členů měšťansko-šlechtického bratrstva Božího těla (tzv. Bratrstvo kladiva a obruče).⁹ Z nejbohatších patricijských kruhů Starého Města, z rodiny Leitmeritzerů, pocházela také Hánova druhá manželka a matka Jana Železného Anežka, fundátorka dvou oltářů v pražském kostele P. Marie před Týnem.¹⁰

Zámožnost a prestiž obou Janových rodičů a především vazby rodiny Beneschauerů k pražskému dvoru patrně stály za výhodným sňatkem Janovy sestry Markéty s Jindřichem z Dubé na Humpolci a nepochybně i za Janovou strmomu duchovní kariérou.¹¹ Její počátky jsou ovšem obestřeny rouškou záhad, neboť Jan Železný se v pramenech poprvé objevuje roku 1388 již jako zvolený litomyšlský biskup (!), a bezpečně víme jen to, že v této době působil v kanceláři Václava IV. V roce 1388 se litomyšlský elekt Jan uvádí jako notář královské kanceláře a na čtyřech listinách vystupuje jako relátor.¹²

Z následujících tří let máme však o Janovi Železném jen minimum zmínek výhradně z kuriálních písemností, dochovaných převážně ve vatikánském archivu.¹³

8) Ve výkladu o „litomyšlském období“ Jana Železného se opírám především o dílo Z. NEJEDLÝ, *Dějiny města Litomyšle*, a studie Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, a T. KRZENK, *Prelát táhne do války*.

9) Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, s. 117; T. KRZENK, *Prelát táhne do války*, s. 130; ze starší literatury především Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy II*, Praha 2¹⁸⁹², s. 460–464 (bez znalosti o původu Jana Železného z této rodiny); Týž, *Základy starého místopisu pražského. I. Staré město Pražské*, Praha 1866, s. 104 a 116 (domy rodiny Beneschauerů); Týž, *Základy starého místopisu pražského. II. Nové město Pražské*, Praha 1870, s. 26 (fundátoři kaple Božího Těla). K bratrstvu kladiva a obruče viz studii Miloslava Polívky, *K šíření husitství v Praze. (Bratrstvo a kaple Božího těla na Novém Městě pražském v předhusitské době)*, Folia Historica Bohemica 5, 1983, s. 95–118; Jan HRDINA, *Kaple Božího Těla na Novém Městě pražském v době předhusitské – dvě drobné sondy*, Staletá Praha 29/2, 2013, s. 21–38, zde s. 25–26.

10) Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, s. 117–118; T. KRZENK, *Prelát táhne do války*, s. 130; ze starší literatury V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy II*, s. 466–467.

11) Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, s. 118 a s. 129, pozn. 36; T. KRZENK, *Prelát táhne do války*, s. 130; základní informace o Jindřichovi z Dubé na Humpolci podává August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. XII. Čáslavsko*, Praha 3¹⁹⁹⁷, s. 178 (bez znalosti příbuzenské vazby k Janovi Železnému).

12) Doklady přináší Ivan Hlaváček, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV) 1376–1419*, Stuttgart 1970, s. 220 a 472.

13) Z roku 1389 se dochovala obligace nově ustanoveného litomyšlského biskupa Jana k uhrazení platby římské kurii za uvedení do úřadu, tzv. servicií, spojená se závazkem uhradit servicia též za jeho předchůdce Jana (jedná se o Jana III., levobočka markraběte Jana Jindřicha, jenž byl litomyšlským biskupem v letech 1380–1387, roku 1387 byl zvolen biskupem olomouckým a po krátkém působení na Moravě byl ještě téhož roku povýšen na stolec akvilejského patriarchy; k tomuto prelátovi, jenž byl doposud mylně ztotožňován s prostředním markraběcím synem Janem Soběslavem, srov. Ondřej Schmidt, *Jan z Moravy, patriarcha aquilejský († 1394), a Jan Soběslav, markrabě moravský († ca 1381). Příspěvek k poznání genealogických vztahů lucemburské sekundogenitury*, Časopis Matice moravské 132/1, 2013, s. 25–41) – viz *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Tomus V. Acta*

Teprve po roce 1391 se Jan Železný znovu objevuje v domácích pramenech. Snad právě kontrast mezi chudobou pramenů z let 1389–1391 a relativním bohatstvím zpráv po roce 1391 vedl již barokní historiky k úvahám o dvou litomyšlských biskupech téhož jména – údajném Janovi IV. [Václavovi] (1388–1391), osobě z kanceláře Václava IV., a Janovi V. [Buškovci z Prahy], přezdívaném později „Železný“ (1391 nebo 1392–1418).¹⁴ Rozlišení dvou stejnojmenných biskupů stejně jako mylně tradované příjmení Jana Železného („Buškovec“, „Bucek“, příp. v latinizované podobě „de Bucca“) bylo v moderním bádání většinou odmítnuto. Nejpřesvědčivější argumenty proti rozlišení dvou biskupů přinesl litomyšlský archivář a historik Oldřich Pakosta. Nedávno se k rozlišení dvou Janů vrátil Aleš Pořízka, jenž analyzoval doklady o platbě služeb papežské komoře za pontifikátu Martina V. a Evžena IV., nepřihlédl však k Pakostově argumentaci ani k jím uvedeným pramenům.¹⁵

Urbani V. et Bonifatii IX. 1378–1404. Pars I. 1378–1396, ed. Kamil KROFTA, Prague 1903, s. 112–113, č. 180 (28. dubna 1389). Není bez zajímavosti, že papežská komora za dva týdny upomínala ze zaplacení dluhu na službách za litomyšlské biskupství přímo akvilejského patriarchu Jana z Moravy – tamtéž, s. 113–114, č. 181. Ze 7. května 1390 pak pochází doklad, že Jan Železný odvedl první splátku služeb komoře kardinálského kolegia – tamtéž, s. 181, č. 322. Dne 21. září téhož roku povolil papež Bonifác IX. litomyšlskému biskupu Janovi přeložit augustiniánský klášter na předměstí Lanškrouna k farnímu kostelu v tomto městě – srov. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XV*, ed. Berthold BRETHOLZ, Brünn 1903, s. 271–272, č. 309; nově Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatár kláštera*, Praha 2010, s. 159–162, č. 23.

14) Spory kolem původu Jana Železného shrnul a nepřilíš podloženými spekulacemi dále rozhojnil František M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Václava IV. 2. Kdo jest Jan Železný*, Věstník České akademie věd a umění 51, 1942, s. 72–75, a Týž, *Čechy v době Husově 1378–1415*, Praha 1947 (= České dějiny II/6), s. 472, jenž biskupa Jana považoval za syna Petra ze Šternberka a Anny, údajně nemanželské dcery markraběte Jana Jindřicha. Později sice Týž, *Husitská revoluce I. Doba Žižkova 1415–1426*, Praha 1965 (= České dějiny II/7), s. 13, svůj názor revidoval a připustil měšťanský původ Jana Železného, nicméně i tak trval na nelegitimním původu „z královské krve“.

15) Rozlišení dvou Janů v letech 1388–1418 odmítl po Z. NEJEDLÉM, *Dějiny města Litomyšle*, s. 185, především František HOFFMANN, *Litomyšl v husitském revolučním hnutí*, in: Sborník příspěvků k dějinám Litomyšle a okolí, ed. Jiří Růžička, Pardubice 1959, s. 33–105, zde s. 50–51 a 83, pozn. 19, dále Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, s. 117, a Oldřich PAKOSTA, *Počátek episkopátu litomyšlského biskupa Jana IV. Železného a typologie jeho pečeti*, Východočeský sborník historický 4, 1994, s. 57–66, zde s. 58–59. Teprve Pakosta přinesl zásadní argument pro ztotožnění biskupa Jana, působícího na litomyšlském stolci v roce 1390 a 1393; jde o Janovu listinu z 1. června 1393, jíž v souladu s papežským souhlasem a zároveň pověřením k přeložení lanškrounského kláštera z předměstí do areálu města ze září 1390 (viz výše pozn. 13) provedl uvedenou translaci – srov. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII*, ed. Vincenz BRANDL, Brünn 1890 (dále jen CDM XII), s. 141–143, č. 153; nově vydali P. KRAFL – P. MUTLOVÁ – D. STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci*, s. 162–168, č. 24; k celé translaci srov. tamtéž, s. 49–50. Z biskupské listiny z roku 1393 jednoznačně vyplývá, že její vydavatel, litomyšlský biskup Jan, je totožný s příjemcem v textu inserované papežské listiny z roku 1390, litomyšlským biskupem Janem (tamtéž, s. 163: *Nos Iohannes [...] episcopus Luthomuslensis, commissarius et executor unicus ad infrascripta a sede apostolica specialiter deputatus, ad noticiam singulorum tam presencium quam futurorum deducimus per presentes, quod dudum literas sanctissimi in Cristo patris ac domini nostri, domini Bonifacii, divina providencia pape noni [...] recepimus tenoris infrascripti* [P. E.: následuje insert listiny z roku 1390]). — Právě citovaná pasáž je nepochybně průkaznějším argumentem pro ztotožnění obou domnělých Janů než Alešem Pořízkou užitě, značně mezerovité doklady z papežského finančního archivu, které by nasvědčovaly spíše opaku. Aleš POŘÍZKA, *Papežský finanční archiv a platby služeb ze zemí České koruny za Martina V. a Evžena IV.*, in: Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. Ivana Hlaváčka, Praha 2001, s. 401–419, zde s. 416–417, pozn. 26, zjistil, že zatímco domnělý Jan IV. (1388–1391) komoře kardinálského kolegia zaplatil určitou část svých služeb, konkrétně 115 zlatých ze servicia hlavního a 9 zlatých z jednoho servicia vedlejšího (*Monumenta Vaticana*

Nejpozději na počátku devadesátých let 14. století přestal Jan Železný působit u královské kanceláře, trvale se usídlil v Litomyšli a jako první biskup této malé, sotva půl století existující diecéze se začal systematicky věnovat organizaci jejího církevněsprávního aparátu a hospodářského zázemí. V polovině devadesátých let se rozešel s politikou královského dvora, když se po počátečním váhání roku 1395 připojil k první panské jednotě proti Václavovi IV. Od té doby byl již poměrně konstantním stoupencem politiky panských jednot, a v zásadě tedy politickým protivníkem krále.¹⁶

Příslušnost k panské jednotě také poprvé Jana Železného dovedla do užších kontaktů s Václavovým bratrem, uherským králem Zikmundem, jenž bratrových potíží obratně využil k posílení vlastního vlivu v Českém království.¹⁷ Na podzim roku 1399 tak Jan Železný cestoval s moravským markrabětem Joštem a Otou z Bergova do Budína,¹⁸ v lednu 1400 se účastnil po boku Zikmunda sjezdu v Jihlavě, kde uherský král spolu s moravským markrabětem Joštem, litomyšlským biskupem a dvanácti českými pány uzavřeli spolek proti markraběti Prokopovi, jímž „největší zmatek v zemi jest“.¹⁹ Následně se Jan Železný, Zikmund i Jošt přesunuli do Prahy, kde

V/1, s. 181, č. 322), jeho nástupce Jan V. Železný (1391–1418) údajně nezapltil vůbec nic, neboť se ještě roku 1418 – již jako čerstvě jmenovaný olomoucký biskup – zavazoval kardinálům k platbě 400 florénů ze svého hlavního servicia i jednoho vedlejšího servicia za udělení litomyšlského biskupství (*Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Tomus VII. Acta Martini V. 1417–1431. Pars 1. 1417–1422*, ed. Jaroslav ERŠIL, Pragae 1996, s. 114, č. 231; dále jen MVB VII/1). Protože hlavní servicium v Litomyšli činilo 800 florénů a komoře kardinálského kolegia z něj náležela polovina, znamená to, že Jan Železný dlužil roku 1418 za udělení svého minulého biskupství (*occasione primorum fructuum ecclesie Lothomuslensis, quam prius tenuerat*) kardinálům celou částku, což je v rozporu s faktem, že v květnu 1390 právě komoře kolegia již 115 florénů uhradil. — Pokud bychom ve shodě s Pořízkovými závěry připustili, že plátce servicia z roku 1390 je neznámým stejnojmenným předchůdcem Jana Železného na biskupském stolci, znamenalo by to, že Jan Železný jej musel vystřídat prakticky okamžitě po zaplacení uvedené částky, neboť, jak jsme viděli, již v září 1390 papež litomyšlskému biskupu Janovi Železnému (nikoliv elektovi, musel být tedy již potvrzený a vysvěcený!) povolil přesun laňškrounského kláštera z předměstí do areálu města. Výměna na biskupském stolci by tak musela proběhnout ve velmi rychlém sledu někdy na jaře či na počátku léta 1390 a nový biskup by po své volbě či jmenování, vysvěcení a instalaci musel prakticky okamžitě odeslat do Říma supliku ohledně přeložení laňškrounského kláštera. Je velmi nepravděpodobné, že by v rozmezí od května do září 1390 bylo možné toto vše stihnout. Spíše se tedy zdá, že bude potřeba ještě důkladně prověřit celý soubor pramenných dokladů o platbách servicií z litomyšlského biskupství a pokusit se zjistit, zda se pro výše popsané rozporné údaje nepodaří nalézt nějaké jiné vysvětlení, než je odlišení biskupů Jana IV. a Jana V. 16) Ke konfliktu krále Václava s panskou jednotou srov. Jirí SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419*, Praha 1986, s. 215–365, F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 113–210, nejnověji přehledně Robert NOVOTNÝ, *Spor Václava IV. s panstvem*, in: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy, edd. František Šmahel a Lenka Bobková, Praha 2012, s. 664–675. Poměr Jana Železného k Václavovi IV. byl ovšem po celou dobu poněkud ambivalentní, a jak ukázala Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, s. 115–116, rozhodně jej nelze považovat za setrvalé kritický. Jedná se o téma, které by vyžadovalo samostatnou studii. 17) Složitou roli Zikmunda v konfliktu mezi Václavem IV. a panskou opozicí vedle prací Jiřího Spěváčka a Františka M. Bartoše, citovaných v předchozí poznámce, vcelku zdařile shrnul J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 93–118.

18) Předchozí přítomnost biskupa Jana spolu s markrabětem Joštem v Budíně zmiňuje Zikmund ve svém nedatovaném listu králi Václavovi, pocházejícím někdy z konce roku 1399 a dochovaném pouze ve formulářové sbírce – viz CDM XII, s. 501–502, č. 565.

19) CDM XIII, ed. Vincenz BRANDL, Brünn 1897, s. 5–6, č. 5; srov. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 308; J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 100.

se v polovině března 1400 zúčastnili korunovace královny Žofie, při níž příznačně chyběl král Václav IV.²⁰ V pozdním létě 1400 pak pobýval král Zikmund krátce v Litomyšli.²¹ Úzké kontakty litomyšlského biskupa s uherským králem pokračovaly i poté, co se Zikmund po více než ročním pobytu v Uhrách na počátku roku 1402 vrátil do Čech, kde rozvinul složitá jednání s bratrem, směřující zdánlivě k realizaci jeho římské jízdy. Když pak v létě 1402 odcházel Zikmund se svým zajatým bratrem naoko do Itálie, ve skutečnosti však pouze do Horních Rakous, kde jej svěřil pod dohled rakouských vévodů, ustanovil Jana Železného jedním ze členů místodržitel-ské zemské vlády v Čechách (vedle pánů Jindřicha z Rožmberka, Břeňka ze Skály, Oldřicha z Hradce a Oty z Bergova).²² V letech 1402–1403 Zikmund také podporoval kandidaturu Jana Železného na pražský arcibiskupský stolec, uprázdněný smrtí Olbrama ze Škvorce, a vzápětí nato i kapitulního kandidáta Mikuláše Puchníka.²³ Roku 1403, kdy opět sílil vliv Václavovy strany v království a Zikmundova administrativa se dostávala do izolace, se nicméně na pražském stolci prosadil Václavův straník Zbyněk Zajíc z Házmburka, jenž získal podporu papeže Bonifáce IX. O pražské arcibiskupství se vzápětí rozpoutal ozbrojený boj, když Jan Železný nechal vojensky obsadit Roudnici nad Labem, za což byl arcibiskupem Zbyňkem na jeho první diecézní synodě v říjnu 1403 exkomunikován.²⁴ Teprve roku 1405 se Jan Železný na intervenci nového papeže Inocence VII. podrobil rozhodčímu výroku Jindřicha z Rožmberka a následně byl i se svým roudnickým kastelánem Otikem z Řičan zbaven exkomunikace.²⁵

Návrat Václava IV. do Čech, postupná obnova královské moci v zemi, uzavření dohody mezi panovníkem a panskou jednotou, ale především rozsáhlé povstání uherské šlechty proti Zikmundovi, to vše odvedlo uherského krále na dobu deseti let od zasahování do vnitřních poměrů v Čechách (ne tak na Moravě, kde se Zikmund vojensky angažoval až do smrti markraběte Prokopa roku 1405). V souvislosti

20) Dochoval se podrobný popis korunovace, jenž je vydán v CDM XIII, s. 27–28, č. 19; srov. Václav ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie. Řád Karla IV. a jeho užití v praxi*, in: Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století, edd. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2009 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 12), s. 203–212.

21) Srov. mimo jiné Jörg K. HOENSCH a kol., *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368–1437*, Warendorf 1995, s. 67. V novějším itineráři zpracovaném maďarskými historiky, který budu používat níže, Zikmundův litomyšlský pobyt nedopatřením chybí – viz Pál ENGEL – Norbert C. TÓTH, *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*, Budapeštin 2005, s. 78.

22) Složení rady je doloženo např. v Zikmundově mandátu radě, vydaném v Bratislavě 9. srpna 1403 a zakazujícím výběr a odvedení papežského desátku papeži Bonifáci IX. Srov. *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. Tomus III. Fontes archivi publici Trebonensis*, ed. Božena KOPIČKOVÁ, Praha 1977 (dále jen RBMV III), s. 197–198, č. 490. Celou místodržitelskou vládu zde Zikmund současně označuje jako své rádce.

23) Ke sporům o arcibiskupský stolec po roce 1402 srov. nejpodrobněji Jaroslav ERŠIL, *Zatížení církevními dávkami v Čechách na počátku 15. století*, Československý časopis historický 10, 1962, s. 533–555.

24) Srov. Jaroslav V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 269, článek 21.

25) Srov. mandát papeže Inocence VII. opatovi kláštera Hradiště u Olomouce z 10. června 1405, kterého pověřuje sejmutím exkomunikace z Jana Železného, avšak pod podmínkou, že litomyšlský biskup uposlechne rozhodčí výrok – *Acta summorum pontificum, res gestas Bohemicae aevi praehussitici et hussitici illustrantia* I, ed. Jaroslav ERŠIL, Praeae 1980, s. 90–91, č. 137.

s tím patrně skončila i první etapa Zikmundových kontaktů s litomyšlským biskupem – dochované prameny se alespoň v tomto ohledu odmlčují.²⁶ Uklidnění rozporů v Čechách a konec nadějí na získání pražského arcibiskupství uzavřely Jana Železného do jeho litomyšlské diecéze, kde se soustředil na pečlivou správu temporálií i spirituálií. Není bez zajímavosti, že jako vůbec první litomyšlský biskup prokazatelně svolal diecézní synodu (1401) a provedl vizitaci farností (1406).²⁷

O vztahu Jana Železného k reformnímu hnutí prameny delší dobu mlčí. Teprve při eskalaci konfliktu mezi arcibiskupem Zbyňkem a králem Václavem v letech 1410–1411, kdy král ještě otevřeně podporoval reformní stranu, se Jan Železný jednoznačně postavil za svého někdejšího konkurenta v boji o pražský stolec a poskytl Zbyňkovi útočiště po jeho vynuceném odchodu z Prahy na Zikmundův dvůr do Uher.²⁸ Ani po Zbyňkově brzké smrti v Uhrách se však Jan Železný nestal ze dne na den hlavou protireformní strany. Zaměstnala jej totiž účast v několika lokálních konfliktech, zejména pak v záští mezi jeho švagrem Jindřichem z Dubé na Humpolci a Petrem Malovcem z Pacova, klientem pánů z Rožmberka.²⁹ Vzhledem k tomu, že Malovec patřil k rozvětvené rožmberské klientele a král Václav se postavil za Jindřicha z Dubé, existovalo riziko, že konflikt nabere celozemských rozměrů. Střet s Malovcem Jana Železného přechodně sblížil s Václavem IV., který jej na prahu roku 1413 dokonce tituloval jako svého dvorského radu.³⁰ Spolupráce litomyšlského biskupa s králem však měla jen krátké trvání, neboť brzy utrpěla vážné trhliny v důsledku Václavovy benevolentní politiky vůči husitům.

Na počátku února 1413 měl Jan Železný z Václavova pověření společně s designovaným pražským arcibiskupem Konrádem z Vechty předsedat synodě, jež měla odstranit kacířství v zemi. Nakonec se Jan Železný odmítl synodu zúčastnit, zřejmě proto, že na ni byla přizvána univerzita, což dopředu věstilo neúspěch konzervativní strany. Synoda skutečně nepřinesla řešení náboženských rozporů a byly na ní vypracovány dva zcela protichůdné koncepty synodního usnesení. Jan Železný se k nim vyjádřil písemným dobrozdáním, v němž plně podpořil a dále vyostřil „katolickou“ verzi usnesení, zatímco verzi „husitskou“ příkře odmítl.³¹ V dokumentu litomyšlský biskup poprvé jednoznačně vystupuje jako důrazný odpůrce Husa a reformní strany a brzy nato se má stát jejím neformálním vůdcem v českých zemích. Jako takového

26) Řečené platí nejen o pramenech české, ale také uherské provenience – srov. maďarský registář *Zsigmondkori oklevéltár. II/1 (1400–1406)*, ed. Elemér MÁLYUSZ, Budapest 1956; *Zsigmondkori oklevéltár. II/2 (1407–1410)*, ed. E. MÁLYUSZ, Budapest 1958; *Zsigmondkori oklevéltár. III (1411–1412)*, ed. E. MÁLYUSZ – Iván BORSA, Budapest 1993.

27) K tomu Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, s. 121–126.

28) Zbyňkův pobyt v Litomyšli dokládá jeho list králi Václavovi z 5. září 1411. *Documenta Mag. Joannis Hus: Vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia*, ed. František PALACKÝ, Praga 1869, s. 443–446, č. 43.

29) Ke konfliktu se zachoval poměrně rozsáhlý soubor písemností z rožmberského archivu, vydaný v AČ 2, ed. F. PALACKÝ, Praha 1842, s. 518–531. Přehledně o záští pojednal F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 262–264.

30) Srov. *Documenta Mag. Joannis Hus*, s. 472, č. 51, písm. A.

31) Dobrozdání viz *Documenta Mag. Joannis Hus*, s. 501–504, č. 51, písm. K; související list Jana Železného arcibiskupu Konrádovi (titulovanému zde ještě jako olomoucký biskup) tamtéž, s. 505, č. 51, písm. L; dále srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 262, 264–265.

jej záhy vnímal i papež Jan XXIII., jenž ho roku 1414 pověřil napomenutím pražského arcibiskupa Konráda, olomouckého administrátora Václava Králíka z Buřenic a pražského inkvizitora, kteří proti herezi postupovali dle papežova mínění příliš mírně.³²

V letech 1412–1414 se již situace v Čechách stala důležitým tématem papežské politiky a v Evropě se šířila pověst o Praze jako ohnisku kacířství a králi Václavovi jako jeho ochránci. V této situaci se rozhodl do českých poměrů znovu zasáhnout král Zikmund, jenž se obával o budoucnost „svého otcovského dědictví“.³³ Okolnosti tak opět svedly Jana Železného a Zikmunda na společnou loď.

Na přelomu let 1413 a 1414, během příprav kostnického koncilu, který měl odstranit papežské schizma a provést rozsáhlou reformu církve „v hlavě i údech“, bylo zřejmé, že koncil bude muset také nějak reagovat na rozmach wyclifské hereze v Čechách. Dosud nebylo přesvědčivě objasněno, kdo byl otcem myšlenky pozvat na koncil mistra Jana Husa, a co bylo tímto pozváním od počátku sledováno. Jisté pouze je, že tuto myšlenku realizoval král Zikmund, jemuž se posléze podařilo Husa k cestě do Kostnice přesvědčit udělením průvodního listu (glejtu), garantujícího mu bezpečnou cestu do Kostnice i nazpět.

Pocházela ovšem idea pozvat Husa do Kostnice přímo od krále Zikmunda? Dle Františka Šmahela rozeslal Jan Železný již v únoru 1414 své posly do Itálie a Francie k vlivným církevním hodnostářům a na významné univerzity, tedy ke kruhům, které měly mít na novém koncilu největší vliv. Obsah poselství neznáme, lze se však domnívat, že se jednalo o pokus biskupa ovlivnit postoj připravovaného koncilu k české otázce.³⁴ Nesouvisela tato diplomatická akce Jana Železného s následným krokem římského krále? Nemohl být právě Jan Železný původcem plánu vylákat Husa pod příslibem veřejného slyšení a bezpečného návratu na koncil a tam jej exemplárně odsoudit jako kacíře? Lákově znějící úvahu je zřejmě třeba společně s Františkem Šmahelem pro nedostatek dokladů zamítnout.³⁵ Zdá se ostatně, že Zikmund si příliš nepřipouštěl variantu Husova upálení, spoléhal na jeho odvolání a celou záležitost hodlal využít mimo jiné pro posílení autority koncilu vůči papeži Janovi XXIII., jenž Husův případ po několika let nebyl schopen vyřešit.³⁶

32) *Acta summorum pontificum, res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia* II, ed. Jaroslav ERŠIL, Pragae 1980, s. 530–531, č. 946.

33) Zikmundova politika ve vztahu k české reformaci před vypuknutím husitské revoluce dosud čeká na důkladné zpracování; v dílech o Husovi a počátcích husitství před rokem 1419 stojí Zikmund ve stínu svého bratra, jehož postoj k české reformaci byl v této době pro vývoj hnutí rozhodující. V Zikmundových biografiích je daná problematika často pojednána bez znalosti nebo jen s povrchní znalostí české literatury. To bohužel do značné míry platí také o speciální studii Tilmann SCHMIDT, *König Sigmund und Johannes Hus*, in: *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich*, hg. v. Tilmann Schmidt und Péter Gunst, Debrecen 2000, s. 145–159.

34) Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* II, s. 269–270, bohužel bez citace pramenů. Pro obě delegace se mi podařilo nalézt pouze nepřímé indicie.

35) Podle Šmahela „pokud se s ním [tj. Janem Železným] během roku 1414 [Zikmund] domlouval, byl pro něho jednou z figur na šachovnici, na níž se rozehrávala partie přesahující neklidné české teritorium“ – tamtéž, s. 271.

36) Srov. tamtéž.

Ať už byly Zikmundovy motivy a diplomatické pozadí pozvání Jana Husa na koncil jakékoli, vývoj nabral známý směr: převážily hlasy volající po nekompromisním postupu, Hus byl záhy po svém příchodu do Kostnice uvězněn a byl proti němu (nadále) veden kanonický proces jako proti kacíři. V tomto procesu Hus proti očekávání odvážně hájil své názory, odmítl ustoupit z údajných heterodoxních tezí a jakoukoli heretičnost svého učení popíral. Zikmund se jej nemohl výrazněji zastat, neboť by tím ohrozil svou pozici světského ochránce koncilu a potažmo svůj hlavní cíl – odstranění schizmatu a provedení reformy církve. Vyvrcholení Husova procesu na počátku léta 1415 Zikmundovi navíc přišlo svým způsobem vhod, neboť zaměstnalo a stmelilo koncil v těžké situaci po útěku papeže Jana XXIII. z Kostnice. Neústupného reformátora tak Zikmund obětoval „vyšším zájmům“ své církevní politiky. Navzdory svému glejtu umožnil vykonání rozsudku smrti a smířil se s novou situací: v Českém království se rozmáhá hereze, kterou se již patrně nepodaří odstranit jinak než vojensky.

K Husovu odsouzení v Kostnici svým dílem přispěl i Jan Železný, jenž se na koncil vypravil jako nejvyšší církevní představitel Čech s ozbrojeným doprovodem, tvořeným oddíly několika českých a moravských šlechticů. Podle seznamu účastníků kostnického koncilu v aulendorfském rukopise Richentalovy kroniky Janův doprovod tvořili Půta z Častolovic, Petr [Konopištský] ze Šternberka, vladykové Rubín z Riesenburka, Jan *von Cluwin*, Albrecht z [Krhovic a] Rabštejna a Hanuš z Potštejna.³⁷ Datum příjezdu Jana Železného na koncil neznáme, nezdá se však pravděpodobné, že do Kostnice dorazil nedlouho po Husovi, jak uvádí starší literatura.³⁸ Vzhledem k tomu, že od první bezpečné zmínky o Janově přítomnosti v Kostnici dne 7. dubna můžeme sledovat jeho intenzivní zapojení do koncilního dění, lze si sotva představit, že by se zde zcela pasivně zdržoval již tři měsíce předtím.³⁹

Jak vyplývá z jeho pozdějšího projevu, byl Jan Železný 7. dubna přítomen na zasedání německého „národa“, kde pražský kanovník a pozdější churský biskup Jan Náz pronesl militantní protihusitský proslov, v němž seznámil koncil s rozmachem utrakvistické liturgické praxe v Čechách, nevyhýbal se však zjevným polopravdám či pomluvám.⁴⁰ Názův projev i podobná další svědectví Husových českých odpůrců vyvolaly ostrou reakci Husových sympatizantů z řad české šlechty přítomných

37) Srov. novou edici *Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Richenthal*, hg. v. Thomas Martin BUCK, Ostfildern 2011, s. 204.

38) Příjezd Jana Železného klade na počátek roku např. Z. NEJEDLÝ, *Dějiny města Litomyšle*, s. 241; T. KRZENCK, *Prelát táhne do války*, s. 139.

39) F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 413–414, pozn. 3, uvádí, že Jan Železný asi sotva přijel do Kostnice do února, neboť do té doby koncilní prameny vcelku pravidelně uvádějí příjezd jednotlivých prelátů. Dle Bartoše přijel Jan Železný nejspíše v březnu, kdy ve zmatcích kolem papežova útěku jeho příjezd zcela unikl dobovým zpravodajům.

40) Viz *Johannes Naso: Avisamentum*, ed. Václav NOVOTNÝ, in: *Fontes rerum Bohemicarum VIII*, Praha 1932, s. 487–488. Na osobní přítomnost Jana Železného při Názově projevu lze soudit z pozdější Janovy věty *Item per me non proposui, sed per alios fide dignos et magnos viros ibidem* [tj. na shromáždění německého národa] *proponi audivi, quandam mulierem ipsius secte sectatricem, arrepto vi Corpore Christi de manibus sacerdotis, se ipsam comunicasse...* (*Petri de Mladoniowicz relatio de magistro Iohanne Hus*, ed. V. NOVOTNÝ, in: *FRB VIII*, s. 48). Zde může Jan Železný odkazovat jedině na Názův projev, který osobně slyšel.

v Kostnici, kteří 13. května Náze a další pomlouvače obvinili ze lži.⁴¹ Na Názovu podporu a proti utrakvismu tedy vystoupil i Jan Železný, který se sice pokusil některé přehnané výroky Jana Náze zmírnit, přitom však stejně jako Náz usiloval o rychlé odsouzení utrakvistické praxe, která se vedle Husova a Wyclifova učení stala dalším věroučným bodem projednávaným na kostnickém koncilu.⁴² Kauza kalicha byla v Kostnici uzavřena poměrně rychle vynesemím koncilního dekretu z 15. června 1415; Jan Železný byl poctěn tím, že celebroid slavnostní mši zahajující plenární schůzi, na níž byl příslušný dekret vyhlášen.⁴³

Jan Železný se nepochybně zapojil též do projednávání vlastní Husovy kauzy. Máme např. doloženo, že se zúčastnil prvního Husova slyšení dne 5. června, po němž prý dokonce s Husem prohodil několik slov. Hus mu – nepochybně s jistou dávkou ironie – poděkoval za podporu, kterou mu během slyšení poskytl, na což mu měl Jan Železný odpovědět: „A co jsem tobě učinil?“⁴⁴ Jinak však nic bližšího o roli Jana Železného v Husově procesu v Kostnici nevíme. Jisté je pouze tolik, že Hus sám jej počítal vedle Michala z Německého Brodu a Štěpána z Pálče ke svým nejnebezpečnějším odpůrcům na koncilu.⁴⁵

Samotný Jan Železný v dochovaných pramenech znovu vystupuje teprve krátce po Husově upálení. Dne 11. července zaslal do Čech dva listy, v nichž se pokusil obhájit postup koncilu i své vlastní jednání. První z nich byl určen králi Václavovi.⁴⁶ Po oznámení radostné zprávy o vyhlášení abdikace Řehoře XII. dne 4. července a údajné ochotě Benedikta XIII. jednat pod záštitou aragonského krále s králem Zikmundem o své abdikaci sdělil Jan Železný jakoby mimochodem: „Takéť sú v tuto sobotu odsúdili mistra Hus i s jeho učením i s Wyclifovým, takže jest upálen i s knihami svými; a Jeronyma toho nynie pokúšejí, a kterak s tiem skonajú, toť se tvé milosti neutají...“⁴⁷ Tuto méně potěšující zprávu (která k Václavovi jistě došla již před biskupovým listem) pak Jan využil k uvození vlastního jádra svého sdělení. Upozornil krále, že Václavovi v Kostnici často vytýkají, že držel s Husem, nicméně on, Jan Železný, společně s Janem Názem, Štěpánem z Pálče a Kunešem ze Zvole soustavně usilují o rozptýlení těchto pověr. Václav prý udělal velmi dobře, že v Husově záležitosti koncilu nic nepsal. Učinili tak mnozí páni z Čech a Moravy

41) Znění listu zachovala *Petri de Mladoniowicz relatio*, s. 45–46.

42) Jan Železný na přečtení listu českých šlechticů nejprve reagoval slovy „Ha ha, toť se mne dotýče i mých“, vyžádal si však čas na přípravu oficiální odpovědi, kterou pronesl 16. května – *Petri de Mladoniowicz relatio*, s. 46–48.

43) Srov. *Magnum oecumenicum Constantiense concilium IV*, ed. Hermannus van der HARDT, Francofurti et Lipsiae 1699, s. 332.

44) Hus uvádí v jednom ze svých listů: *Episcopo Luthomislensi regraciatu sum de bona promotione, qui non plus dixit, nisi: „A co sem tobě učinil?“* – srov. *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, ed. V. NOVOTNÝ, Praha 1920, s. 260–262, č. 124, zde s. 261.

45) Vysvítá to mimo jiné z Husova listu věrným Čechům z 27. června 1415, v němž si stěžoval na to, že koncilní otcové nařídili pálit také jeho české spisy, aniž by jim mohli rozumět jediné slovo. Rozumět by jim mohl nanejvýš „biskup Jan Litomyšlský, jenž jest tu byl, a jiní Čechové nabadači s kapitolou pražskou i vyšehradskou, od nichž pošlo jest pohanění pravdy Božie i naše země české, již já mám v naději Božie za zemi nejlepší viery...“ – *M. Jana Husi korespondence*, s. 316–321, č. 153, zde s. 318.

46) *Documenta Mag. Joannis Hus*, s. 563–565, č. 79.

47) Tamtéž, s. 563.

a koncilní otcové jim to mají velmi za zlé. Aby však Václav smyl zbytky podezření ohledně podpory Husa a jeho strany, měl by v Čechách bez meškání potlačit všechny bludy. Také by měl do Kostnice vypravit své vyslance, neboť se všichni podivují, že na koncilu není přítomno jeho poselstvo. Jan Železný se konečně důrazně ohrazuje proti pomluvám, že na koncilu vystupuje proti králi a české zemi: „Také slyším, žeť je mnoho Tvé milosti praveno tam o mně, že já proti Tvé milosti i proti zemi zde vedu. Rač tomu nevěřiti: Má to Tvá milost shledati, dá-li Buoh, žeť jsem Tvé milosti zde ke cti i zemi.“⁴⁸

Druhý list adresoval Jan Železný téhož dne arcibiskupu Konrádovi z Vechty.⁴⁹ V tomto listu si Jan Železný odpouští dlouhé *captatio benevolentiae* a hovoří rovnou k věci: pověst Českého království vážně utrpěla a koncil připravuje kanonický proces proti všem přívržencům a sympatizantům upáleného Jana Husa. Janovi Železnému se podařilo docílit pouze toho, že koncil nejprve zašle své listy arcibiskupu Konrádovi, kléru celé provincie, slezským knížatům, šlechtě a městským obcím a v nich je vyzve, aby všem stoupencům hereze důrazně domluvili a přivedli je po dobrém na správnou cestu. Teprve kdyby tato domluva selhala, přikročí koncil k příslušným kanonickým trestům.

Listy do Čech avizované Janem Železným koncilní kancelář expedovala dne 26. července 1415. Dochovaly se verze určené pro českou šlechtu, pro pražského arcibiskupa, kapitolu a klérus pražské arcidiecéze, pro vratislavského biskupa, kapitolu a klérus vratislavské diecéze, pro rady a obce všech tří pražských měst, jakož i pro rady a obce měst Olomouce, Brna a ostatních měst Markrabství moravského.⁵⁰ Obsahem listu je důrazné varování před Wyclifovými a Husovými bludy a výzva k likvidaci wyclifsko-husitské hereze v českých zemích. Pro nás je však velmi důležité, že koncilní otcové v textu velmi vyzdvihují odhodlání litomyšlského biskupa, o němž se přesvědčili v Kostnici, a dávají jej adresátům listu za příklad. Toto vyzdvížení Janových zásluh mělo pochopitelně dvojí účinek: na jedné straně posílilo autoritu Jana Železného v katolickém táboře v Čechách, na druhé straně potvrdilo obraz litomyšlského biskupa jako škůdce Českého království a „jazyka“ (národa) v husitském prostředí.

Spolupráce mezi kostnickým koncilem a litomyšlským biskupem se dále prohloubila v průběhu srpna. Dne 31. srpna 1415 vystavila koncilní kancelář pověřovací listinu, kterou koncil Jana Železného nadal plnou mocí k exekuci kostnických protihusitských dekretů v Českém království a v přilehlých zemích.⁵¹ Jan byl zmocněn k tomu, aby napomínal, soudil a trestal osoby podezřelé ze zastávání heretických myšlenek, a aby naopak udílel absoluci osobám, které kacířství odpřisáhnou a navrátí se k pravé víře. Měl trestat nejen provinilé duchovenstvo, ale také světské osoby, přičemž mohl nejen odnímat církevní benefícia odsouzeným klerikům, ale také světské úřady a léna provinilým laikům. V tomto bodě bylo sice Janovo zmocnění ryze iluzorní, protože odejmutí léna bylo v Čechách výsadním právem panovníka,

48) Tamtéž, s. 564.

49) Tamtéž, s. 566–568, č. 80.

50) *Acta summorum pontificum* II, s. 599–601, č. 1073.

51) Tamtéž, s. 611–612, č. 1087.

resp. dvorského soudu; litomyšlskému biskupovi však přesto dávalo do rukou určitý nátlakový prostředek vůči husitské šlechtě. Dne 2. září koncil vystavil mandát kléru pražské diecéze, v němž mu oznamoval pověření Jana Železného a nařizoval mu prokazovat litomyšlskému biskupovi poslušnost.⁵² Brzy po získání tohoto pověření Jan Železný Kostnici opustil a vrátil se do Čech, kde na něj čekal nesnadný úkol realizovat koncilní dekry v praxi.

Mezi koncilními otci Jan Železný nepochybně zanechal dobrý dojem. Jeho postoje se jistě zalíbily i kardinálu Odonu Colonnovi, jenž měl být za dva roky zvolen budoucím papežem, a s Janem Železným měl mít tedy v budoucnu ještě hodně do činění. Jak se však v Kostnici vyvíjel vztah litomyšlského biskupa k uherskému a římskému králi? Překvapivě zjišťujeme, že o vztazích Jana Železného k Zikmundovi a jeho dvoru v průběhu koncilu nic bližšího nevíme. Nemáme k dispozici jedinou Zikmundovu listinu z této doby pro Jana Železného a biskup nevystupuje ani mezi svědky a relátory královských listin. Přestože je vysoce pravděpodobné, že král s litomyšlským biskupem hovořil o dění v Čechách, vzniku a vývoji utrakvismu i o Husově kauze, nic bližšího o takových rozhovorech nevíme. Je jisté, že Jan Železný v Kostnici nepatřil k okruhu Zikmundových nejbližších duchovních rádčů, mezi nimiž dominovala skupina čtyř prelátů označovaná podle míst svého působení MARS (milánský arcibiskup Bartolomeo della Capra, titulární antiochijský patriarcha Jean Mauroux, řížský arcibiskup Jan z Wallenrode a saliburský biskup Robert Hallum),⁵³ a pak nejvýznamnější uherští a říšští preláti z prostředí Zikmundova dvora a kanceláří (zejména ostřihomský arcibiskup Jan z Kanizse a pasovský biskup Jiří z Hohenlohe).⁵⁴ Přestože Zikmund kdysi Jana Železného jmenoval členem místodržitelství vlády v Čechách a jako takového jej v listinách (výjimečně) ozdobil titulem *consiliarius* (viz výše), v době kostnického koncilu Jan do Zikmundovy „užší“ královské rady zcela jistě nepatřil a jeho vazba ke dvoru nebyla nijak intenzivní.

To se příliš nezměnilo ani po návratu Jana Železného do Čech, kde se litomyšlský biskup pokoušel o realizaci koncilních dekretů. Dne 29. října 1415 pohnal před svůj soud všechny kněze podávající laikům pod obojí způsobou, zjevně však při tom nedosáhl výraznějších úspěchů.⁵⁵ Chyběla mu podpora panovníka, jehož postoj

52) Tamtéž, s. 612, č. 1088.

53) Ke skupině čelních představitelů čtyř koncilních národů, označené kardinálem Fillastrem „Mars“, a její roli v Zikmundově koncilní politice srov. Ansgar FRENKEN, *Der König und sein Konzil – Sigmund auf der Konstanzer Kirchenversammlung. Macht und Einfluss des römischen Königs im Spiegel institutioneller Rahmenbedingungen und personeller Konstellationen*, *Annuaire historiae conciliorum* 36, 2004, s. 177–242, zde s. 213–214.

54) K Zikmundově říšské kanceláři a jejímu personálnímu obsazení srov. Erich FORSTREITER, *Die Deutsche Reichskanzlei und deren Nebenzweige unter Kaiser Sigmund von Luxemburg (Das Kanzleipersonal und dessen Organisation). Ein Beitrag zur Geschichte der Deutschen Reichskanzlei im späteren Mittelalter*, Diss. Wien [1924]; nověji přehledně Franz-Rainer ERKENS, *Über Kanzlei und Kanzler König Sigismunds. Zum Kontinuitätsproblem in der deutschen Reichskanzlei unter dem letzten Luxemburger*, *Archiv für Diplomatik* 33, 1987, s. 429–458; k uherským kancelářím Márta KONDOR, *Die Urkundenausstellung der zentralen Ausfertigungsorgane und der Kurialgerichte in Ungarn während der ersten Hälfte des 15. Jh. Bemerkungen zu den Regesten der an ungarischen Kanzleien ausgefertigten Urkunden König und Kaiser Sigismunds*, *Archiv für Diplomatik* 55, 2009, s. 191–224.

55) Půhon publikoval Johann LOSERTH, *Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung. V. Gleichzeitige Berichte und Actenstücke zur Ausbreitung des Wiclifismus in Böhmen und Mähren von 1410 bis*

k reformnímu hnutí bychom mohli označit jako faktickou neutralitu. Jan Železný si někdy koncem října 1415 objednal u krále audienci, aby mu přednesl jisté poselství, nepochybně od kostnického koncilu, a aby ovlivnil jeho dosavadní postoj k české reformaci. Panovník litomyšlského biskupa předvolal na 11. listopad do Prahy a na jeho vlastní žádost mu na cestu vystavil glejt, což ukazuje, že se Jan Železný v této době již musel obávat o svou bezpečnost. Spolu s litomyšlským biskupem však Václav pozval do Prahy také předáka husitského panstva – Čeňka z Vartenberka.⁵⁶ Tato skutečnost musela Jana Železného dost rozladit a je možné, že právě proto se nakonec do Prahy nevypravil. Plánovaná schůzka s panovníkem se neuskutečnila ani v pozdějším termínu.

Neutralita Václava IV., praktická nečinnost arcibiskupa Konráda z Vechty i olomouckého administrátora Václava Králíka z Buřenic a nakonec i neúspěchy mise Jana Železného, to vše vytvářelo v Kostnici obraz království nezadržitelně upadajícího do hereze, jehož světské i duchovní autority zcela selhávají. Koncil proto stále více zvažoval myšlenku exkomunikace Václava IV. a vyhlášení křížové výpravy proti českým kacírům, a bylo nepochybně zásluhou krále Zikmunda, že dokázal takto radikální kroky koncilním otcům rozmluvit. Souběžně s tím ovšem vyvíjel na svého bratra intenzivní diplomatický nátlak a snažil se jej přimět k radikálnímu protihusitskému kurzu.

Očekávali bychom, že Zikmund ve svém diplomatickém tlaku úzce spolupracoval s litomyšlským biskupem. Prameny však ani pro tuto dobu nenasvědčují existenci nějakých intenzivnějších kontaktů mezi Janem Železným a římským králem. Dne 21. března 1416 byl Jan Železný spolu s Konrádem z Vechty a skupinou katolických pánů příjemcem listu, v němž Zikmund z Paříže opožděně chválil uzavření katolické ligy českého panstva na počátku října 1415.⁵⁷ Teprve ze 4. září 1417 se pak dochoval samostatný Zikmundův list litomyšlskému biskupovi, který však opět příliš úzkým vazbám nenasvědčuje,⁵⁸ neboť je až na několik pasáží v podstatě totožný se Zikmundovým manifestem do českých zemí z téhož data.⁵⁹ Zikmund v něm

1419, Archiv für österreichische Geschichte 82, 1895, s. 386–418, zde s. 378–381, ovšem s vročením do roku 1416. Vročení opravil F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 20, pozn. 12, a tuto opravu přijal též F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 287 a 352, pozn. 248.

56) O všem se dozvídáme z Václavova listu Čeňkovi z Vartenberka z 31. října – viz *Documenta Mag. Joannis Hus*, s. 602–603, č. 92.

57) Zikmundův list viz tamtéž, s. 613–615, č. 96; zápis katolické ligy z 1. října 1415 se nedochoval, pouze „noviny“ z Kostnice do Čech z podzimu 1415 přinášejí zprávu o uzavření jednoty na sjezdu v Českém Brodě a uvádějí seznam několika zápisníků – tamtéž, s. 601–602, č. 91, zde s. 602. Jména dalších zápisníků jsou zmíněna v dalších pramenech.

58) Téměř nepovšimnutý list jsem „objevil“ při práci na Zikmundově regestáři v Moravském zemském archivu v Brně. Jediná zmínka o jeho existenci se nacházela v tištěném katalogu Cerroniho rukopisné sbírky v MZA – viz Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *G 12 – Cerroniho sbírka. 13. století –1845. II. Rukopisy Cerr II č. 153–413, Cerr III, Brno 1973*, s. 424. Edici listu jsem publikoval ve studii P. ELBEL, *Neznámý list*, s. 526–528, č. 1.

59) Několik starších a nevyhovujících edic tohoto listu jsem nahradil kritickou edicí s aparátem, založenou na nejlepším rukopisném dochování v knize privilegií města Louny, srov. tamtéž, s. 528–533, č. 2. Mezitím se podařilo nalézt další rukopisné varianty téhož listu, především vyhotovení pro purkmistra a radu města Brna z 3. září, dochované v opise v rukopise vyšebrodské klášterní knihovny, sign. 49, fol. 51r–53v.

vyzdvihuje své zásluhy o blaho Českého království u koncilu a zdůrazňuje, že se dosud intenzivně přimlouval za svého bratra Václava, jehož koncilní otcové chtěli exkomunikovat. Václav si toho nicméně nedokázal vážit a navzdory slibům daným bratrovi postupoval proti kacířům nadále velmi liknavě. Zikmund tedy příjemce listu/manifestu varuje před jakýmkoliv tolerováním kacířů a spolčováním se s nimi a vybízí je k radikálnímu, i ozbrojenému postupu vůči nim. Tím ovšem Václavovy poddané vlastně podněcuje k rozchodu s kompromisní politikou jejich krále, jehož autorita v Čechách je tímto zpochybňována.⁶⁰

List litomyšlskému biskupovi byl oproti výše uvedené obecné verzi mírně upraven. Především je hned na úvod oceněno dosavadní úsilí biskupa o vykořenění kacířství z Čech a pochopitelně chybí varování před spolčováním s heretiky. Jinak ale ani v listu pro Jana Železného nechybí důrazný tón, jímž Zikmund apeloval na všechny vlivné osoby v Čechách s cílem pohnout je k radikálnímu postupu vůči kacířům.

Že Zikmund vybízel Jana Železného k jiné politické linii, než jakou zastával pražský dvůr, mohl litomyšlský biskup chápat i jako nepřímou podporu ve svém konfliktu s králem Václavem o olomoucký biskupský stolec – byť tento spor není nijak zmíněn.⁶¹ Na druhou stranu však samotný fakt, že Jan Železný byl příjemcem jen mírně pozměněného Zikmundova „manifestu“ do Čech, a nikoliv speciálně pro něj stylizovaného listu nesvědčí o příliš intenzivních kontaktech mezi litomyšlským biskupem a římským králem. Spíše to opět podporuje charakteristiku Františka Šmahela, že Jan Železný byl v této době jen „jednou z figur na šachovnici“ Zikmundovy církevní politiky.⁶²

Naznačené tezi nasvědčuje rovněž fakt, že se Zikmund až do převzetí české vlády roku 1420 nijak přímo neangažoval ve zmíněném sporu Jana Železného o olomoucké biskupství.⁶³ Mlčení pramenů zde sotva může být vysvětleno jejich meze-

60) Podobně František Šmahel v úvodu kolektivní publikace *List císaře Zikmunda Lounským o králi Václavovi, zastánci husitů, aby nebyli shovívaví k Čechům*, Louny 2002, nestr.: „Pozornému čtenáři neujde, že Zikmund přes formální zdvořilost k staršímu bratrovi na českém trůně brojí proti jeho majestátu, a to ve vyšším zájmu ohrožené církve“.

61) P. ELBEL, *Neznámý list*, s. 525.

62) F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 271 (k roku 1414).

63) Literatura ke sporu o olomoucké biskupství na prahu husitské revoluce je již poměrně početná, nicméně dosud nebyla v plném rozsahu nahrazena zastaralá práce Vincenc BRANDL, *Spor o biskupství olomoucké a počátky husitství na Moravě*, Časopis Matice moravské 9, 1877, s. 29–61. Většinu dokumentů, o něž se Brandl opíral, vydali posléze Berthold BRETHER, *Die Übergabe Mährens an Herzog Albrecht V. von Österreich im Jahre 1423*, Archiv für österreichische Geschichte 80, 1893, s. 249–349, a Johann LOSERTH, *Beiträge zur Geschichte V. Nepřilíš výrazně rozšířil pramennou bázi ještě Jan SEDLÁK, K činnosti Jana Železného*, in: Studie a texty k náboženským dějinám českým 3, 1919, s. 92–104, řadu nových postřehů naopak přinesl Otakar ODLOŽILÍK, *Z počátků husitství na Moravě. Šimon z Tišnova a Jan Vavřincův z Račic*, Časopis Matice moravské 49, 1925, s. 1–170, zde s. 45–53 aj. Poznání průběhu sporu o olomoucké biskupství dále prohloubil F. HOFFMANN, *Litomyšl v husitském revolučním hnutí*, s. 50–51, 82–84, který především jako první poukázal na nesprávnost starší představy, že se spor o olomoucké biskupství uzavřel již roku 1418. Vedle výše citovaných studií k Janu Železnému se v nedávnejší době dočkal biografického zpracování i druhý protagonistu sporu – viz Eduard MAUR, *Příspěvek k biografii biskupa Aleše z Březí*, Tábořský archiv 8, 1997–1998, s. 11–35, k samotnému sporu na s. 21–33. Konečně je nutno zmínit dvě dosud netištěné práce. Souhrnný výklad sporu o biskupství přinesl M. KOUŘIL, *Osudy moravské církve*, s. 3–16; a obsáhlejší kapitolu své disertační práce jsem věnoval uvedenému sporu také já (P. ELBEL, *Kapitoly z dějin*, s. 15–56). Některé výsledky vlastního výzkumu,

rovitým dochováním, neboť právě k tomuto konfliktu se dochoval pozoruhodně ucelený pramenný soubor. Průběh sporu se zde pokusím alespoň stručně shrnout. V září 1416 zemřel olomoucký administrátor Václav Králík z Buřenic a litomyšlský biskup Jan Železný byl konzervativním jádrem olomoucké kapituly zvolen jeho nástupcem. Král Václav nicméně přiměl asi polovinu olomouckých kanovníků, kteří většinou trvale pobývali v Praze, měli úzké vazby ke královskému dvoru a narychlo uspořádané olomoucké volby se nezúčastnili (patrně nebyli ani řádně obesláni), aby volbu Jana Železného neuznali a olomouckým biskupem zvolili vysehradského kanovníka a královského dvořana Aleše z Březí. Zatímco Jan Železný si od zvolení olomouckým biskupem sliboval, že mu bohaté moravské biskupství disponující vlastním manským vojskem poskytne dostatečnou základnu k boji proti kacířům v českých zemích, Václav IV. hodlal v osobě nevýrazného Aleše z Březí, jenž se patrně netajil jistými sympatiemi k českému reformnímu hnutí, prosadit na olomoucký stolec osobu zastávající jeho kompromisní politickou linii.

Spor o biskupství se protáhl na dobu téměř čtyř let. Zatímco Jan Železný obdržel několik rozsudků ve svůj prospěch před soudním tribunálem kostnického koncilu i papeže Martina V., jenž jej v únoru 1418 jmenoval olomouckým biskupem a k tomu mu ponechal administraci litomyšlského biskupství, Aleš z Březí s podporou krále a moravských husitských pánů fakticky ovládl biskupské statky a prosadil se zprvu i v církevní správě Moravy. Jediným regionem, kde Jan Železný zřejmě zcela ovládl situaci, bylo Opavsko. Situace se částečně změnila na počátku roku 1419, kdy Jan Železný mohl dosadit svého generálního vikáře a oficiála do Olomouce a kdy jej začala většina moravského kléru uznávat za svého biskupa. Cesta k ovládnutí biskupských statků se však uvolnila teprve po smrti krále Václava, resp. po převzetí vlády na Moravě Zikmundem na sklonku roku 1419.

1420: Převzetí olomouckého biskupství, členství v Zikmundově dvorské radě a otázka účasti na první kručiatě

Když Zikmund po Vánocích 1419 překročil uhersko-moravskou hranici, aby se ujal uvolněné české koruny, musel si být vědom, že dosažení tohoto cíle nebude jednoduché a že jeho vláda v Českém království úzce souvisí s vyřešením náboženské otázky. Na povánočním sněmu v Brně Zikmund přijal delegaci české šlechty, pražských měst a univerzity a ukázal jí vcelku přívětivou tvář: přestože provedl výměny v radě důležitých zemských a dvorských úřadů, nevylučoval jednání o náboženských otázkách a pouze zdůrazňoval svou nekompetentnost ve věci víry rozhodnout.⁶⁴

Pod tímto dojmem byl Zikmund také přijat vesměs prohusitskými moravskými pány za markraběte. V návaznosti na to Zikmund na Moravě ustanovil novou zemskou vládu, přičemž v hodnosti zemského hejtmana nahradil husitsky smýšlejícího pána Petra Strážnického z Kravař jeho bratrancem, svým dvořanem Jindřichem

_____ které upřesňují chronologii olomouckých událostí na podzim 1416 a osvětlují charakter duchovní správy olomoucké diecéze v první fázi sporu, jsem publikoval v příspěvku P. ELBEL, *Dvě neznámé listiny*. 64) K brněnským jednáním srov. F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 38–42; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, Praha 1996, s. 21–22; J. VÁLKA, *Morava roku 1421*, s. 13–14.

Plumlovským z Kravař.⁶⁵ Z Brna se Zikmund rychle odebral do Vratislavi. Do slezské metropole byl totiž svolán říšský sněm, na němž měl král především vynést rozhodčí výrok ve sporu Polska s řádem německých rytířů o revizi toruňského míru z roku 1411.⁶⁶ Teprve zde Zikmund vyjevil svou strategii v otázce českého nástupnictví: plán vojenské konfrontace s českou reformací jako kacířským hnutím, a sice formou křížové výpravy.

Jedním z účastníků pohnutého vratislavského sněmu byl i litomyšlský biskup (de iure již papežem ustanovený olomoucký biskup a litomyšlský administrátor) Jan Železný. Jistě zde vedl osobní jednání s panovníkem a domnívám se, že právě zde bylo mezi oběma navázáno úzké spojenectví s jasným cílem vymýtiti kacířství v českých zemích. Toto spojenectví se projevilo ve dvou rovinách. Předně se lze domnívat, že právě ve Vratislavi Zikmund svým rozhodčím výrokem ve prospěch Jana Železného definitivně ukončil spor o olomoucký biskupský stolec. Znění předpokládaného Zikmundova výroku se nedochovalo, v zásadě však respektoval kompromisní návrh, který již roku 1418 učinil Jan Železný králi Václavovi IV. Aleš z Březí byl za rezignaci na olomoucký stolec odměněn litomyšlským biskupstvím.

Kdy přesně Zikmund rozhodl kauzu olomouckého biskupství, sice nevíme, můžeme ovšem vyjít z několika skutečností. Že se tak stalo před polovinou dubna 1420, vyplývá z pražských husitských manifestů z 18.–20. dubna 1420, kde se mezi Zikmundovými zločiny vůči České koruně mimo jiné uvádí, že protiprávně vydal olomoucké biskupství velkému hanobiteli českého jazyka (národa), tedy Janu Železnému.⁶⁷ František Kavka se domníval, že Zikmund udělil olomoucké biskupství v léno Janu Železnému již na prosincovém brněnském sněmu.⁶⁸ Tam ovšem Jan Železný patrně vůbec nebyl přítomen a několikadenní jednání měla na programu složitě otázku převzetí vlády v Čechách a v Moravském markrabství, takže na řešení sporu o biskupství sotva zbýval čas. Pro vratislavský sněm naopak hovoří více skutečností: především ve Vratislavi ještě vystupoval Jan Železný jako litomyšlský biskup, a teprve 24. dubna 1420 byl slavnostně intronizován v olomoucké biskupské katedrále.⁶⁹ Dále z papežských register víme, že Martin V. ustanovil Aleše z Březí litomyšlským biskupem až 13. května 1420.⁷⁰ Vše proto nasvědčuje domněnce, že

65) K Petrovi Strážnickému viz Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2003, s. 251–270; Libor Jan v kolektivní publikaci Jiří PAJER a kol., *Strážnice. Kapitoly z dějin města*, Strážnice 2002, s. 61–68; P. ELBEL, *Scio*, s. 78–79; k Jindřichovi Plumlovskému srov. T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 114–129; P. ELBEL, *Scio*, s. 54–55, 63–64.

66) K vratislavskému sněmu F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 42–48; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 36–37; J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 287–291.

67) K husitským manifestům, které vznikly v dubnu 1420 v Praze, nejnověji Karel HRUZA, *Die hussitischen Manifeste vom April 1420*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 53, 1997, s. 119–177, zde s. 145; edice manifestů z 18.–20. dubna tamtéž, s. 166–177, č. 2, zde s. 172: „Biskupstwie Morawské člowieku neřádnému a hanci welikému zazika českého, proti práwóm a swobodám zemským, pro listy papežské gest poddal, tudy chtie korunu českú z gegich swobod wywésti.“

68) F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 39.

69) Datum Janovy biskupské korunovace uvádí katalog olomouckých biskupů, známý pod jménem *Granum catalogi presulum Moravie*, jediná dochovaná „kronika“ olomouckého biskupství z této doby – srov. Bertold BRETHER, *Das Schlußblatt des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*, in: *Festschrift des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, Prag 1902, s. 17–21, zde s. 20.

70) MVB VII/1, s. 268, č. 609.

k ukončení olomouckého schizmatu došlo právě při osobním setkání Jana Železného s králem Zikmundem na sněmu ve Vratislavi.

Vratislavské setkání však mělo ještě druhý rozměr. Domnívám se, že teprve ve Vratislavi se Zikmund rozhodl svého spojence, olomouckého biskupa Jana, formálně začlenit do svých dvorských struktur, konkrétně do královské rady. Přestože Zikmund Jana Železného příležitostně tituloval jako svého rádce již na počátku 15. století v souvislosti s jeho působením v místodržitelství vládě v Čechách, zdá se, že ke jmenování Jana členem Zikmundovy dvorské rady došlo teprve na jaře 1420. Příslušný „jmenovací dekret“ (*litterae consiliariatus*) se sice nezachoval, zato však máme nepřímý důkaz, že Jan Železný již v této době náležel k okruhu Zikmundových rádců a důvěrníků: na jedné Zikmundově listině vydané ve Vratislavi totiž Jan vystupuje v roli relátora, tedy osoby, která z jednání královské rady doručila kanceláři příkaz k vyhotovení listiny.⁷¹ Od jara 1421 pak Zikmund ve svých listinách Jana Železného již důsledně tituluje jako svého rádce.⁷²

Ustanovení Jana Železného královským rádcem a vzestup jeho významu na dvoře jistě souvisí s (dočasným) příklonem Zikmunda k politické linii papežské kurie na počátku husitské revoluce. V této souvislosti je ještě potřeba se zamyslet nad úvahami historiků o možném podílu Jana Železného na vyhlášení protihusitské křížové výpravy. Nejnovější bádání se přiklání k závěru, že myšlenka vyhlášení křížové výpravy proti kacířským Čechům nevzešla od krále Zikmunda, ale od papeže Martina V., jenž ji králi prostřednictvím svého nuncia Fernanda z Luga v podstatě „vnutil“.⁷³ František Kavka navíc v této souvislosti vyslovil domněnku, že v okolnostech vyhlášení kruciáty mohli vedle papeže a jeho legátů sehrát určitou roli také katoličtí preláti z Čech, patrně i olomoucký biskup Jan Železný.⁷⁴ O jeho kladném postoji ke kruciátě nelze mít pochyby, je proto nejvyšší pravděpodobné, že jako člen rady mohl přispět k Zikmundovu rozhodnutí myšlenku křížového tažení přijmout.

V souvislosti s první křížovou výpravou však vyvstává ještě jiná otázka, a to zda se Jan Železný tohoto vojenského podniku zúčastnil. Příímý doklad se (dosud)

71) Jedná se o Zikmundův mandát ze 4. února 1420, v němž podkomořímu Království českého, svému dvořanu Václavovi z Dubé na Leštně, nařizoval uvést jistého pražského měšťana do úřadu notáře pražského ungeltu. Relačně-konceptní poznámka zní: *Ad mandatum d(omini) regis d(omino) Jo(hanne) episcopo Luthomislensi referente Michael de Priest canonicus Pragensis*. Listina je dochována v Národním archivu, fond Archiv České koruny, inv. č. 1477, regist viz RI XI, č. 4002; *Archiv Koruny české V. Katalog listin z let 1378–1437*, ed. Antonín HAAS, Praha 1947, s. 173, č. 281.

72) Počínaje Zikmundovou listinou pro Jana Železného, jež byla vydána 30. března 1421 ve Znojmě – viz Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc (dále jen ZAO-O), fond Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO), sign. C I b 1; regist viz RI XI NB/1, č. 36.

73) F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* III, s. 36, ještě přiznává hlavní iniciativu Zikmundovi, jenž údajně dospěl k nutnosti válečné konfrontace s kacířskými Čechy formou křížové výpravy a po poradě s přítomnými preláty a papežskými legáty požádal Martina V. o její vyhlášení, jak to uvádí bula Martina V. *Omnium plasmatoris domini* z 1. března 1420, jíž byla kruciáta posléze opravdu vyhlášena (MVB VII/1, s. 247–249, č. 565). F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 46–47, naopak připisuje rozhodující iniciativu papeži a jeho nunciiovi a zdůrazňuje, že jiné prameny mimo papežskou bulu Zikmundovu žádost o vyhlášení kruciáty nedokládají.

74) F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 47: „nelze vyloučit, že se na něm [vydání buly] podíleli i další z mužů prahnoucích po nejradikálnějším řešení, patrně i Jan Železný, snažící se tak přimět Zikmunda k rozhodnému kroku“.

nepodařilo nalézt. Jisté je pouze to, že po ukončení vratislavského říšského sněmu Jan Železný netáhl se Zikmundovým vojskem přímo do Čech, nýbrž se rychle obrátil na Moravu, aby se zde konečně ujal olomouckého biskupství. Co ovšem Jan Železný podnikal v následujících týdnech a měsících, není známo. Víme pouze, že koncem května 1420 pobýval v Litomyšli, kde stále vystupoval jako administrátor tamního biskupství (konkrétně předsedal městskému soudu).⁷⁵ Teprve v září 1420 je doložen opět v Olomouci, kde se pustil do systematické obnovy rozvráceného biskupského dominia a jeho manského systému.⁷⁶ V jedné listině z podzimu 1420, týkající se finančního sporu mezi olomouckou kapitulou a jejím proboštem Kunešem ze Zvole, probošt uvádí, že byl v létě 1420 po dobu deseti týdnů s Janem Železným v Čechách.⁷⁷ Kromě zmíněné návštěvy Litomyšle se však o pobytu Jana Železného v Čechách prozatím nepodařilo nalézt žádnou další zmínku. Nabízí se tedy úvaha, zda se Jan Železný nezúčastnil Zikmundovy křížové výpravy před Prahu – snad i se skromnou hotovostí, kterou měl k dispozici jako litomyšlský biskup (manskou soustavu olomouckého biskupství si zřejmě plně podřídil až v září).⁷⁸ V žádné kronice ani listině se mi sice tuto domněnku nepodařilo ověřit, na druhou stranu je však možné předpokládat, že k rychlému odchodu z obtížně získané moravské diecéze musel Jana Železného přimět pouze závažný důvod, jakým by účast na křížové výpravě nepochybně byla.

Ať už Jan Železný byl či nebyl roku 1420 v Zikmundově vojsku před Prahou, jisté se brzy dozvěděl o krachu kruciáty, kterou Zikmund rozpustil záhy po prohrané bitvě na Vítkově (a tedy po faktické ztrátě možnosti dobýt Prahu).⁷⁹ Neúspěch tažení byl zejména pro katolické preláty hlubokým zklamáním. Zatím ovšem nikdo nepochyboval o tom, že Zikmund dříve či později husity porazí – pouze se ukázalo, že k tomu nebude stačit narychlo zorganizovaná akce bez důkladné přípravy a dostatečně početného a vyzbrojeného vojska.

Závažnější lekci utrpělo Zikmundovo vojsko v krvavé bitvě pod Vyšehradem 1. listopadu 1420, kdy se Zikmund pokusil zachránit svou posádku v této významné

75) Na údaj litomyšlské městské knihy ve Státním okresním archivu (dále jen SOkA) Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Archiv města (dále jen AM) Litomyšl, sign. MK A 3, pag. 131, upozornil F. HOFFMANN, *Litomyšl v husitském revolučním hnutí*, s. 83, pozn. 16. Listina Martina V., ustanovující litomyšlským biskupem Aleše z Březí, tehdy ještě nebyla do českých zemí doručena.

76) Srov. *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz II*, ed. Karl LECHNER, Brünn 1902, s. 306–312.

77) ZAO-O, fond Metropolitní kapitula Olomouc (dále jen MCO), sign. A III c 11 (30. listopadu 1420). Kombinujeme-li údaje Kunešovy soudní výpovědi a ostatní prameny, vychází nám, že Jan Železný se zdržel v Čechách minimálně 10 týdnů, a to v intervalu od přelomu dubna a května do počátku září: 24. dubna byl Jan Železný v Olomouci, 31. května v Litomyšli, 18. září již zahajoval zasedání manského soudu v Kroměříži (viz předchozí poznámka). Pokud jej Kuneš doprovázel po celou dobu jeho pobytu v Čechách, museli vyrazit v intervalu od posledního dubnového do posledního květnového týdne a vrátit se na Moravu mohli během července až prvního srpnového týdne. Nelze ovšem vyloučit, že Kuneš doprovázel biskupa jen na části cesty, přičemž Jan Železný se mohl vrátit na Moravu teprve počátkem září.

78) Srov. *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsbücher II*, Brünn 1902, s. 306–312.

79) Ke krachu první kruciáty srov. Petr ČORNEJ, *Bitva na Vítkově a zhroucení Zikmundovy křížové výpravy v létě 1420*, Husitský Tábor 9, 1986–1987, s. 101–152; dále F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 36–53; J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 291–293; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 62–72.

pevnosti, již dlouho obléhané pražskými husity.⁸⁰ Opět nelze zcela vyloučit, že se v Zikmundově vojsku objevil také olomoucký biskup se svými oddíly – itinerář Jana Železného dokládá pobyt biskupa na Moravě naposledy na přelomu září a října 1420, kdy se zdržoval na biskupském hradě Melicích u Vyškova,⁸¹ a pak až na počátku roku 1421, nejspíše v únoru, kdy velel trestné expedici proti táboru radikálních husitů na ostrově řeky Moravy u Nedakonic (viz níže). Kde se vyskytoval a co podnikal mezi tím, není známo.

Pokud bych měl stručně zrekapitulovat, jak se roku 1420 vyvíjel vztah mezi Zikmundem a Janem Železným, musím konstatovat, že tento rok přinesl významné prohloubení starších spojeneckých vazeb, vyjádřené Zikmundovým zákrokem ve sporu o olomoucké biskupství a patrně i formálním přijetím Jana Železného do královské rady. Panovník, který se na jaře 1420 vydal na cestu války proti českým kacířům, našel v olomouckém biskupovi významného partnera v zemích Koruny české, dobře znalého místních poměrů a vývoje české reformace v předchozích letech, jenž mohl přispět také nemalou vojenskou hotovostí. Zda Jan Železný Zikmundova očekávání již v roce 1420 splnil, nelze říci – jeho účast na Zikmundových vojenských podnicích z léta a podzimu se prozatím nepodařilo doložit. Roli, kterou mu Zikmund přikládal již na vratislavském říšském sněmu v únoru 1420, však Jan Železný beze zbytku naplňoval v letech 1421–1423.

Exkurz: Prameny k olomouckému episkopátu Jana Železného

Otazníky kolem možné účasti Jana Železného na první kruciátě proti husitům (a případně též v bitvě u Vyšehradu) ilustrují základní problém při studiu životopisu tohoto preláta. Od roku 1420, kdy se definitivně stal olomouckým biskupem, o něm máme totiž velmi málo dobových pramenů. V archivu olomouckého arcibiskupství a metropolitní kapituly se sice ze středověku zachovalo poměrně velké množství pergamenových listin, chybí však jiné typy archiválií: úřední knihy biskupské kurie, jakými byly konfirmační a erekční knihy či soudní akta konzistoře, a především korespondence – ať už registra či koncepty té odeslané, či originály došlé.⁸²

Na Moravě dále velmi postrádáme podrobnější kroniku z doby husitské, která by se svým rozsahem a kvalitou alespoň vzdáleně blížila dobovým kronikám českým, jako např. kronice Vavřincově, Bartoškově či tzv. Starého kolegiáta pražského. Přitom se zdá, že na Moravě za husitských válek nebo krátce po nich nějaké

80) Jiří KEJŘ, *Bitva u Vyšehradu roku 1420*, Husitský Tábor 6–7, 1984, s. 123–144; Jan URBAN, *Vyšehradská bitva a první krize ve vztazích husitské Prahy a Tábora*, Pražský sborník historický 18, 1985, s. 38–64; dále F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* III, s. 57–60; J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 293–294; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 77–84.

81) Kolem svátku sv. Václava za biskupem nebo spíše s biskupem na Melice na dobu osmi dní přicestoval olomoucký probošt Kuneš ze Zvole. Vyplývá to z Kunešovy výpovědi před rozhodčími soudci v jeho sporu s olomouckou kapitulou, zaznamenané v již citované listině z 30. listopadu 1420 (ZAO-O, fond MCO, sign. A III c 11).

82) O archivu viz Jan BISTRICKÝ – Stanislav DRKAL – Miloš KOUŘIL, *Státní archiv v Opavě. Průvodce po archivních fondech. III. Pobočka v Olomouci*, Praha 1961. Výše uvedené typy pramenů jsou částečně dochovány pro druhou polovinu 15. století, registra biskupské korespondence pak až pro 16. století.

obsáhlejší kroniky zachycující válečné události sepsány byly, ale nedochovaly se. Informace v nich obsažené využívali humanističtí historikové, zejména Vojtěch z Pernštejna ve svém díle o dějinách husitských válek na Moravě. I tento spis je dnes nezvěstný, obsáhle jej však recipoval barokní historik Tomáš Pešina z Čechorodu v díle *Mars Moravicus*, ve kterém vypsál vojenské dějiny Moravy.⁸³ Pešina podrobně líčí vojenské akce Jana Železného v boji proti moravským husitům a jeho výklad zachází do pozoruhodných detailů, problémem však je, že jej zpravidla nelze ověřit v dochovaných středověkých pramenech, ba co víc, nejednou je s nimi v přímém rozporu. Historikové Pešinovy údaje zprvu nekriticky přijímali (ve vztahu k Janovi Železnému tak naposledy učinil Petrus Möhler),⁸⁴ ve druhé polovině 20. století však jednoznačně převážila skepse. V osmdesátých letech 20. století Pešinu zčásti „rehabilitoval“ ve svých důkladných studiích o dějinách husitství na Moravě Josef Válka, díky němuž je v současnosti Pešinův *Mars Moravicus* opět – do jisté míry – brán jakožto historický pramen v potaz.⁸⁵

1421–1423: Jan Železný Zikmundovou oporou v bojích proti husitům na Moravě

Zikmundova porážka u Vyšehradu, ale také smrt moravského zemského hejtmana Jindřicha z Kravař i dalších moravských pánů v této bitvě měla mimo jiné za následek narušení relativní stability královské vlády v markrabství, kde se pod dojmem Zikmundových porážek v Čechách rozvíjelo několik obcí radikálních husitů, jež byly jakousi skromnější obdobou jihočeského Tábora. Na jihozápadní Moravě to bylo zejména městečko Jevišovice s hradem, patřící jevišovické větvi pánů z Kunštátu, a dále zemanská vesnice Červený Martínek. Na jihovýchodní Moravě se shromáždila komunita radikálních husitů z řad sedláků a chudších zemanů pod vedením „táborských“ kněží Bedřicha ze Strážnice a Tomáše z Vizovic na ostrově řeky Moravy u vsi Nedakonice poblíž Uherského Ostrohu. Radikálové si zde zřejmě vybudovali jakési provizorní opevnění a podnikali odtud výpady do okolí, zejména proti církevním institucím.⁸⁶ Jedinou bezpečně doloženou akcí Nedakonických je ovšem

83) Tomáš Jan PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, Pragae 1677. K tomuto dílu srov. Josef VÁLKA, *Pešinův „Mars Moravicus“ jako pramen a jako literatura k dějinám husitství*, Husitský Tábor 4, 1981, s. 170–172.

84) Srov. P. MÖHLER, *Die Prämonstratenser*, s. 159–162.

85) Srov. J. VÁLKA, *Počátek války o Moravu*; TÝŽ, *Vrchol bojů o Moravu*; TÝŽ, *Pešinův „Mars Moravicus“*.

86) Lokalizace nedakonického tábora, známého pouze z kroniky Vavřince z Březové, je sporná – viz *Vavřince z Březové Kronika husitská*, ed. Jaroslav GOLL, in: FRB V, Praha 1893, s. 473–474. S kritikou Vavřincovy lokalizace vystoupil Ladislav Hosák, podle něž mohl Vavřinec vytvořit údajný „ostrov“ z mylně pochopeného místního jména [Uherského] Ostrohu, jenž byl nejvýznamnějším střediskem radikálního husitismu na Moravě na podzim 1421 i v několika dalších letech – srov. Ladislav Hosák, *Uherský Ostroh ve válkách husitských*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 43, 1935, s. 23–29. Na Hosáka navázal Augustin NEUMANN, *K dějinám husitství na Moravě. Husitské války*, Olomouc 1939, s. 51–53; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 67–68; a naposledy Tomáš BALETKA, *Uherský Ostroh ve víru husitských proudů*, in: Uherský Ostroh, ed. Blanka Rašticová, Uherský Ostroh 2000, s. 51–60, zde s. 53–54. Naproti tomu na existenci ležení na ostrově u Nedakonice trvali: Rudolf URBÁNEK, *K historii husitské Moravy. (Ke knize Aug. Neumanna „K dějinám husitství na Moravě“)*, Časopis Matice moravské 63–64, 1939–1940, s. 229–314, zde s. 255–256; Vlasta FIALOVÁ, *Tábor moravských*

úspěšně přepadení cisterciáckého opatství na Velehradě, k němuž došlo 12. ledna 1421.⁸⁷ Nedakoničtí táboři zde zajali opata a několik dalších mnichů i konvršů v celkovém počtu sedmi osob a upálili je. Klášter byl vypleněn a pobořen.

Přepadení velehradského kláštera bylo na Moravě dosud nevídanou událostí (na rozdíl od Čech, kde byly násilnosti husitů vůči klášterům a katolickému duchovenstvu běžnou praxí již od vypuknutí revolučních bouří v létě 1419). Katolická strana v markrabství se tedy – jistě po konzultaci s panovníkem – odhodlala k rychlé odvetné akci. Proti Nedakonicím se obrátila trestná výprava v čele s olomouckým biskupem, tvořená vojskem biskupských manů a žoldnéřů, olomouckou městskou hotovostí, oddíly některých moravských pánů a pomocnými jednotkami z Rakous. Obléhání opevněného tábora u Nedakonic však skončilo neúspěchem. Husité způsobili obléhatelům velké ztráty, zejména v řadách olomouckých měšťanů a Rakušanů, v důsledku čehož došlo ke sporu mezi veliteli a výprava byla rozpuštěna.⁸⁸

U této události jsem se zastavil poněkud podrobněji, protože představuje první doklad vojenské aktivity Jana Železného v boji proti husitům. Přestože akce skončila neúspěchem, ukázala, že Jan Železný je schopen postavit vojsko, velet mu a plnit v Moravském markrabství roli určitého vrchního koordinátora protihusitského boje. Takovou roli mu Zikmund snad přidělil již při jednáních na vratislavském sněmu na jaře 1420, nejpozději však po smrti zemského hejtmana Jindřicha Plumlovského z Kravař, za jehož osobu panovník jen obtížně hledal náhradu. Nový zemský hejtman Vilém z Pernštejna byl totiž podle všeho umírněným husitou a jeho jmenování bylo patrně výsledkem určitého kompromisu.⁸⁹

husitů v Nedakonicích, Časopis Moravského muzea B 37, 1952, s. 346–360; TÁŽ, *Po stopách moravského táborství*, Časopis Moravského muzea B 40, 1955, s. 147–163; František HOFFMANN, *K prehistorii moravských táborů*, Sborník Matice moravské 86, 1967, s. 202–218, zde s. 211–213; J. VÁLKA, *Nedakoničtí tábor a husitská Morava*, Nedakonice 1977; Týž, *Morava roku 1421*, s. 18–21; a F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 88–89; na jiném místě se k tomuto pojetí opatrně přiklonil také František ŠMAHEL, *Husitské Čechy*, Praha 2001, s. 225. Osobně se rovněž přikláním k původní Vavřincově lokalizaci, protože základním předpokladem opačného pojetí (tj. ztotožnění Vavřincova *nového Tábora* s Uherským Ostrohem) je pochybnost o Vavřincových zeměpisných znalostech jihovýchodní periferie českého státu. Tato premisa však neobstojí – Vavřinec dobře znal Haška Ostrožského z Valdštejna z jeho působení v Praze a při líčení válečných událostí na podzim 1421 ve své kronice zmiňuje také město [Uherský] Ostroh a je si vědom jeho tehdejšího významu. Ve shodě se studií J. VÁLKY, *Morava roku 1421*, s. 21, se nicméně domnívám, že mezi Nedakonicemi a Uherským Ostrohem může existovat jistá kontinuita. Podle Války se nedakoničtí táboři mohli během léta 1421 alespoň částečně „přemístit“ do Uherského Ostrohu (možná na pozvání pana Haška Ostrožského z Valdštejna, jenž se po bitvě u Vyšehradu dostal do pražského zajetí a přistoupil k husitství), čímž se Ostroh teprve stal významným centrem husitského radikalismu v oblasti.

87) Toto datum, odlišné od Vavřincovy datace do února 1421, uvádějí velehradské listiny z let 1425 a 1427, které vydal v rámci své publikace o dějinách kláštera Rudolf HURT, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I*, Olomouc 1934, s. 294–309, č. 3 (listina z 23. října 1425 s několika svědeckými výpověďmi o zničení kláštera, přičemž celkový počet zabitých mnichů a konvršů odpovídá údají ve Vavřincově kronice), a zejména s. 310–316, č. 4 (listina z 21. dubna 1427; právě zde je udáno datum přepadení 12. ledna 1421).

88) Tyto údaje přináší *Vavřince z Březové Husitská kronika*, s. 474. Pátrání po dokladech o rakouských jednotkách v rakouských archívech bylo prozatím neúspěšné.

89) K jeho osobě viz František HOFFMANN, *Vilém z Pernštejna. Pokus o portrét moravského pána husitské doby*, Časopis Matice moravské 87, 1968, s. 163–186.

Zikmund byl na přelomu let 1420 a 1421 zaneprázdněn boji v západních a severních Čechách, jeho situace se však během zimních měsíců natolik zhoršila, že se rozhodl na počátku března 1421 Čechy opustit a přesunout se na Moravu, aby si tuto zemi znovu podřídil a učinil z ní nástupiště pro další plánovanou vojenskou kampaň proti husitům. Na Moravě vyvinul slovy Josefa Války přímo „horečnou aktivitu“:⁹⁰ Objížděl královská města, odměňoval věrné šlechtice, vzpurné nutil ke kapitulaci a zřejmě se také pokusil (rovněž neúspěšně) se svým uherským vojskem zlikvidovat tábor u Nedakoníc.⁹¹ Během delšího pobytu ve Znojmě se mimo jiné sešel s Janem Železným, s nímž uzavřel významnou dohodu, posilující Janovo výsadní postavení v Moravském markrabství.

Tím se dostáváme k první známé Zikmundově listině pro olomouckého biskupa Jana Železného, vydané 30. března 1421 ve Znojmě, v níž panovník publikuje obsah dohody s biskupem. Sestává z následujících bodů:⁹²

1) Biskup Jan má držet a spravovat zeměpanský hrad a město Olomouc, jakož i města Litovel a Uničov se všemi příjmy a příslušenstvím.

2) Biskup může vyměnit dosavadního purkrabího olomouckého hradu za sobě věrnou osobu a v obvyklých termínech obnovovat rady svěřených měst, pokud si to okolnosti vyžádají.

3) Měšťané a obce uvedených měst mají biskupovi složit přísahu věrnosti. Nikdo jiný kromě biskupa se nesmí do správy měst vměšovat a udílet měšťanům jakékoliv příkazy (zde se jistě myslí především na osobu podkomořího).

4) Zikmund dále přiznává biskupovi plné panství nad lesem Doubravou s jeho lovčími a postupuje mu všechny výnosy z tohoto lesa; biskup v něm může kácet dříví pro svou potřebu i na prodej.

5) Pod biskupovo panství se konečně podřizují opat a konvent kláštera Hradiště (dnes Hradisko) u Olomouce.

6) V případě, že určité příjmy ze svěřených měst byly králem zastaveny jiným osobám, zavazuje se Zikmund, že bude biskupovi doplácet chybějící sumu ze své komory.

90) J. VÁLKA, *Morava roku 1421*, s. 16.

91) Zikmundův pokus o dobytí ostrova u Nedakoníc Josef Válka neuvádí. K vyslovení této domněnky jsem dospěl kombinací zprávy Vavřince z Březové (*Vavřince z Březové Husitská kronika*, s. 474), podle něž po tažení olomouckého biskupa na nedakonický tábor neúspěšně zaútočili také Uhři, a Zikmundova itineráře, z něž víme, že Zikmund 14.-18. března pobýval se svými vojenskými oddíly v Uherském Hradišti, zatímco jeho dvůr setrval ve Znojmě (P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 107). To, že v Hradišti byly přítomny Zikmundovy oddíly, vyplývá také z královského privilegia pro toto město z 5. dubna 1421, v němž se na zmírnění nákladů a škod vzniklých v souvislosti s pobytem Zikmundových oddílů odpouští Hradišti na dobu pěti let placení královské berně – viz SOKA Uherské Hradiště, fond AM Uherské Hradiště, listina č. 23; regest viz RI XI NB/1, č. 40.

92) ZAO-O, fond AO, sign. C I b 1; regest listiny otiskl Altmann v RI XI, č. 4495, kde se uvádí, že listina měla platit až do odvolání; další regest publikovali Josef BECK – Johann LOSERTH, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung und der Husitenkriege mit besonderer Berücksichtigung Mährens und der mährisch-husitischen Söldner* (II), Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 1, 1897, Heft 2, s. 56–73, zde s. 71, č. 3, kde se pro změnu uvádí, že smlouva byla uzavřena na dobu Zikmundovy nepřítomnosti v zemi. Oba regesty jsou nepřesné, dle formulace listiny byla dohoda sjednána s okamžitou platností (neuvádí se jinak) a měla platit až do Zikmundova návratu na Moravu; pak podle králový vůle (tedy v zásadě do odvolání). Nový regest viz RI XI NB/1, č. 36.

7) Tato dohoda má platit až do návratu krále na Moravu a pak do odvolání (*usque ad nostrum reditum ad Morauiam et tandem ad beneplacitum nostrum*).

Význam znojenské dohody pro postavení Jana Železného na Moravě není třeba příliš zdůrazňovat. Biskup dostal do své správy nezanedbatelný výsek zeměpanské domény včetně jednoho ze dvou tradičních „hlavních měst“ markrabství, takže na střední Moravě fakticky ovládal rozsáhlou oblast od biskupského rezidenčního města Kroměříže s přilehlým panstvím přes biskupské a klášterní statky na Olomoucku, zeměpanská města Olomouc, Litovel a Uničov až po biskupskou Mohelnicu a mírovské panství.⁹³ Ze zeměpanských majetků musel pobírat dosti vysoké příjmy, pokud mu panovník skutečně refundoval sumy zapsané na komorních platech uvedených měst třetím osobám (v opačném případě by mu však ze svěřených měst přicházela jen poměrně nízká částka).

Je však nutno si uvědomit, že podle bodu 7 měla dohoda platit pouze do návratu Zikmunda na Moravu, a pak do odvolání. V tomto ohledu je zapotřebí význam listiny z 30. března poněkud relativizovat. Pokud vstoupila v platnost hned po 30. březnu, mohl Jan Železný na jejím základě inkasovat svatojiřský a svatomichalský lozunk; na podzim 1421 (mezi 18. říjnem a polovinou prosince) a v prvních měsících roku 1422 (od 8. ledna do 24. dubna) pobýval Zikmund opět na Moravě a vše nasvědčuje tomu, že smlouvu s Janem Železným – nejpozději při svém jarním pobytu – neprodloužil. V polovině března 1422 byl král se svým doprovodem po tři dny hostem na biskupském dvoře v Kroměříži a hned 15. března zde vystavil kvitanci pro olomouckou městskou radu, v níž ji osvobodil od platby 100 hřiven pražských grošů z budoucího svatojiřského lozunku, které jménem krále odvedla jeho dvornímu radovi, olomouckému biskupu Janovi.⁹⁴ Z listiny můžeme vyvozovat, že na jaře 1422 komorní plat z Olomouce opět vybíral panovník, přičemž jeho část dostal jednorázově poukázánu biskup. Hypoteticky je dost dobře možné, že znojenská smlouva mohla být znovu obnovena po Zikmundově odchodu z Moravy koncem dubna 1422, chybí pro to ovšem doklady v pramenech. Prozatím je tedy nutno vycházet z toho, že Jan Železný zřejmě vykonával správu měst Olomouce, Litovle, Uničova a hradištského kláštera od jara 1421 do podzimu téhož roku, nanejvýš do počátku roku 1422, kdy se jí nejspíše ujal opět panovník, resp. jeho podkomoří.

Vraťme se ovšem zpět do jara 1421, do doby po uzavření výše popsané dohody mezi Zikmundem a Janem Železným. Olomoucký biskup zřejmě doprovázel královský dvůr na cestě ze Znojma do Brna, kde Zikmund pobýval v prvním dubnovém týdnu, v další cestě na východní Moravu však již s panovníkem nepokračoval.⁹⁵ Zdržel se ještě krátce v Brně⁹⁶ a pak se zřejmě vydal rovnou do Olomouce,

93) Takto J. VÁLKA, *Morava roku 1421*, s. 18: „Na střední Moravě tak vzniká rozsáhlá oblast, ovládaná vojensky a správně biskupem. Navazuje přímo na opavské vévodství a slezská knížectví...“

94) Zikmundova listina se dochovala v SOKA Olomouc, fond AM Olomouc, listina č. 102; regist viz RI XI, č. 4824, a nově RI XI NB/1, č. 88.

95) Zikmundovy pohyby zachycují P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 107.

96) Dne 10. dubna 1421 vystavil Jan Železný v Brně listinu, jíž přeložil slavnost posvěcení kostela v klášteře starobrněnských cisterciacek z neděle po sv. Václavu na neděli Jubilate – viz MZA, fond E 9 – Cisterciacky Staré Brno, sign. A 33; regist listiny viz *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. Inventář pergamenů z let 1078–1471*, ed. Jindřich ŠEBÁNEK, Brno 1932, s. 254–255, č. 1221.

kde se v posledním dubnovém týdnu znovu setkal s králem.⁹⁷ Obsahem jejich vzájemných jednání byla nepochybně mimo jiné realizace březnové dohody. Víme, že do Olomouce dorazily též delegace litovelských a uničovských měšťanů, kterým zde Zikmund stejně jako Olomouckým potvrdil stará a udělil nová privilegia.⁹⁸ Svým straníkům ze severní Moravy, zejména Janu Pňovskému ze Sovince a Petru ze Sovince, pak v Olomouci vystavil zástavní listiny, kterými jim zapsal dlužné částky právě na komorních platech Olomouce a Uničova.⁹⁹ Tím vlastně sáhl na příjmy postoupené nedlouho předtím Janu Železnému. Teoreticky sice měly být chybějící částky biskupovi dopláceny z královské komory, Jan Železný si však byl jistě vědom Zikmundovy chronické platební neschopnosti a oprávněně se mohl obávat, že mu bude komora příslušné částky dlouhodobě dlužit.¹⁰⁰

Zřejmě právě v době Zikmundovy návštěvy Olomouce se na Moravu donesly zprávy o přestupu pražského arcibiskupa Konráda z Vechty k husitismu.¹⁰¹ Tato šokující událost přinesla také významný předěl v životě Jana Železného, neboť byl po asi dvouměsíčních intenzivních jednáních pražskými kanovníky zvolen administrátorem pražského arcibiskupství. Je otázkou, zda se v létě roku 1421 odehrávaly pod velením či za účasti biskupa nějaké boje proti moravským husitům. Prameny o vojenské aktivitě Jana Železného v této době mlčí a domnívám se, že je vzhledem k zaměstnání biskupa pražskými záležitostmi i vzhledem k celkové situaci na Moravě spíše nepravděpodobná.¹⁰² Brzy po Zikmundově odchodu ze země byla Morava ohrožena tažením pražských husitů, kteří během jara 1421 úspěšně dobyli většinu královských a věnných měst ve východních Čechách, ale také Litomyšl a další města a hrady litomyšlského biskupství. Husitské vojsko překročilo dokonce moravskou zemskou hranici a dobylo Svitavy, jež se tak staly prvním městem, které olomoucký biskup ztratil na úkor svých úhlavních nepřátel. V dalším postupu na Moravu však pražany zastavili moravští husitští páni, kteří se obávali přílišného plenění

97) Zikmundův pobyt v Olomouci dokládají P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 107, k 22.–27. dubnu 1421. Pobyt Jana Železného je zde doložen dvěma relačně-konceptními poznámkami Zikmundových listin z 23. a 25. dubna. Viz RI XI, č. 4514, resp. AČ 7, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1887, s. 603–604, č. 98, a RI XI, č. 4521.

98) SOKA Olomouc, fond AM Olomouc, listiny č. 99, 100, 101; fond AM Litovel, listiny č. 16, 17, 18; fond AM Uničov, listina č. 21; srov. RI XI NB/1, č. 50–51, 53–55, 57–58.

99) Listinou z 27. dubna 1421 postoupil Zikmund Petrovi ze Sovince zbývající část komorního platu města Uničova ve výši 15 kop grošů, takže Petr měl do budoucna pobírat již celý komorní plat z tohoto města. MZA, fond G 124 – Sbirka fotografií listin z lichtenštejnského archivu ve Vídni, inv. č. 155; regest viz RI XI, č. 4523; nově RI XI NB/1, č. 60. Téhož dne Zikmund zapsal Janovi Pňovskému ze Sovince úroční plat 15 kop na komorním platu města Olomouce (regest viz RI XI, č. 4522; AČ 7, s. 570–571, č. 3). Srov. také David PAPAJÍK, *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*, Praha 2005, s. 85–86.

100) Na tomto místě není možné podrobně rozebírat okolnosti pojištění Zikmundova dluhu vůči Janu Kűchmeisterovi ve výši 1000 kop grošů, které bylo roku 1421 nejspíše z popudu Jana Železného v podstatě odročeno na pozdější dobu.

101) Nejpodrobněji srov. Augustin A. NEUMANN, *K odpadu Konráda z Vechty*, Časopis katolického duchovenstva 66, 1925, s. 264–272, 345–350, 570–579; 67, 1926, s. 21–23, 105–113, 224–230, 315–320, 542–544, 592–598, s edicí uceleného souboru pramenů k této události a následné volbě Jana Železného.

102) K situaci na Moravě v letních měsících roku 1421 srov. J. VÁLKA, *Morava roku 1421*, s. 25–29; z jeho výkladu primárně vycházím v následujících odstavcích.

země. S vůdci vojska pražanů uzavřeli tajnou dohodu, že na Moravě zavedou čtyři pražské artikuly sami, a docílili obratu vojska zpátky do východních Čech, ke Dvořu Králové a Jaroměři.¹⁰³ Moravští páni v čele se zemským hejtmánem Vilémem z Pernštejna, ustanoveným Zimundem, pak v duchu dohody dorazili na čáslavský sněm, kde se připojili k vyhlášení čtyř artikulů za zemský zákon a slíbili, že budou na Moravě prosazovat jejich dodržování.¹⁰⁴ K druhému významnému sněmovnímu usnesení, k zamítnutí nároků Zikmunda Lucemburského na český trůn, se však Moravané odmítli připojit, neboť Zikmundovi již přísahali věrnost a v tak závažné věci považovali za nutné svolat moravský zemský sněm. Na následném brněnském sněmu byla čáslavská ustanovení projednána, k vypovězení poslušnosti Zikmundovi však ani zde nedošlo, neboť většina přítomných se k tak radikálnímu kroku neodhodlala. Z událostí následujících týdnů a měsíců vyplývá, že poslušnost králi vypověděli pouze někteří jednotlivci z řad pánů v čele s Petrem Strážnickým z Kravař, Janem z Lomnice a Haškem Ostrožským z Valdštejna.

Pod dojmem úspěšné jarní ofenzívy husitských svazů v Čechách a usnesení čáslavského sněmu připravoval Zikmund v létě 1421 proti husitům druhou křížovou výpravu. Patrně nikdo z katolické strany nepochyboval o jejím úspěchu. Na rozdíl od minulého roku měl být tentokrát na Čechy zahájen ve stejný okamžik útok ze tří stran – od západu říšským vojskem, od severu vojskem míšeňským, lužickým a slezským, od východu pak mělo přes Moravu přitáhnout vojsko uherské, moravské a rakouské vedené samotným Zikmundem. V rámci příprav kruciáty se počítalo také s oddíly biskupa Jana Železného, jež se měly k uherskému vojsku připojit u Olomouce. Jan Železný začal tedy opět sestavovat manské a žoldnéřské oddíly, do nichž byly zřejmě začleněny také městské hotovosti svěřených zeměpanských měst, a v září 1421 očekával s tímto vojskem u Olomouce příchod Uhrů. Dostavil se ovšem pouze předvoj: lehká jízda, vedená Zikmundovým vojevůdcem italského původu Filippem Scolariem (Pipem Spanem).¹⁰⁵ Zikmund sám setrval až do poloviny října v Uhrách, přičemž do konce září jej plně zaměstnávala jednání o svatební smlouvě mezi jeho dcerou Alžbětou a vévodou Albrechtem Rakouským.¹⁰⁶

103) Popsaný postup moravských pánů vyplývá jednak z nedatované depeše neznámého účastníka tažení pražanů moravskými pány (viz AČ 3, ed. F. PALACKÝ, Praha 1844, s. 300–301, č. 21), jednak z rovněž nedatovaného textu dohody mezi moravskými pány a českými husity (AČ 6, ed. F. PALACKÝ, Praha 1872, s. 398–400, č. 5) a konečně z listu pražanů jejich hejtmánům v Poličce, Svitavách a Hrádku u Jevíčka, aby nebojovali proti Moravanům, kteří již přistoupili ke čtyřem artikulům (*Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419–1436 I*, hg. v. F. PALACKÝ, Prag 1873, s. 91, č. 90). Interpretaci těchto písemností a jejich zasazení do dobového kontextu provedl J. VÁLKA, *Morava roku 1421*, s. 25–26, který první písemnost zařadil do doby pražského tažení na Moravu, druhou a třetí buďto do doby krátce před čáslavským sněmem, anebo přímo do doby čáslavského sněmu.

104) O účasti Moravanů v Časlavi pojednává *Vavřince z Březové Kronika husitská*, s. 485.

105) K plánům druhé kruciáty srov. relaci vratislavského kanovníka Thomase Mase velmistrovi řádu německých rytířů z 15. července, otištěnou v *Deutsche Reichstagsakten VIII*, hg. v. Dietrich KERLER, Gotha 1883, s. 82–83.

106) Srov. P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 109; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 101–102. Širší kontext sňatkových smluv objasnil Heinz-Dieter HEIMANN, *Herrscherfamilie und Herrschaftspraxis. Sigismund, Barbara, Albrecht und die Gestalt der luxemburgisch-habsburgischen Erbverbrüderung*, in: *Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König im Mitteleuropa 1387–1437*, hg. v. Josef Macek – Ernő Marosi – Ferdinand Seibt, Warendorf 1994, s. 53–66; nově s poněkud odlišným vyzněním

Dlouhé zdržení panovníka v Uhrách se však nakonec stalo osudným pro celou výpravu.¹⁰⁷ Křižácké vojsko z říše vyrazilo totiž do boje podle původního plánu a již v září 1421 dvojnásobně proudem vstoupilo do Čech. Jeho vcelku úspěšný postup se nicméně zastavil při marném dobývání Žatce, a když křižáci dostali mylnou zprávu, že se proti nim vydalo pražské vojsko, obrátili se na ústup zpět do říše. Slezské oddíly vytáhly o něco později než vojsko říšské a dosáhly ve východních Čechách dílčích úspěchů. Jejich velitelé však zjevně nehodlali postupovat hlouběji do Čech dříve, než dorazí vojsko Zikmundovo. V polovině října, dříve než Zikmund překročil uhersko-moravskou hranici, se tedy západní fronta křížového tažení již rozpadla, zatímco na severní frontě se Slezané zastavili a vyčkávali.

Osud druhé kruciáty mohl být snad i po nezdařeném začátku jiný, kdyby Zikmund po překročení hranice urychleně postupoval do Čech. V takovém případě by ještě existovala naděje, že se podaří přimět k návratu alespoň torzo rozpadlého říšského vojska. Ovšem nestalo se tak, neboť král hned po překročení hranice zabředl do bojů s moravskými husitskými pány. Dne 18. října 1421 psal Zikmund z Brumova Chebským, aby jej informovali o důvodech, proč se říšské vojsko obrátilo na ústup, a sliboval, že s husity skoncuje i sám – s pomocí svého zetě Albrechta a slezských vévodů. Z listu zaznívá Zikmundova naděje v rychlý postup do Čech.¹⁰⁸ Již 20. října ovšem adresoval Zikmund z Uherského Brodu list vévodovi Albrechtovi.¹⁰⁹ Oznamuje v něm, že předchozího dne došlo u Uherského Brodu k bitvě, v níž se předvoj jeho vojska střetl s oddíly husitů, vedených (Petrem) Strážnickým (z Kravař) a Haškem Ostrožským (z Valdštejna). Bohužel nevíme, jak početné tyto oddíly byly, a kteří další páni se odvážili postavit vojenské převaze svého panovníka. Jisté však je, že alespoň někteří z moravských pánů, kteří se zúčastnili čáslavského sněmu a pokusili se prosadit Zikmundovo sesazení na následném sněmu brněnském, aktivně pokračovali v podpoře českých husitů a pokusili se zastavit Zikmundovo vojsko v postupu do Čech. Podle Zikmundova listu Uhři husitské vojsko porazili a způsobili husitům velké ztráty, zatímco sami přišli jen o několik vozů a něco střelného prachu. Zikmund se proto ještě 20. října domníval, že bude moci navzdory této potyčce rychle postupovat do Čech, situace se ale tak příznivě nevyvíjela. Husitské oddíly, které se od Uherského Brodu stáhly (patrně do Strážnice a Ostrohu), zřejmě

Petr ELBEL – Stanislav BARTA – Wolfram ZIEGLER, *Die Heirat zwischen Elisabeth von Luxemburg und Herzog Albrecht V. von Österreich. Rechtliche, finanzielle und machtpolitische Zusammenhänge (mit einem Quellenanhang)*, in: Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčej, ed. Martin Nodl – Paweł Kras, Praha 2014 (= Colloquia mediaevalia Pragensia 14), s. 79–152, zde s. 118–123.

107) K průběhu kruciáty srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 98–100, 106–111; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 97–106; se zřetelem k Moravě J. VÁLKA, *Morava roku 1421*, s. 30–35, P. ELBEL, *Bitva u Uherského Brodu. Zapomenutá epizoda druhé křížové výpravy proti husitům*, in: Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy, edd. Robert Novotný – Petr Šámal, Praha 2011, s. 73–89. Z těchto prací vycházím ve výkladu na následujících stranách, přičemž cituji jen nejdůležitější prameny.

108) List z chebského městského archivu vydán v *Urkundliche Beiträge I*, s. 162–163, č. 51.

109) Soudobý opis listu se dochoval v Magyar Országos Levéltár Budapest, fond Collectio Antemohacsiana, sign. DL 48106; neúplný regist viz *Zsigmondkori oklevéltár VIII (1421)*, edd. Iván BORSA – Norbert C. TÓTH, Budapest 2003, s. 325–326, č. 1070; nový náhradní regist v RI XI NB/1, č. 77. Významu listu pro interpretaci průběhu druhé křížové výpravy na Moravě jsem věnoval samostatnou studii – P. ELBEL, *Bitva*, zde na s. 85–86 edice listu.

i nadále postup uherských jednotek ohrožovaly. Zikmund se rozhodl vzpurné pány přimět k poslušnosti a patrně zahájil obléhání Strážnice i Uherského Ostrohu, spojené s pleněním statků husitských šlechticů. Panovník nejspíše musel přivolat od Olomouce svůj předvoj, vedený Pipem Spanem. Nelze vyloučit, že se spolu s ním na jihovýchodní Moravu přesunulo také biskupské vojsko, i když doklady v pramenech pro to chybí; samotný biskup zůstal jistě v Olomouci, kde je jeho pobyt doložen 30. října.¹¹⁰

Koncem října se Zikmundovi vzdal Petr Strážnický z Kravař; Hašek z Valdštejna se však v pevném Uherském Ostrohu ubránil. Následovalo známé jednání o podmínkách Petrovy kapitulace, předběžně domluvených 28. října v Uherském Hradišti a definitivně přijatých 13. listopadu v Brně.¹¹¹ Zikmund se rozhodl pokoření nejbohatšího a nevlivnějšího moravského pána využít k všeobecné pacifikaci moravské husitské šlechty. Do Brna byl svolán zemský sněm, na němž se pod dojmem kapitulace Petra Strážnického téměř všichni moravští husitští páni zřekli husitské víry, přijali absoluci z církevních trestů a zpečetili spolu s panovníkem, olomouckým biskupem a opavským vévodou landfrýdní smlouvu, již byl v markrabství vyhlášen zemský mír na dobu pěti let.¹¹²

Historikové se shodují v názoru, že na přípravě landfrýdní smlouvy měl velký podíl olomoucký biskup Jan Železný, jenž zřejmě ovlivnil jeho náboženská ustanovení, stojící v textu landfrýdu na prvním místě.¹¹³ Moravští husitští páni, kteří již od doby protestních listů proti Husovu uvěznění a stížného listu proti jeho upálení ignorovali všechny církevní hrozby a klatby, se nyní museli sklonit před církevní autoritou. Nejednalo se však pouze o pány. Všichni obyvatelé Moravského markrabství, jmenovitě také rytíři, panoši, měšťané, obecný lid i duchovenstvo, všichni jednotlivci, kteří zastávali čtyři pražské artikuly nebo jiné „bludy“, se měli dostavit do svátku sv. Tomáše apoštola do Olomouce, Brna, Znojma či Opavy a zde od speciálně určených katolických kněží přijmout rozhřešení. Pečetitelé landfrýdu se zavázali, že pokud někdo z husitů v uvedené lhůtě o rozhřešení nepožádá a bude se nadále hlásit ke kacírskému učení, zakročí proti němu jakožto zemskému škudci.

Společně dosažený úspěch na brněnském sněmu patrně dále upevnil vazby mezi králem a olomouckým biskupem. Tato skutečnost se snad částečně odráží

110) O plenění strážnického a ostrožského panství uherskou jízdou pod velením Pipa Spana hovoří *Vavřinec z Březové Kronika husitská*, s. 526. Z Vavřincova líčení plyne, že Pipovo vojsko nejspíše bylo z Olomouce povoláno zpět na východní Moravu. Pobyt biskupa Jana Železného v Olomouci dokládá jeho listina z 30. října 1421 v ZAO-O, fond MCO, sign. A III c 15.

111) Příslušné listiny se dochovaly v Národním archivu ČR, fond Archiv České koruny – srov. *Archiv Koruny české V*, s. 181–182, č. 295; s. 182–183, č. 296.

112) Z více edic brněnského landfrýdu, jenž se dochoval také v dobovém německém překladu, je nejlepší edice Františka Kameníčka, pořízená z originálu listiny a vydaná in: AČ 10, Praha 1890, s. 246–250, č. 5. Stručný regest, ale s podrobným popisem listiny a identifikací dochovaných 50 z původně přivěšených 57 pečetí, byl publikován v tištěném archivním inventáři *Stavovské listiny 1212–1848. Katalog*, ed. Mojmír ŠVÁBENSKÝ, Brno 1965, s. 98–100, č. 318; moderní náhradní regest viz RI XI NB/1, č. 79.

113) AČ 10, s. 247–248; podíl Jana Železného zdůrazňuje např. F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 103. K landfrýdu naposledy v širším kontextu Zdeněk BERAN, *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny. Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, České Budějovice – Hradec Králové 2014, s. 66–67.

ve vydání dalších dvou Zikmundových listin pro olomouckého biskupa, vystavených 17. a 18. listopadu 1421. Zatímco první listinou Zikmund pouze potvrdil všechna práva a svobody olomouckého kostela, což bylo vcelku rutinní záležitostí v prvních letech vlády téměř každého panovníka,¹¹⁴ ve druhé listině Janu Železnému spolu s Janem Pňovským ze Sovince svěřil pravomoc soudit a trestat v jeho zastoupení osoby z řad pánů, rytířů, panošů i měšťanů Moravského markrabství, které ohrožují, plení a okupují statky olomoucké kapituly.¹¹⁵ Biskup a Jan ze Sovince měli tyto škůdce olomouckého kostela předvolávat před svůj soud a rozhodnout o oprávněnosti kapitulních stížností. V případě nejasností měli vyhledat krále a rozhodnout podle jeho rady. V celé listině se sice ani jednou neobjevuje Husovo či Wyclifovo jméno, vzhledem k dobovým okolnostem je však pravděpodobné, že jako škůdci statků olomoucké kapituly byli s nejvyšší pravděpodobností myšleni především husitští páni a zemané. Udělená pravomoc tak dále posilovala pozice Jana Železného na střední Moravě.

Zpráva o brněnských událostech v listopadu 1421 se rychle roznesla po celé Evropě. Patrně nikdo nepochyboval, že stejně úspěšně dopadne i následné tažení do Čech. Z Brna odtáhl Zikmund do Jihlavy, kde se teprve dočkal rakouské pomoci, a pokračoval směrem ke Kutné Hoře – pokladnici království, jež se na jaře 1421 dostala do rukou pražských husitů. Před Kutnou Horou Zikmundovo vojsko obklíčilo oddíly pražanů, nicméně nezahájilo ihned bitvu, čímž umožnilo nepříteli noční únik. Panovník pak bez boje obsadil město, kde uspořádal krvavou lázeň pro všechny přítomné husity. Patrně se rozhodl ve městě přečkat zimní měsíce a teprve na jaře pokračovat v tažení proti Praze.

Jak konstatoval již František Kavka, byl na Zikmundově kutnohorském dvoře přítomen také olomoucký biskup Jan Železný.¹¹⁶ Víme o tom díky jediné biskupské listině z 1. ledna 1422, jež se týká církevní správy pražské arcidiecéze.¹¹⁷ Přítomnost Jana Železného v Kutné Hoře zřejmě znamená, že biskupské vojsko se v souladu s původními plány zúčastnilo druhé křížové výpravy a že olomoucký biskup byl osobně přítomen Zikmundově fatální porážce v bitvách u Habrů a u Německého Brodu 8. a 9. ledna 1422. Můžeme pouze litovat, že o zapojení biskupského vojska do boje a o utrpených škodách nevíme nic bližšího.

Po této porážce ustoupil král zpět do Jihlavy a na Moravě se pak zdržel s malou zajíždkou do uherské Skalice téměř do konce dubna.¹¹⁸ Jeho pobyt v zemi se vyznačoval snahou o realizaci listopadového landfrýdu, která se patrně od samého počátku nedařila zcela podle představ krále a porážkou u Německého Brodu se jistě dále

114) ZAO-O, fond AO, sign. C I b 2; regest viz RI XI NB/1, č. 80.

115) ZAO-O, fond MCO, sign. A III c 16; regest viz RI XI, č. 4664; nově RI XI NB/1, č. 81.

116) F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 105, pramen neuvádí, neboť jeho kniha nemá poznámkový aparát. Protože ostatní relevantní literatura přítomnost Jana Železného v Kutné Hoře nezmiňuje, dlouho se mi tuto skutečnost nedařilo ověřit v pramenech.

117) Státní oblastní archiv Třeboň, fond Velkostatek Sedlec, sign. 111. Jiná listina v témže archivu dokládá, že 23. prosince 1421 byl Jan Železný ještě v Jihlavě, což znamená, že do Kutné Hory dorazil později než panovník – viz SOA Třeboň, fond Premonstráti Želiv, inv. č. 48.

118) K Zikmundovým aktivitám a situaci na Moravě v prvních měsících roku 1422 viz J. VÁLKA, *Počátek války o Moravu*, s. 36–46.

zkomplikovala, neboť někteří moravští husitští páni, kteří se v listopadu podřídili králi a církevní autoritě, se opět navraceli ke svému husitskému programu.

Především zde však byl stále Uherský Ostroh – hrad a město v držení Haška z Valdštejna, do něž se již na podzim uchýlil také syn Petra Strážnického z Kravař Václav, jehož musel otec v rámci své kapitulace vydědit. Během Zikmundovy výpravy do Čech oba páni přitáhli českým husitům na pomoc. Ostrožská pevnost představovala hrozbu pro celou jihovýchodní Moravu i přilehlé uherské území. Zikmund se tudíž rozhodl vykompenzovat prohru v Čechách alespoň dílčím úspěchem na Moravě a zničit Uherský Ostroh coby nejvýznamnější centrum husitství v zemi.¹¹⁹ Zdá se, že přípravy tímto směrem činil Zikmund již od zimních měsíců, čemuž by nasvědčovaly i jeho opakované pobyty na východní Moravě, především v Uherském Hradišti a Veselí. V březnu 1422 podnikl Zikmund určitou „okružní cestu“ Moravou – z Veselí se přesunul do biskupské Kroměříže, odtud do Slavkova, Mikulova a konečně zpět na jihovýchodní Moravu.¹²⁰ V uvedených místech zjevně probíhala jednání týkající se připravovaného obležení Uherského Ostrohu. Také v Kroměříži Zikmund nepochybně rokoval s biskupem o jeho účasti na plánované vojenské akci a o jejích finančních aspektech (viz výše zmíněnou listinu pro Olomouc z 15. března). V Mikulově lze předpokládat jednání se Zikmundovým rádcem Hartneidem z Liechtensteinu, především zde však proběhla důležitá schůzka s rakouským vévodou Albrechtem, završená mikulovskou smlouvou z 23. března 1422. Zikmund v ní udělil Albrechtovi titul místodržícího v Moravském markrabství a dohodl se s ním na podmínkách, za nichž vévoda zajistí vojenskou ochranu některých markraběcích hradů a měst, bude-li to potřeba.¹²¹ Smlouva byla patrně realizována jen zčásti, prameny mlčí o Albrechtových jednotkách v uvedených lokalitách, a naopak dokládají, že Zikmund později některá z těchto míst předal do rukou svých straníků z řad české a moravské šlechty.¹²² Každopádně však smlouva odráží rostoucí roli Zikmundova zetě na Moravě, jež vyvrcholila příštího roku předáním celé země do jeho držby.

Před polovinou dubna 1422 zahájilo početné uherské vojsko s moravskými posilami obléhání Uherského Ostrohu. Ve vojenském ležení nechyběl ani olomoucký biskup, jistě doprovázený svými vojenskými oddíly. O jeho přítomnosti víme opět

119) K obležení Ostrohu tamtéž, s. 43–45.

120) Srov. P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 110.

121) Tiskem ji vydal B. BRETHOLZ, *Die Übergabe*, s. 339–342, č. XII; regest viz RI XI, č. 4842.

122) Oproti Bretholzovi, který v souvislosti se smlouvou konstatoval, že se Albrecht již nyní stal „téměř pánem země“ (B. BRETHOLZ, *Die Übergabe*, s. 299), vystoupil s velmi střízlivým hodnocením Karl RUDOLF, *Die Markgrafschaft Mähren und Herzog Albrecht V. von Österreich*, Phil. Diss. Salzburg 1973. Rudolfovu skepsi potvrzují navíc osudy jednotlivých pevností, jichž se měl Albrecht ujmout: Špilberk byl spravován Hartneidem z Liechtensteinu a od 1. ledna 1423 Václavem z Dubé na Leštně (Metoděj ZEMEK – Adolf TUREK, *Regesta listin z lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526*, SAP 33, 1983, s. 253, č. 314; RI XI NB/1, č. 112), Veverí Zikmund zastavil již v březnu 1421 Petru Kutějovi, který zde vystupoval i v následujícím roce (srov. listiny z 27. března 1421, 22. února a 8. dubna 1422, regesty v RI XI, č. 4488, 4733 a 4857), na třebečském klášteře Zikmund zapsal v listopadu 1422 Jindřichovi z Valdštejna na Rokštejně dluh 1300 kop grošů (srov. RI XI, č. 5408), Ivančice byly v květnu 1423 zastaveny Petru Gewserovi z Mohelna (srov. M. ZEMEK – A. TUREK, *Regesta listin*, s. 253–254, č. 315; nově RI XI NB/1, č. 114).

jen náhodou – z jediné relačně-konceptní poznámky Zikmundova mandátu brněnské městské radě.¹²³ Vzhledem k nahodilosti zpráv o přítomnosti biskupa v Kutné Hoře a před Uherským Ostrohem se musím vrátit k výše vysloveným úvahám o možné účasti Jana Železného na první křížové výpravě a na bitvě u Vyšehradu: je zjevné, že absence Janova jména v soudobých kronikách nemusí nic znamenat.

Obležení Uherského Ostrohu se protáhlo na téměř dva týdny, pak ovšem bylo bez výsledku ukončeno. V literatuře se objevují úvahy, že Zikmund od města odtáhl pod dojmem zpráv o vpádu litevského prince Zikmunda Korybuta na severovýchodní Moravu, jemuž se údajně vydal se svým vojskem naproti, avšak minul se s ním a 26. dubna se zastavil v moravských Hranicích. Ve skutečnosti byl ale král tohoto dne v uherské Holíči, a tedy již opustil Moravu.¹²⁴ To zřejmě znamená, že se Zikmund chtěl střetu s Korybutovým vojskem naopak vyhnout.

Odchod Zikmunda z Moravy v dubnu 1422 prakticky ukončil jeho osobní vojenské angažmá v husitských válkách (s výjimkou pomocné výpravy na Moravu na podporu Albrechta Habsburského na podzim 1425). Vedení války proti husitům Zikmund od nynějška přenechával svým straníkům v českých zemích a knížatům z okolních zemí říše a ze Slezska. Na Moravě sice mikulovskou smlouvou vzrostla role Albrechta Rakouského, nicméně hlavní oporou Zikmunda v markrabství fakticky zůstal Jan Železný.

K letům 1422–1423 přináší bohaté informace o účasti Jana Železného ve válce proti husitům Tomáš Pešina z Čechorodu. Podle něj podnikal na podzim 1422 a na jaře 1423 Jan Železný v čele biskupského vojska sérii vojenských operací proti husitským pánům, rušitelům landfrýdu z listopadu 1421.¹²⁵ Na tomto místě není nutno průběh bojů podrobně rozvádět; věrohodnost Pešinoва vyprávění je navíc velmi problematická. Vojenskou aktivitu Jana Železného nicméně dokládá i ojedinelý dobový pramen – listina Ctibora z Cimburka na Drahotuších z 5. května 1423, ve které tento pán vyznává, že se před krátkým časem ve vojenském ležení před Náměští podřídil biskupovi, jenž právě spolu se zemským hejtmanem obléhal náměšťský hrad, a že biskup poté zprostředkoval uzavření smíru mezi Ctiborem a králem Zikmundem.¹²⁶

Jan Železný byl v této době ve stálém kontaktu s panovníkem, jemuž poskytoval informace o průběhu vojenských operací a o aktuální situaci na Moravě i v Čechách.

123) Jedná se o mandát z 15. dubna 1422, v němž Zikmund nařizuje purkmistru a radě města Brna, aby propustili služebníky [Hynka] z Letovic, kteří jsou ještě u nich ve vězení. Originál listu je uložen v Archivu města Brna, fond A I/1 – Sběrka listin, mandátů a listů, inv. č. 254, regest otiskl Augustin A. NEUMANN, *Nové prameny k dějinám husitství na Moravě*, Olomouc 1930 (= Studie a texty k náboženským dějinám českým 4), s. 55, č. 13; nově RI XI NB/1, č. 93. Relačně-konceptní poznámka doslova zní: *Ad mandatum domini regis d(omino) Iohanne episcopo Olomucensi referente Michael prepositus Boleslaviensis*.

124) Srov. P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 111. Omyl s Hranicemi zřejmě pochází od vydavatele Wilhelma Altmanna (RI XI, č. 4866), odkud jej převzali němečtí i čeští historikové, naposledy též J. VÁLKA, *Počátek války o Moravu*, s. 45, nebo M. ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek Opavský*, s. 246 a 252. Omyl lze snadno vysvětlit tím, že Hranice měly ve středověku stejný latinský název jako Holíč: *Alba Ecclesia*.

125) T. J. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 480–488.

126) Edice Ctiborovy listiny z 5. května 1423 in: AČ 3, s. 282, č. 16. Je příznačné, že Pešina ve svém barvitěm líčení vojenských operací Jana Železného o obležení Náměště neví.

Intenzivní komunikaci s uherským dvorem nepřímo dokládá např. biskupův list velmistrovi řádu německých rytířů, jenž může být datován nejspíše k 6. květnu 1422.¹²⁷ Jan Železný v něm píše, že posel, kterého velmistr vyslal se svými listy ke králi Zikmundovi, došel pouze do Olomouce, ovšem dále nemohl bezpečně pokračovat pro velké boje a nepokoje, které sužují Moravské markrabství, a již delší dobu se tedy zdržuje v Olomouci. Olomoučtí měšťané poslali velmistrovu listy biskupovi do Kroměříže, aby je dále doručil králi, což biskup rád učinil (mohlo se jednat o osobní doručení během obležení Uherského Ostrohu v půli dubna 1422). Protože velmistrovu poslovi dosud nedošla od krále žádná odpověď a posel již nehodlá déle čekat, nabízí biskup velmistrovi své další služby: Právě totiž vyslal další poselství ke králi (jenž se ke konci dubna 1422 odebral do Uher) a jeho poslové se panovníka mimo jiné dotáží, zda ráčí zaslat svou odpověď velmistrovi. Pokud ano, může ji poslat biskupovi, který ji dále doručí Janu Kűchmeisterovi pobývajícimu v Opavě, a ten ji pak předá velmistrovi. List ukazuje na komunikační obtíže ve válkou zmítané zemi, ale zároveň dokládá, že kontakty biskupa s králem byly navzdory nepříznivé situaci pravidelné.

Úzká vojenská a politická spolupráce mezi olomouckým biskupem a králem však narážela na omezené možnosti olomouckého biskupství. Zikmund si musel uvědomovat, že Jan Železný, spolupracující s vévodou Přemkem Opavským a skupinou králi věrných moravských pánů, není schopen dosáhnout jednoznačného zvratu poměrů na Moravě. Již od roku 1421 se proto snažil zapojit do bojů v markrabství svého zetě Albrechta, jenž disponoval vojenským potenciálem rakouského vévodství, nicméně nebyl ochoten se v husitských válkách angažovat bez dostatečného finančního odškodnění. Prvním krokem byla zástava měst Jihlavy, Znojma, Jemnice a Pohořelic spolu s Českými Budějovicemi v červenci 1421 ve vysoké sumě 200 000 uherských zlatých.¹²⁸ K této částce bylo v rámci sňatkových smluv v září 1421 připsáno ještě věno Zikmundovy dcery Alžběty, takže zástavní suma stoupla na 400 000 zlatých.¹²⁹ Na pojištění tak vysoké částky představovala uvedená města nedostačující záruku a výnosy z jejich držby zdaleka nedosahovaly obvyklého „úroku“, plynoucího ve středověku z užívání zastaveného zboží. Mikulovská smlouva z března 1422 upravovala finanční vyrovnání pouze pro případ, že Albrecht vloží posádky do dalších vybraných měst a hradů, k čemuž však posléze pravděpodobně nedošlo. Je vcelku pochopitelné, že Albrecht nebyl spokojen s držbou několika

127) Originál listu se dochoval v někdejším archivu velmistřů řádu německých rytířů, dnes v Geheimes Staatsarchiv – Preussischer Kulturbesitz Berlin, fond Ordensbriefarchiv, č. 3726. Stručný regest viz *Regesta historico-diplomatica Ordinis s. Mariae Theutonicorum 1198–1525* I/1, hg. v. Ernst JOACHIM – Walter HUBATSCH, Göttingen 1948, č. 3726. List je datován pouze denním datem – středou před sv. Stanislavem. Vročení do roku 1422 přejímám od Joachima a Hubatsche; tehdy připadla středa před sv. Stanislavem na 6. května.

128) Na neznámou Zikmundovu zástavní listinu ze 4. července 1421 vydanou na hradě Děvině u Bratislavy upozornil K. RUDOLF, *Die Markgrafschaft*, s. 80–85. Listina se dochovala v rukopise „Österreichisches Diplomatar 1353–1441“ ve vídeňském Haus-, Hof- und Staatsarchivu, sign. Codex 13 weiß, fol. 109r–112r.

129) RI XI, č. 4610 a 4613. Protože historikové před Karlem Rudolfem neznali zástavní listinu z července 1421, domnívali se, že zástava čtyř moravských měst a Českých Budějovic byla uskutečněna teprve v rámci sňatkových smluv v září 1421.

měst na jihozápadní Moravě, a zřejmě již roku 1422 požadoval po Zikmundovi předání celého Moravského markrabství do svého vlastnictví. Zikmund si postupně uvědomoval, že na Albrechtův požadavek bude muset přistoupit, Moravy se však zjevně vzdát nechtěl. Proto byl na počátku roku 1423 vypracován kompromisní plán rozdělení země mezi Albrechta a Zikmunda, přičemž Zikmundovi měl zůstat východní díl země, vymezený hranicí kopírující tok Bečvy, Moravy mezi ústím Bečvy a Hané a tok Hané, od jehož horní části měla hranice pokračovat jižním směrem k rakouským hranicím. Toto rozdělení Moravy bylo vtěleno do první verze předávací listiny, vydané 5. února 1423 na pohraničním uherském hradě Köpcesény (dnes Kittsee v Rakousku).¹³⁰ Albrecht, jenž se jednání se Zikmundem osobně neúčastnil, zřejmě nebyl s polovičatým řešením, dojednaným svými zmocněnci, spokojen a k realizaci dohody odmítl přistoupit. Vedle toho se můžeme domnívat, že se proti rozdělení země postavili Zikmundovi straníci z řad moravského i českého panstva.

Během první poloviny roku 1423 se tak na Moravě nic podstatného nezměnilo. Vévoda Albrecht se markrabství neujal, pánem země byl nadále Zikmund a jeho politiku v zemi prosazoval především biskup se zemským hejtmanem, kteří obléhali hrady husitských pánů. Zásadní zlom v moravských poměrech ovšem přineslo tažení pražských a východočeských husitů na Moravu v červnu 1423.¹³¹ Podle Pešiny biskup v této době vojensky operoval v oblasti na sever od Brna, proti hradům pánů z Boskovic a z Kunštátu.¹³² Husitská vojska z Čech se rozdělila, část směřovala na pomoc hradu Kunštátu, část na střední Moravu – k Přerovu a biskupské Kroměříži. Biskup se tedy rozhodl urychleně ukončit tažení a obrátil se ke Kroměříži, aby zabránil dobytí města husity. U Kroměříže se pak strhla bitva, v níž na straně biskupa stál také opavský vévoda Přemek a několik Zikmundových straníků z řad moravského panstva. Katolíci bitvu prohráli, husitům se podařilo donutit kroměřížskou posádku ke kapitulaci a obsadili město, stejně jako nedaleký markrabecí Přerov a další pevnosti na střední Moravě. Husitské tažení na střední Moravu, bitvu s biskupským vojskem a dobytí Kroměříže zachycují vedle Pešiny také dobové prameny, především kronika tzv. Starého kolegiáta pražského.¹³³

Osudy Jana Železného po bitvě u Kroměříže však známe pouze od Pešiny. Podle něj dokázal biskup vzápětí po rychlém odchodu husitského vojska do Čech (v důsledku ovládnutí Hradce Králové Žižkou) dobyt Kroměříž zpět a po zbytek roku 1423 i v roce 1424 pokračoval ve vojenských expedicích proti husitským

130) Listina se dochovala pouze v opise v říšských registrech, odkud ji vydal B. BRETHOLZ, *Die Übergabe*, s. 345–346, č. XV; regest viz RI XI, č. 5470. Již Bretholz označil listinu za koncept a domníval se, že listina nakonec pro odpor moravských pánů nebo Albrechtovu nespokojenost nebyla vydána. Tento Bretholzův názor pak převzalo veškeré další bádání. K. RUDOLF, *Die Markgrafschaft*, s. 124–134, nicméně upozornil na to, že se o pouhý koncept jednat nemohlo, neboť do říšských register byly pojímány pouze expedované písemnosti.

131) K němu srov. J. VÁLKA, *Počátek války o Moravu*, s. 54–56.

132) T. J. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 483–488.

133) *Chronicon veteris Collegiati Pragensis*, ed. Karl Adolf Constantin HÖFLER, in: *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen I*, Wien 1856 (= *Fontes rerum Austriacarum I/2*), s. 78–102, zde s. 86.

hradům na Moravě.¹³⁴ Dobové prameny však o rychlém znovudobytí Kroměříže neví, naopak vše nasvědčuje tomu, že Kroměříž zůstala v husitských rukou delší dobu (viz níže).

Porážka biskupa a vévody Přemka Opavského u Kroměříže jasně ukázala, že biskup, opavský vévoda a jejich šlechtičtí spojenci nedisponují takovými silami, aby mohli vzdorovat tažením husitských vojsk z Čech. Na podzim 1423 operovalo na Moravě (minimálně v jihozápadní části země) také Žižkovo vojsko, aniž by se mu kdokoliv dokázal postavit. Tyto vojenské úspěchy husitů na Moravě definitivně přesvědčily Zikmunda o nutnosti předání celé země svému zeti Albrechtovi, jenž o to již delší dobu usiloval. V prvních říjnových dnech roku 1423 byly v Budíně vystaveny pro Albrechta a Alžbětu příslušné předávací listiny (tj. donační listina a lenní listiny).¹³⁵ Zikmund si ve své přímé držbě ponechal pouze brumovské a světlenské panství na východní Moravě.

Na tomto místě je nutno si položit otázku, jak se k předání Moravy Albrechtovi stavěl Jan Železný a jak toto opatření ovlivnilo vztahy mezi olomouckým biskupem a králem. Olomoucké biskupství a opavské vévodství byly z Albrechtovy sféry vlivu výslovně vyjmuty a v duchu karlovského uspořádání zemí Koruny české zůstaly korunními lény, podléhajícími Zikmundovi jakožto českému králi. Olomoucký biskup tudíž mohl být předáním země Albrechtovi přímo dotčen pouze tehdy, pokud ještě roku 1423 držel zeměpanské majetky na střední Moravě, které mu byly svěřeny na jaře 1421 a s nimiž na jaře 1422 opět disponoval Zikmund. Jak bylo řečeno výše, nelze zcela vyloučit, že panovník po svém odchodu z Moravy v dubnu 1422 obnovil znojenskou smlouvu a opět předal Olomouc a Litovel (již jen teoreticky také Uničov, dobytý Korybutem a obsazený husity) do správy biskupovi, je to však málo pravděpodobné.

Bez ohledu na otázku, zda předání Moravy Albrechtovi biskupa přímo finančně poškodilo nebo nikoliv, vyslal Zikmund tímto krokem olomouckému biskupovi jasný vzkaz, že jej již dále nepovažuje za svého nejvýznamnějšího spojence na Moravě. Nikoliv prázdňý místodržitelství titul pro Albrechta z března 1422, ale teprve budínské listiny z října 1423 posunuly rakouského vévodu v Zikmundově moravské politice definitivně na první místo, patřící dosud biskupovi.

Snad tato nová situace, snad spíše snaha ovlivnit jednání o veřejném slyšení husitů formou disputace s katolickými teology, která se měla uskutečnit v Brně původně 11. nebo 30. listopadu 1423, následně byla odročena na Nový rok 1424 a nakonec až na 2. února 1424, přivedla olomouckého biskupa na uherský dvůr.¹³⁶

134) Srov. T. J. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 489–490 (znovudobytí Kroměříže), s. 497–499 (boje biskupa s Žižkou na střední Moravě na podzim 1423 – patrně pouhá konstrukce humanistických a barokních historiků) a s. 503–505 (tažení Jana Železného na východní Moravu na jaře 1424, bitva u Slušovic – snad alespoň zčásti ohlas historických událostí, možná však z předešlého roku).

135) Donační listinu z 1. října 1423 vydal z opisu v říšských registrech B. BRETHOLZ, *Die Übergabe*, s. 346–349, č. XVI; lenní listiny ze 4. října 1423 jsou zpřístupněny formou regestu v RI XI, č. 5625 a 5626, resp. *Archiv Koruny české V*, s. 191–193, č. 310 a 311.

136) O chystané brněnské disputaci naposledy Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basiliejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012, s. 177–184. Coufal podrobně rozebral dochované prameny a ukázal, jak jednání o brněnské schůzce ztroskotala

V prosinci 1423 můžeme předpokládat pobyt Jana Železného na uherském hrade Tatě, Zikmundově oblíbeném loveckém sídle. Dne 17. prosince 1423 zde totiž Zikmund vystavil dvě významná privilegia pro olomoucké biskupství, jež předpokládají, domnívám se, předchozí osobní jednání s biskupem, nikoli pouze s jeho vyslanci. Janově přítomnosti v Tatě však především nasvědčuje Zikmundův mandát znojemské městské radě z 19. prosince 1423, v němž král nařizuje, aby Znojemští přestali protiprávně utiskovat jistého mistra z pražské Malé Strany (tím mohl být myšlen jak nějaký univerzitní mistr, tak snad i český převor řádu johanitů). Jejich spory s tímto duchovním mají rozhodnout duchovní radové vévody Albrechta a olomoucký biskup, kterého k nim Zikmund právě posílá.¹³⁷

Zmíněná privilegia ze 17. prosince 1423 jsou posledními dvěma dochovanými listinami krále Zikmunda pro biskupa Jana Železného.¹³⁸ Věnujme jim proto opět poněkud zevrubnější pozornost. Zajímavé jsou již narace, vyzdvihující vzletnými slovy zásluhu olomouckého biskupa v boji proti husitům. Jeho stálost a věrnost panovníkovi je zde dokonce oceněna příměrem *velut constans tetragonus*. Tento nepřilíh obvyklý příměr je výpůjčkou z antické filozofie. Vyjadřuje absolutní plnost ctností, a jak ukazuje Daniela Dvořáková, v praxi Zikmundovy uherské kanceláře byl vyhrazen nejvýznamnějším z předních dvořanů (listiny pro Jana Železného byly sice vyhotoveny v říšské kanceláři, ale význam obratu *constans tetragonus* byl zde jistě stejný).¹³⁹

Důležitá je ovšem především dispozice obou listin. Ve snaze o zmírnění obrovských škod, které biskup utrpěl v boji proti husitům, v nich panovník významně rozmnožuje svobody olomouckého biskupství, přičemž rozšiřuje práva biskupů disponovat majetkem biskupské menzy i biskupských manů bez nutnosti vyžádat si k tomu jeho souhlas. První listinou se biskupům udílí právo směňovat biskupské menzální majetky za statky světských i duchovních osob, druhou se povoluje přivtělovat odumřelá léna biskupských manů až do hodnoty 10 000 hřiven grošů k biskupské menze anebo je směňovat za jiné světské či duchovní statky. Privilegia

na neochotě obou stran ustoupit z vlastní představy o charakteru schůzky. Husité vyžadovali svobodné slyšení před laiky, v němž rozhodne schopnost stran podložit své názory argumenty z Písma, katolická strana naopak trvala na tom, že husitským teologům poskytne „poučení“. V rámci církevních struktur měla schůzka podporu kardinála legáta Brandy di Castiglione a teologické fakulty vídeňské univerzity, zatímco papež nebo krakovská univerzita se k ní stavěli značně rezervovaně. Zatímco starší bádání soudilo, že se schůzka nakonec neuskutečnila, Dušan Coufal ukázal, že husitská delegace sice nedorazila, vídeňští teologové se ale na počátku února do Brna dostavili; protože je však místo husitských teologů čekali jen jacísi laikové z venkova (moravská husitská šlechta?), zase se vrátili do Vídně. Postoj Jana Železného k brněnské schůzce neznáme, ale z jeho předchozích i pozdějších vystoupení se můžeme domnívat, že jistě patřil k odpůrcům podobných setkání. Proto by nebylo divu, kdyby se snažil koncem roku 1423 ovlivnit jednání o brněnské schůzce.

137) Originál mandátu se dochoval v MZA, fond G 2 – Nová sbírka, sign. 662/8; nový regest viz RI XI NB/1, s. 122. Neúplnou datací (chybí údaj o roce) lze doplnit dle Zikmundova itineráře na 19. prosinec 1423.

138) Listiny se dochovaly v originálu v ZAO-O, fond AO, sign. C I b 3, C I b 4; viz RI XI NB/1, č. 120 a 121.

139) Srov. Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Aspekte der Narrationen der Schenkungsurkunden Sigismunds für ungarische Adelige*, in: Kaiser Sigismund. Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen, hg. v. Karel Hruza – Alexandra Kaar, Wien – Köln – Weimar 2012 (= Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii 31), s. 242–243.

posílila výsadní postavení olomouckých biskupů mezi královskými leníky a stala se do budoucna významnou součástí práv a svobod olomouckého biskupství. V dané situaci však biskup více než významná privilegia potřeboval okamžitou finanční a vojenskou pomoc, aby mohl znovu dobýt Kroměříž a další statky obsazené husity. Finanční a vojenské pomoci od krále se ovšem dočkal za husitských válek jen málokdo, Zikmund spíše všem svým straníkům dlužil. V této situaci bylo privilegování oblíbeným způsobem odměňování věrných straníků, neboť královskou pokladnu zpravidla nestálo (alespoň v krátkodobém horizontu) téměř nic.

1424–1426: Pod rostoucím tlakem husitů do závislosti na vévodovi Albrechtovi

Není zcela jisté, zda Jan Železný pobýval v prosinci 1423 v Tatě a zda se odtud skutečně vypravil do Znojma, avšak zcela určitě víme, že na budínském dvoře se objevil koncem února 1424. Informuje nás o tom jediná listina, tentokrát však zcela jednoznačně, neboť jde o listinu samotného Jana Železného v záležitostech správy pražské arcidiecéze, jež byla vydána 20. února v Budíně.¹⁴⁰ Bohužel nevíme nic o obsahu jednání biskupa s králem a o jeho účasti na významných politických událostech doby, i když ty byly jistě hlavním důvodem jeho příjezdu. Kromě událostí v českých zemích (neúspěšná brněnská disputace, začátek Albrechtovy vlády na Moravě) to bylo především uzavření spolku šesti kurfiřtů v Bingenu dne 17. ledna 1424, který se ostře vymezil proti Zikmundově dlouhé nepřítomnosti v říši a zanedbávání války proti husitům. Mezi jinými ustanoveními spolku se kurfiřti usnesli, že budou u papeže usilovat o povýšení Jana Železného na pražský metropolitní stolec, uprázdněný přestupem Konráda z Vechty k husitství.¹⁴¹ Víme, že Jan Železný byl již roku 1421 jmenován administrátorem pražské arcidiecéze, kurfiřti tedy zřejmě navrhovali jeho „povýšení“ do hodnosti sídelního arcibiskupa. Není známo, do jaké míry byl tento bod výsledkem nějakých jednání mezi revoltujícími kurfiřty a olomouckým biskupem a do jaké míry se jednalo o ryze kurfiřtskou iniciativu. Každopádně měl Jan Železný králi v únoru 1424 co vysvětlovat.

Na pozadí nepříznivých zpráv z říše žil budínský dvůr v únoru 1424 především přípravou Zikmundovy cesty do Krakova, kde měl panovník s polským králem Vladislavem Jagiełlem řešit mimo jiné husitskou otázku. Lze předpokládat,

140) Jedná se o mandát pražským generálním vikářům k ustavení opata postoloprtského klášteřa, vydaný 20. února 1424 a dochovaný v osmé konfirmační knize pražské arcidiecéze – srov. *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim VIII–X*, ed. Josef EMLER, Praze 1889, s. 77. Do pozdější doby klade cestu Jana Železného do Uher T. J. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 505. Podle něj Zikmund povolal olomouckého biskupa do Uher po svém návratu z návštěvy polského dvora v Krakově. Biskup se pak údajně setkal s panovníkem v Bratislavě. Tento Pešinův údaj je nepřesný minimálně z toho důvodu, že pobyt Zikmunda v Bratislavě není po návratu z Polska na konci března 1424 vůbec doložen, ba naopak – až do konce roku král pobýval v centru království (tzv. *Medium regni*, oblast mezi Budínem, Vyšehradem, Ostřihomí a Stoličným Bělehradem; srov. P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 116–117). Nabízí se vysvětlení, že Pešinův údaj zřejmě bude nějakým ohlasem pobytu Jana Železného v Budíně v únoru 1424.

141) *Item ist daz die kurfursten iren willen darzu tûn, daz sie dem pabst schriben wollen: diewile der erzbischof zu Prage ein keczer si etc., daz er die wirde dem bischof zu Olmûncz geben [...]* – *Deutsche Reichstagsakten VIII*, s. 342–343, č. 291, zde s. 343.

že olomoucký biskup chtěl krakovská jednání ovlivnit, a nelze ani vyloučit, že se do Krakova v královském doprovodu také vypravil.¹⁴²

Na druhou stranu se zdá, že v únoru nebo březnu 1424 zřejmě mezi Zikmundem a Janem Železným došlo k nějaké roztržce, jejímž důvodem mohly být tušené kontakty olomouckého biskupa s bingenským spolkem, případně i cokoliv jiného. V kontrastu k velkorysým prosincovým privilegiím, která měla vylepšit hospodářskou situaci válkou vyčerpaného biskupství, přistoupil totiž Zikmund během svého březnového pobytu v Krakově ke kroku, který Jana Železného naopak značně poškozoval. Dne 17. března 1424 pověřil Zikmund svým mandátem vévodu Albrechta, jenž se na začátku února 1424 v Brně ujal vlády na Moravě,¹⁴³ aby na Haškovi z Valdštejna dobyl a do své moci převzal hrad Uherský Ostroh, příslušející k Moravskému markrabství, a některá města a hrady patřící olomouckému biskupovi.¹⁴⁴ Pokud by listina obsahovala pouze tento strohý příkaz, jak vyplývá ze stručného Altmannova regestu, jednalo by se o další projev přízně panovníka olomouckému biskupovi – mohli bychom říci, že se Zikmund pokoušel svého zete přimět k významné vojenské pomoci Janovi Železnému. V další části mandátu ovšem Zikmund Albrechtovi povolil, aby si dobyté pevnosti (tedy nejen Ostroh, ale i biskupská města a hrady!) ponechal ke svému užitku, a mohl tak snáze sjednat mír v Moravském markrabství. Toto ustanovení bylo pro olomouckého biskupa velmi tvrdé. Na jednu stranu bylo vlastně aplikací spojeneckých smluv mezi Zikmundem a Albrechtem z roku 1421, podle nichž měly vévodou dobyté církevní statky v Čechách a na Moravě zůstat v jeho držbě až do konce války proti husitům, a po nich mu mělo zůstat alespoň fojstství těchto statků do doby, než mu král vyplatí dluh 200 000 zlatých za válečné náklady.¹⁴⁵ V mandátu z března 1424 ovšem (na rozdíl od spojeneckých smluv Zikmunda s Albrechtem z roku 1421)

142) V itineráři Jana Železného je v tomto období dostatečně dlouhá pauza; teprve 5. května 1424 je doložen pobyt biskupa v Brně. Viz Archiv Pražského hradu, fond Archiv pražské metropolitní kapituly, listina č. 806, st. sign. XXVII 34; regest viz *Archiv pražské metropolitní kapituly II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, edd. Jaroslav ERŠIL – Jiří PRAŽÁK, Praha 1986, s. 20, č. 25. Rešerše v dobových kronikách a v polských pramenech prozatím nevedly k žádnému výsledku.

143) O převzetí vlády na Moravě Albrechtem se zmiňuje pouze tzv. Třebovská kronika, a to ke dni 4. února 1424, kdy Albrecht *ex donacione Sigismundi [...] regis introuisit se de marchionatu Moraviae et venit Brunam personaliter*; srov. Johann Georg MEINERT, *Die Tribauer Handschrift*, in: Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst 10, 1819, s. 65–66, 90–92, 100–103, zde s. 92.

144) Originál mandátu se dochoval v Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, fond Allgemeine Urkundenreihe, sub dato; stručný a nepřesný regest viz RI XI, č. 5825; nově RI XI NB/1, č. 127.

145) Viz již první smlouvu ze 4. července 1421, Devín, dochovanou v novověkém opise v HHStA Wien, Codex weiß 13, fol. 109r–112r, zd fol. 111r: *Auch ob gescheeh, das unser sun hercz(og) Albrecht oder die seinen unsern feinden wiklefen icht gschloß, stet, leuth oder güeter angewunnen oder mit taydung in iren gwalt brechten, die vormallen bistumen, clostern und kürchen zuegehört hieten, dieselben gschlösser; stet, leüth oder güeter, wie die genant sein, soll und mag unser sun herzog Albrecht auch inhaben alß lang, uncz das solche irrung die heylig kürchen an dem glauben unser land zu Beheim und zu Merehern an derselben stat wider in redlich und christliche ordnung gebracht und gesezt werde, so soll dann hercz(og) Albrecht dieselben gschlösser; stet, leüth und güeter den vogenanten bistumen, clostern und kirchen, wohin sy dan gehören, antworten, ledig und loß lassen, doch also, das er die vogtey derselben gschlösser und güeter behalte alßlang, uncz wür im die obgenante summ gulden [tj. 200 000 zlatých, jak Zikmund v roce 1421 vyčíslil současně i očekávané Albrechtovy válečné náklady] genczlich bezzahlen und außrüchten.*

nenajdeme ani slovo o tom, kdy a za jakých podmínek by Albrecht měl dobyté hrady biskupovi vrátit, což tak bylo mlčky ponecháno na případné domluvě mezi biskupem a vévodou.

Zikmundův list sice nezmiňuje, o které hrady a města se konkrétně jednalo, je však nanejvýš pravděpodobné, že mezi nimi byla i hlavní biskupská rezidence Kroměříž. Na jaře 1425 totiž Jan Železný uzavřel dohodu s olomouckou kapitulou, od níž před časem převzal do užívání – pro uhrazení nákladů spojených s ochranou biskupských statků před heretiky – kapitulní statek Hulín (původně biskupské panství, které kapitule prodal Václav Králík z Buřenic). Podstatou dohody bylo prodloužení bezúplatné držby Hulína na další dva roky, a to za účelem vojenské ochrany města Kroměříže, kterou biskup nyní ve značné peněžní sumě vyplatil od rakouského vévody a moravského markraběte Albrechta.¹⁴⁶ To zřejmě znamená, že Albrecht nedlouho předtím Kroměříž v duchu Zikmundova mandátu dobyl na husitech a chopil se její držby, takže biskup byl nucen Kroměříž de facto vyplatit. Domnívám se, že naznačená fakta vyvracejí barvitě líčení Tomáše Pešiny z Čechorodu o rychlém znovudobytí Kroměříže Janem Železným hned v létě 1423. Naopak se zdá, že město bylo v husitských rukou kontinuálně od jeho obsazení v červnu 1423 až do dobytí Albrechtem někdy v rozmezí od léta 1424 do počátku roku 1425. Podpurným argumentem pro to, že biskupská rezidence po bitvě u Kroměříže delší dobu setrvala v husitských rukou, je konečně i dochovaný obsah jednání husitských vyslanců na dvoře Vladislava Jagiełła v březnu 1424. Ti s polským králem jednali o uskutečnění disputace mezi husitskými a katolickými teology, podobné té, jež se měla uskutečnit 2. února 1424 v Brně.¹⁴⁷ Z pozdějšího listu víme, že husitští vyslanci jako místo konání disputace navrhovali některé z měst v jejich moci – např. Uničov nebo Kroměříž.¹⁴⁸

Okolnosti dobytí a vyplacení Kroměříže dokreslují změnu postavení Jana Železného na Moravě za Albrechtovy vlády. Olomoucký biskup ztratil své exkluzivní postavení v zemi a dostal se do faktické závislosti na Albrechtovi. Vzájemné vztahy biskupa a rakouského vévody zjevně nebyly zcela ideální, na druhou stranu se však nemůžeme uchýlit k tvrzení, že mezi Albrechtem a stranou olomouckého biskupa

146) Dochovaly se dvě listiny o této transakci, kapitulní zápis a biskupův reverz, obě vydané 10. května 1425 – ZAO-O, fond AO, sign. F I a 18, resp. ZAO-O, fond MCO, sign. A III c 20. Viz také insert biskupova reverzu v listině Šimona z Prahy, bakaláře dekretů a zástupce olomouckého oficiála mistra Pavla z Prahy, z 13. února 1428 – ZAO-O, fond MCO, sign. A III c 23/1.

147) Informace o husitském poselstvu k Jagiełłovi, které se pokoušelo dojednat podmínky slyšení, podává Długoszova kronika – srov. *Joannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber undecimus. 1413–1430*, ed. Georgius WYROZUMSKI et al., Varsaviae 2000, s. 200. Příslušnou etapu husitско-polských jednání nejnověji rozebral D. COUFAL, *Polemika o kalich*, s. 184–189.

148) Srov. *Liber cancellariae Stanislai Ciolek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, ed. Jakob CARO, Archiv für österreichische Geschichte 45, 1871, s. 319–545; 52, 1874, s. 1–273, zde 1871, s. 460, č. 77: *...ut videtur nuncios Bohemorum petunt, ut detur eis audientia, que ipsis alias ut asseruerunt coram domino nostro rege Poloniae fuit et est denegata, at quam petunt in aliquo locorum ipsis subycto et signanter in aliquo horum videlicet in Vniczow aut Cremsis [sic!] assignantes causas, quia in locis subiectis domino Romanorum regi securum et necessarium saluum conductum habere non potuerunt ad audientiam predictam...*

a opavského vévody Přemka neexistovala žádná vojenská a politická spolupráce.¹⁴⁹ Zcela náhodně, biskupskou listinou pro jednoho z biskupských manů vydanou 6. září 1424 v poli před Uničovem, jsme např. informováni o tom, že se Jan Železný zúčastnil Albrechtova tažení k tomuto husity obsazenému zeměpanskému městu.¹⁵⁰ Biskup se tedy i nadále zapojoval do válečných operací, jeho vojenské síly a finanční možnosti však byly po událostech roku 1423 výrazně oslabeny a v následujících letech dále ochabovaly.

Události na střední Moravě v letech 1425–1426 jsou poměrně dobře známy díky registrům odeslané korespondence olomoucké městské rady, která sestavil městský písař Václav z Jihlavy.¹⁵¹ Olomouc i Kroměříž se dostaly do soustředěného tlaku moravských husitů, posílených výpravami z Čech. Zejména v okolí Olomouce se husité zmocnili strategických pevností – kláštera v Dolanech a hradu Hluboký. V blízkosti Kroměříže byl nejvýznamnějším husitským centrem Tovačov, sídlo Jana Tovačovského z Cimburka. Tento husitský pán kolem sebe na střední Moravě soustředil skupinu husitské šlechty, která úzce spolupracovala s pražským svazem, později i s radikálními bratrstvy. Dlouhodobým cílem Tovačovského skupiny bylo právě dobytí Olomouce a Kroměříže.¹⁵²

Zřejmě ještě neuplynul ani rok od znovuzískání Kroměříže olomouckým biskupem, když se město na sklonku roku 1425 stalo cílem nového husitského útoku, vedeného Janem Tovačovským. Útok byl zřejmě odpovědí husitské strany na soustředěný tlak katolických sil na pozice husitů na Moravě během podzimu 1425. V říjnu 1425 podnikl totiž vévoda Albrecht vojenskou výpravu na Moravu, jíž se osobně zúčastnil také král Zikmund, který tak po více než třech letech opět překročil hranice zemí Koruny české. Problémem však bylo, že Zikmund s Albrechtem měli rozdílné představy o cíli výpravy. Albrecht chtěl za každou cenu na táborech dobýt zpět Třebíč, s čímž Zikmund zprvu nesouhlasil.¹⁵³ Obléhání Třebíče bylo ukončeno, když do ležení došly zprávy o blížícím se husitském vojsku; zatímco Albrecht se stáhl do Brna, Zikmund se s uherským vojskem odebral na jihovýchodní Moravu, zřejmě s cílem oslabit husitské pozice na moravsko-uherských hranicích. Cestou na východní Moravu se Zikmund zastavil v biskupské Kroměříži, kde je jeho pobyt

149) V tomto duchu naposledy M. ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek Opavský*, s. 253–254, jenž zdůrazňuje, že Albrecht se opíral o vojenské oddíly přivedené z Rakouska, a nikoliv o Zikmundovu stranu na Moravě. 150) Srov. novodobý opis listiny v MZA, fond G 10 – Sběrka rukopisů zemského archivu, sign. 1000/1-L, rok 1424, fol. 7. O Albrechtově obležení Uničova, kvapně ukončeném pod dojmem zpráv o Žižkově výpravě na Moravu, srov. nejnověji Tomáš BALETKA, *Albrecht V. Habsburský (1411–1439). Jeho vláda na Moravě a první pokus o „Podunajskou monarchii“*, in: *Vládcové Moravy*, ed. Jiří Mitáček, Brno 2007, s. 91.

151) Registra se dochovala v SOKa Olomouc, fond AM Olomouc, kniha č. 677. Částečně je vydal Palacký v *Urkundliche Beiträge* I–II, passim.

152) K událostem na střední Moravě v této době viz J. VÁLKA, *Vrchol bojů o Moravu*, s. 79–89; Týž, *Hegemonie husitů*, s. 98–101; k osobnosti Jana Tovačovského a jeho skupině srov. Jiří JUROK, *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*, České Budějovice 2006, s. 113–116, 121–122.

153) Vše se dozvídáme z listů krále Zikmunda Oldřichovi z Rožmberka, sepsaných v průběhu tažení k Třebíči. První byl vydán 9. října 1425 v poli u Pohořelic, druhý 12. října 1425 v poli u Dalešic. *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* I, ed. Blažena RYNEŠOVÁ, Praha 1929, s. 73–74, č. 108; s. 74–75, č. 109.

doložen jedinou listinou k 10. listopadu 1425.¹⁵⁴ Nevíme, zda Zikmund prováděl kolem tohoto data nějaké válečné operace i na střední Moravě, neboť naposledy je doložen se svým vojskem 29. října u Drásova na Tišnovsku¹⁵⁵ a pak až 14. listopadu před Hodonínem.¹⁵⁶ Nevíme ani, jak dlouho se v Kroměříži zdržel a jaká jednání zde vedl s biskupem. Brzy po jeho odchodu se Kroměříž měla stát cílem mohutného husitského útoku.

O husitském obležení Kroměříže na sklonku roku 1425 nás informuje pouze olomoucká korespondence. Obležení města započalo krátce před Vánoci, poté co Jan Tovačovský přivedl pomocné husitské oddíly z Čech, a trvalo téměř do poloviny ledna, kdy husitské oddíly pod dojmem zpráv o blížícím se uherském vojsku pod velením Mikuláše z Perína a Ladislava z Ludanic odtáhly.¹⁵⁷ Kroměříž se tak ubránila, ovšem doslova z posledních sil a patrně jen díky uherské pomoci. Z četných listů olomoucké městské rady z přelomu roku vyplývá, že biskup, král Zikmund i moravský zemský hejtman Hašek z Valdštejna (na katolickou stranu přešel na počátku roku 1425) Olomoucké opakovaně žádali o vyslání pomoci ke Kroměříži a Přerovu, který byl husity rovněž ohrožován; Olomoučtí se však vymlouvali na nutnost zajistit obranu vlastního města.¹⁵⁸ Nakonec vyslali kolem poloviny ledna do boje oddíl 130 jezdců, jenž ale ke Kroměříži vůbec nedorazil. Operoval v okolí Přerova a na příkaz krále zde ke škodě Jana Tovačovského rozbořil most přes Bečvu.¹⁵⁹

Na jaře 1426 Jan Železný pobýval zřejmě převážně v Kroměříži. Dne 14. února 1426 zde vystavil mandát, jímž od děkanů deseti převážně katolických děkanátů v západních, severních a severovýchodních Čechách urgoval zaplacení biskupského desátku,¹⁶⁰ 25. dubna pak k prezentaci Oldřicha z Rožmberka potvrdil Jana ze Žlutic k faře v Bošilci.¹⁶¹ Tato písemnost je ovšem posledním bezpečným dokladem přítomnosti Jana Železného na Moravě. Po zkušenostech ze zimního obležení Kroměříže se stárnoucí biskup ve městě i v celém markrabství zřejmě necítil bezpečně a pomalu již připravoval svůj odchod do exilu.

154) RI XI, č. 6451.

155) Tamtéž, č. 6450.

156) P. ENGEL – N. C. ΤÓTH, *Itineraria*, s. 119. Ve vojenském ležení u Hodonína se pak Zikmund zdržel dalších pět dní, na počátku prosince je doložen jeho pobyt v uherské Skalici (30. listopadu až 9. prosince), v polovině prosince operoval opět na východní Moravě (14. prosince datoval listinu v Uherském Brodě, 18. prosince na Brumově). Teprve 28. prosince lze opět doložit jeho pobyt v Uhrách, a to v Trenčíně.

157) *Urkundliche Beiträge* I, s. 426–428, č. 377–378; AČ 6, s. 514, č. 21.

158) *Urkundliche Beiträge* I, s. 418–419, č. 370; s. 420–424, č. 372–375.

159) O bojových aktivitách Olomouckých v době obležení Kroměříže se dozvídáme zpětně z jejich listu biskupovi ze dne 1. března 1426, v němž se ospravedlňovali z podezření, že uzavřeli s Tovačovským příměří – tamtéž, s. 434–435, č. 388.

160) *Libri confirmationum* VIII–X, s. 213–215.

161) Originál listiny je uložen v SOA Třeboň, fond Velkostatek Třeboň, sign. I A 3 Ka 24.

1426–1430: V uherském exilu aneb s kardinálským kloboukem čestným hostem na Zikmundově dvoře

Dosavadní literatura zpravidla mylně kladla odchod Jana Železného do uherského exilu až do roku 1428, výjimečně již do roku 1427. Pouze Zdeňka Hledíková si povšimla formulace v *Granum catalogi*,¹⁶² podle které byl Jan Železný jmenován kardinálem za svého pobytu v Uhrách, a správně usoudila, že zřejmě opustil Moravu již na jaře 1426.¹⁶³ Rekonstrukce Janova itineráře tuto domněnku plně potvrzuje – od jara 1426 není průkazně doložen jediný pobyt Jana Železného na Moravě, zatímco řada listin i jiných pramenů dokládá jeho pobyty na různých místech v Uhrách a v Rakousích, nejčastěji v Bratislavě, která se na sklonku Zikmundovy vlády stala hlavní rezidencí uherského krále.¹⁶⁴ Zapojení Jana Železného do bitvy u Brna roku 1428, o níž podrobně referují pouze raně novověcí historikové Zacharias Theobald a Tomáš Pešina z Čechorodu, nepovažují za pravděpodobné.¹⁶⁵

Odchod Jana Železného do Uher byl patrně jednak reakcí na těžkou zkušenost zimního obležení Kroměříže, jednak racionálním zhodnocením perspektiv dalšího vývoje na Moravě, kde husité získali v roce 1426 naprostou převahu. Svým odchodem do exilu Jan Železný rezignoval na vedení denní války na Moravě, jistě však nevzdával boj proti husitům obecně. Svoji novou roli však nyní spatřoval spíše v přímém ovlivňování Zikmundovy strategie vůči české reformaci v duchu nekompromisní kuriální politiky, od níž se panovník postupně stále více odkláněl. Zikmund ponechal organizaci křížových výprav do Čech na iniciativě říšských knížat

162) Srov. B. BRETHOLZ, *Das Schlußblatt*, s. 20: *Idem eciam pontifex [Jan Železný] cogeatur serenissimum dominum Sigismundum, Romanorum, Hungarie, Boemie etc. regem sequi in Hungariam ibique prefatus dominus Martinus papa ipsum in cardinalem presbyterum tituli sancti Ciriaci sublimavit...*

163) Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup*, s. 127, pozn. 14.

164) Viz přílohu studie, která obsahuje itinerář Jana Železného během jeho uherského exilu. K roli Bratislavy jako Zikmundovy rezidence srov. Szilárd PAPP, *Die neue Residenz Sigismunds in Pressburg*, in: Sigismundus rex et imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437, hg. v. Imre Takács, Mainz 2006, s. 239–245.

165) Bitvu u Brna dokládá již Zacharias THEOBALD, *Hussitenkrieg*, Nürnberg 1621, s. 254–255. Podstatně barvitější verzi přináší T. J. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 532–535, podle nějž se o útok na Brno pokusilo sirotčí vojsko vedené Velkem Koudelníkem ve druhé polovině května 1428, během zpáteční cesty ze spanilé jízdy do Slezska. Na pomoc mu údajně přitáhlo i vojsko tábořské, vedené Prokopem Holým. Katolická strana zorganizovala rychle pomocnou výpravu k Brnu: Jan Železný vyrazil z Vyškova, kam svolal manskou hotovost, a cestou se spojil s vojskem Albrechtova hejtmána Jana Krajíře z Krajku a 1200 uherskými ozbrojenci, takže před Brnem čítalo katolické vojsko na 9000 mužů. Po kruté bitvě s obrovskými ztrátami na obou stranách polní vojska od Brna odtáhla. Biskup byl nato povolán panovníkem do Uher, aby zde vedl královskou radu (sic!) během Zikmundova tažení proti Turkům. J. VÁLKA, *Hegemonie husitů*, s. 104–105, přiznává Theobaldovu i Pešinovu líčení bitvy u Brna historické jádro, nejnovější analýza příslušných zpráv však velí k maximální opatrnosti, zejména pokud jde o zapojení biskupa, Rakušanů a Uhrů – srov. můj výklad v kolektivní publikaci Libor Jan a kol., *Dějiny Brna 2*, Brno 2013, s. 154–157. Z hlediska itineráře Jana Železného nelze sice zcela vyloučit, že na jaře 1428 skutečně pobýval na Moravě, a pak by se nějaké bitvy před Brnem teoreticky mohl zúčastnit. Janův pobyt v Bratislavě je naposledy doložen kolem 22. září 1427, a pak znovu až 25. června 1428 (viz příloha). Formulace *Granum catalogi* (B. BRETHOLZ, *Das Schlußblatt*, s. 20) však spíše nasvědčuje tomu, že biskup odešel roku 1426 do Uher definitivně; jeho pobyt na Moravě nemáme kromě uvedené pozdní tradice o bitvě u Brna doložen žádným dobovým pramenem.

a papežských legátů, po roce 1425 již osobně nepomáhal ani svému zeti Albrechtovi v bojích na Moravě a stále více směřoval k vyjednávání a kompromisu. Kardinál Jan Železný se stavěl proti jakýmkoliv jednáním s kacíři, informoval o nich papeže a pokoušel se je v mezích možností mařit.¹⁶⁶

Jmenování Jana Železného kardinálem dne 24. května 1426 mělo nepochybně posílit jeho roli exponenta papežské politiky v českých zemích a na Zikmundově dvoře.¹⁶⁷ Martin V. vzápětí po kardinálské kreaci adresoval Janu Železnému list, v němž mu jeho jmenování kardinálem oznamoval a sděloval mu, že by si v Římě sice velmi vážil jeho rad, nicméně považuje za užitečnější jeho setrvání *in partibus illis*, tedy v českých zemích, kde může dále bojovat proti kacířům.¹⁶⁸ Bojem proti kacířům bylo jistě myšleno nejen zapojení biskupských oddílů do válečných operací, ale také politické a diplomatické působení kardinála v organizaci války proti husitům. V tom ohledu byl tedy i pobyt Jana Železného v Uhrách realizací papežovy vůle.

O uherském pobytu Jana Železného máme kupodivu velmi útržkovité informace. Na první pohled je velmi zarážející, že rešerše v maďarských a slovenských archivech přinesly v tomto směru jen velmi skromné informace. Největší naděje jsem vkládal do fondů Archivu města Bratislavy nebo soukromého archivu bratislavské kapituly, neboť několikaleté působení Jana Železného v Bratislavě muselo být pro město do značné míry prestižní záležitostí. Právě v těchto archivech se ovšem nepodařilo (prozatím) nalézt vůbec nic.¹⁶⁹ Od Jana Železného se zde nedochovala ani jediná listina týkající se církevního života ve městě (očekával bych např. nějakou odpustkovou či konsekrační listinu). Postrádáme dokonce i zásadní informaci, kde Jan Železný v Bratislavě sídlil – zda to bylo v areálu královského hradu, v kapitulním okrsku nebo případně v pronajatém městském domě.

Pro mlčení uherských pramenů se nabízí zřejmě jediné logické vysvětlení. Jan Železný neměl od papeže postoupena žádná práva a kompetence v Uherském království (na rozdíl od rozsáhlých pravomocí v českých zemích), takže uherský klérus si zřejmě střežil svá práva a příjmy a cizímu kardinálovi nedovolil do místních poměrů nijak zasahovat.

166) V této věci nemohu zcela souhlasit s hodnocením T. KRZENCKA, *Prelát táhne do války*, s. 152, podle nějž se Jan Železný na sklonku života „věnoval meditacím a pokusům o zprostředkování diplomatických kontaktů mezi katolíky a husity“.

167) MVB VII/2, s. 623, č. 1580.

168) Originál listu z 2. června 1426 se dochoval v archivu olomouckého arcibiskupství, dnes v ZAO-O, fond AO, sign. A I a 15a; odtud jej vydal Jaroslav Eršil in: MVB VII/2, s. 627, č. 1594. K listu srov. z diplomatického hlediska Pavel HRUBOŇ, *Originální papežské litterae clausae v archivech na Moravě do roku 1526*, in: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, ed. Pavel Krafl, Praha 2008, s. 506–513, zde s. 511.

169) Osobně jsem pracoval pouze s listinným fondem obou uvedených archivů, jenž je ve fotografických reprodukcích dostupný v Magyar országos léveltár Budapest, fond Collectio Antemohacsiana; v případě městského archivu jsem konzultoval také tiskem vydané městské knihy. Pokud jde o ostatní typy archiválií, jsem vděčně zavázán dr. Miriam Hlavačkové z Historického ústavu SAV za přehlédnutí jejího materiálu k církevním dějinám Bratislavy 15. století.

Této domněnce nasvědčuje i jiný aspekt pobytu Jana Železného v Uhrách, totiž jeho nepříliš úspěšná snaha o získání uherských prebend. Příjmy kardinála z pražské arcidiecéze se v této době zřejmě rovnaly nule a také z Olomouce pobíral patrně jen skromné důchody, neboť výnos okleštěných biskupských statků musel být z valné části pohlcen výdaji na jejich obranu. Jeho hlavním příjmem tak byl nejspíše plat z komory kardinálského kolegia,¹⁷⁰ nicméně ani ten nemusel postačovat k financování nákladného exilového života kardinála a jeho doprovodu. O finanční tísní Jana Železného sice nemáme zprávy, víme však, že se v Uhrách zadlužil jeho generální vikář Pavel z Prahy, donucený zastavit zde svou drahocennou (nepochybně iluminovanou) Bibli v hodnotě deseti kop pražských grošů.¹⁷¹

Ať už byla finanční situace Jana Železného jakákoliv, je jisté, že velmi usiloval o získání dalších církevních obročí mimo české země. První dílčí úspěch zaznamenal v Dolních Rakousech, kde snad na přímluvu vévody Albrechta získal papežskou provizi na faru v obci Pillichsdorf.¹⁷² Zda se fary, resp. jejích příjmů skutečně ujal, není známo. Rozhodně bez úspěchu skončila jeho snaha o získání výnosného proboštví katedrální kapituly v sedmihradském sídle Alba Iulia (maď. Gyulafehérvár, něm. Karlsburg), kde se prokazatelně nepodařilo papežskou provizi úspěšně uvést v život.¹⁷³

Teprve na samém sklonku života se Janovi Železnému podařilo s královskou podporou získat v Uhrách hodnotné obročí – biskupství ve Vácu. Jako kardinál se nemohl stát sídelním biskupem, diecézi tedy formálně obdržel do komendy podobně jako před čtyřmi lety biskupství pražské a olomoucké. V pozdním létě 1430 se Jan Železný do Vácu přestěhoval, avšak již 11. září zde zemřel. Podle *Granum catalogi* se tak stalo dříve, než mu z Říma došla papežská listina potvrzující jej v úřadu administrátora vácovského biskupství.¹⁷⁴

170) Jeho výši prozatím neznám, v kuriálních pramenech je ovšem doloženo, že 28. května 1428 bylo Janovi Železnému prostřednictvím bankovního domu florentských Mediceů poukázáno 500 rýnských zlatých – srov. MVB VII/2, s. 743, č. 1950.

171) Viz P. ELBEL, *Testament olomouckého probošta*, s. 19–20.

172) *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation* IV/2, hg. v. Karl August FINK, Berlin 1957, sl. 1728.

173) Příslušné papežské listiny z lateránských register in: *XV. Századi pápák oklevelei, I. kötet, V. Márton pápa (1417–1431). Diplomata pontificum saec. XV. Tomus I. Martinus Papa V. (1417–1431)*, ed. Pál LUKCSICS, Budapest 1931. Dle zde vydaných dokumentů Martin V. udělil 24. září 1427 *motu proprio* kardinálu Janovi Železnému proboštví katedrální kapituly v sedmihradské metropoli Alba Iulia, uvolněné povýšením probošta Jiřího na sedmihradského biskupa (s. 198, č. 964). Proboštví se však reálně ujal uherský duchovní Demeter Štěpánův *de Korchy*, který si na ně nechal vystavit novou provizi 24. října 1428 (s. 206, č. 1028); tentýž Demeter držel pak tuto dignitu až do smrti Jana Železného, ačkoli musel čelit nárokům jednoho z místních kanovníků a arcijáhnů sedmihradské diecéze, jenž si nechal papežem vystavit surrogaci, uvádějící jej do veškerých právních nároků zesnulého kardinála (s. 261, č. 1439).

174) Papežská provizní listina nesla datum 23. června 1430 (*XV. Századi pápák oklevelei* I, s. 257, č. 1412), což je ovšem datum schválení provize papežem po projednání kandidatury Jana Železného v konzistoři. Vyhotovení listiny v kanceláři se jistě jako obvykle protáhlo. Teprve 31. července se prokurátor Jana Železného zavázal papežské komoře k zaplacení hlavního servicia ve výši 500 zlatých a pěti vedlejších servicií, a teprve po tomto datu tedy mohla být papežská listina doručena příjemci – srov. *Cameraalia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)* I,

Účast Jana Železného na církevním životě v Bratislavě, jeho začlenění do struktury uherské církve a vztahy s uherskými preláty tedy podle všeho nebyly příliš intenzivní. Jak se vyvíjel jeho vztah ke královskému dvoru? Výše již bylo naznačeno, že se kardinál pokoušel ovlivnit Zikmundovu husitskou politiku v duchu politické linie papeže. Konkrétní informace o úzké spolupráci Jana Železného s Martinem V. máme např. z podzimu 1427, kdy se kardinál dozvěděl o uzavření příměří mezi plzeňským landfrýdem a husity, během kterého měla být na svátek Narození Páně (25. prosince) uspořádána teologická disputace mezi husitskými a katolickými bohoslovci. O chystané disputaci kardinál ihned písemně zpravil papeže, na což Martin V. reagoval svým listem z 11. listopadu 1427. V něm sděloval Janovi Železnému, že podobné rozpravy s kacíři odsuzuje jako naprosto neúčinné, ba škodlivé, a přikazoval, aby kardinál vynaložil veškeré úsilí ke zmaření disputace.¹⁷⁵

Podobně negativní postoj měl Martin V. a nepochybně i Jan Železný ke schůzce mezi Zikmundem a husitskou delegací v Bratislavě na počátku dubna 1429, která s trochou nadsázky představovala první článek řetězce, na jehož konci stálo zpečetění kompaktát a Zikmundovo uznání českým králem v létě 1436. O diplomatické přípravě a průběhu schůzky se dochovala řada pramenů a existuje k ní již početná literatura,¹⁷⁶ avšak role Jana Železného v přípravných jednáních i během vlastní schůzky není v dostupných pramenech jednoznačně postižitelná a literatura se k ní příliš nevyjadřuje. Cenným pramenem v této souvislosti je pozdravná řeč delegace doktorů vídeňské univerzity k Janovi Železnému, sepsaná a patrně též pronesená Tomášem Ebendorferem z Haselbachu. Biblickými, patristickými, ale také antickými citáty protkaná *Collatio ad dominum cardinalem tituli sancti Cyriaci vulgariter Olomucensem* měla zřejmě otupit kardinálovu neústupnost a přesvědčit jej o nutnosti jednání s husity, má-li být husitská hereze někdy odstraněna.¹⁷⁷

ed. József LUKICS – Péter TUSOR – Tamás FEDELES, Budapest – Róma 2014, s. 107, č. 177. Je proto dobře možné, že Jan listinu nedostal do své smrti, jak uvádí *Granum catalogi* – viz B. BRETHER, *Das Schlußblatt*, s. 20; odtud také přejímám datum úmrtí Jana Železného.

175) Viz list Martina V. v edici MVB VII/2, s. 725, č. 895.

176) Základním pramenem k bratislavské schůzce je oficiální relace, vzešlá z dvorského prostředí a vzniklá záhy po ukončení jednání (*Urkundliche Beiträge* II, s. 22–25, č. 574). Z opačné strany tuto relaci doplňuje konečná odpověď hejtmanů husitského vojska položeného u Bratislavy ze dne 6. dubna 1429 (edici zpracoval A[nton] CHROUST, *Zu den Pressburger Verhandlungen im April 1429*, *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 5, 1891, s. 367–371, zde s. 369–371). Z literatury srov. Hermann HERRE, *Die Hussitenverhandlungen auf dem Pressburger Reichstage vom April 1429*, *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* 2, 1899, s. 307–316; František M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky krále Zikmunda s husitskými vůdci r. 1429*, *Časopis Matice moravské* 49, 1925, s. 171–195; Josef MACEK, *Die Versammlung von Pressburg 1429*, *Folia diplomatica* 1, 1971, s. 189–207; Týž, *Zur Pressburger Versammlung im Jahre 1429*, in: Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König im Mitteleuropa 1387–1437. Beiträge zur Herrschaft Kaiser Sigismunds und der europäischen Geschichte um 1400, hg. v. Josef Macek – Ernő Marosi – Ferdinand Seibt, Warendorf 1994, s. 109–115. Více pozornosti bratislavské schůzce věnoval a některé omyly starších autorů opravil F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* III, s. 209–213. Brilantní analýzu schůzky v širším kontextu podal nejnověji D. COUFAL, *Polemika o kalich*, s. 211–246.

177) Österreichische Nationalbibliothek Wien, Codex 4860, fol. 308r–309r. Jen stručně Ebendorferovu řeč zmiňuje F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 195; její obsah hodnotí D. COUFAL, *Polemika o kalich*, s. 222–223.

Konciliaristicky zaměřená vídeňská univerzita již v této době – podobně jako pařížská Sorbonna – upínala svou naději k budoucímu koncilu, ale to Ebendorfer v řeči k Janovi Železnému raději nezdůraznil.¹⁷⁸

Jan Železný zjevně vynaložil velké úsilí, aby jednání s husity zablokoval. V oficiální relaci o průběhu bratislavské schůzky, vzniklé v prostředí Zikmundova dvora, se uvádí, že před zahájením schůzky měl Zikmund poradu se všemi přítomnými duchovními a světskými rádci a knížaty, přičemž mezi duchovními hodnostáři je na prvním místě zmiňován Jan Železný.¹⁷⁹ Jistě nepochybně, budeme-li jej považovat za jednoho z hlavních původců rady, kterou poradní grémium Zikmundovi udělilo, totiž aby panovník husitské vyslance přísně napomenul, že se vzdálili pravé křesťanské víře, a vyzval je k návratu do lůna církve, k víře svých předků.¹⁸⁰ Zikmund se touto radou řídil a vyzval husitské vyslance k opuštění kacířské víry. Ti Zikmunda naopak vyzvali k přijetí čtyř pražských artikulů a pod touto podmínkou mu nabídli český trůn.¹⁸¹ Nelze se proto divit, že schůzka skončila neúspěchem a nebylo uzavřeno ani krátkodobé příměří, o které Zikmund velmi stál. Na druhou stranu však bylo dohodnuto další setkání a Zikmund především přislíbil, že se zasadí o přijetí husitské delegace na příštím koncilu, o což zřejmě projevíli zájem sami husité.¹⁸² Přes zdánlivě skromné výsledky se měla bratislavská schůzka – viděno z perspektivy dalších let – ukázat jako přelomová, i když výraznější pokrok na cestě ke koncilu přinesla teprve jednání Zikmunda s husity v Chebu roku 1431 a především přijetí tzv. chebského soudce roku 1432. Těchto událostí se ovšem Jan Železný již nedožil.

Navzdory své snaze tedy nedokázal Jan Železný Zikmunda odvést z cesty jednání s husity, k níž král směřoval již od první poloviny dvacátých let a kterou roku 1429 definitivně nastoupil. Kardinál očividně neměl v posledních letech svého života na Zikmundovu husitskou politiku významnější vliv, i když byl stále váženým členem královské rady, o čemž vypovídá např. jeho účast na jednáních o dědictví bavorského Nizozemí v dubnu 1429,¹⁸³ o zástavě minsterberského knížectví Půtovi z Častolovic v září téhož roku¹⁸⁴ či při komplikovaném procesu ratifikace a exekuce testamentu královny-vdovy Žofie, kterou Jan Železný koncem roku 1428 v bratislavském kapitulním kostele pohřbil.¹⁸⁵ Zikmund nadále oceňoval roli olomouckého

178) Tamtéž.

179) *Urkundliche Beiträge* II, s. 22.

180) Tamtéž, s. 23.

181) Tyto výzvy zazněly ve slavnostní řeči, kterou v Bratislavě pronesl přední husitský teolog Petr Payne (řeč vydal a Paynovo autorství určil F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 179–190).

182) Na to, že požadavek přednést své učení celému křesťanstvu – na fóru koncilu – vznesli v Bratislavě sami husité, upozornil D. COUFAL, *Polemika o kalich*, s. 226–230.

183) RI XI, č. 7255.

184) RI XI, č. 7374.

185) K této záležitosti srov. Božena KOPÍČKOVÁ, *Mnichovský fascikl č. 543: korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 121–138; TÁŽ, *Doplňující informace k testamentu královny Žofie s přihlédnutím k pozůstalostnímu inventáři*, in: *Pozdně středověké testamety v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*, ed. Kateřina Jiřiová – Eva Doležalová, Praha 2006, s. 121–137; TÁŽ, *Písemnosti z pozůstalostního řízení po úmrtí české královny-vdovy Žofie. Dodatek k výpovědi pozůstalostního*

kardinála při získávání informací z Moravy i z Čech, kde se Jan Železný stále mohl opřít o síť – byť již značně proděravělou – katolického duchovenstva, s nímž byl ve stálém kontaktu.¹⁸⁶ Kromě toho víme, že Jan Železný byl v korespondenčním styku i se svými purkrabími a hejtmany nebo s městem Olomoucí.¹⁸⁷

Celkově se ovšem nelze zbavit dojmu, že role olomouckého kardinála na uher-ském dvoře byla v letech 1426–1430 pouze druhořadá, že se na rozdíl od počátku dvacátých let nepodílel na utváření Zikmundovy církevní a husitské politiky, a jeho pozice tak do jisté míry připomínala postavení jednoho z „čestných hostů“ dlouhodobě pobývajících u dvora, jakými byli např. prominentní emigranti z italských signorií ovládnutých Benátkami.

Výklad o bratislavském pobytu Jana Železného by nebyl úplný bez zmínky o vztazích kardinála k vídeňskému dvoru Albrechta V. Postačí uvést, že Jan Železný na přelomu let 1426 a 1427 zavítal do rakouského vévodství, kde se z papežova pověření angažoval ve sporu o pasovský biskupský stolec.¹⁸⁸ Na jaře 1427 pobýval v lilienfeldském opatství, kde vystavil odpustkovou listinu pro tamní opatský chrám a řadu kaplí,¹⁸⁹ a vzhledem k blízkosti Lilienfeldu od Mariazell se nabízí úvaha, zda nenavštívil i toto významné poutní místo. Do Rakous se pak vydal znovu v létě 1430,¹⁹⁰ nepochybně v doprovodu krále Zikmunda, jenž zde strávil téměř celý červenec.¹⁹¹ I tyto fragmentární informace nasvědčují tomu, že Jan Železný na sklonku svého života udržoval kontakty také s Albrechtovým dvorem, i zde však měl evidentně jen nepatrný vliv na utváření vévodovy husitské a speciálně moravské politiky.

Jan Železný měl zřejmě na konci dvacátých let oprávněný pocit, že Zikmund ani Albrecht nejsou schopni ani ochotni efektivně zajistit vojenskou ochranu olomouckého biskupství. V letech 1427–1430 nepodnikli jedinou vojenskou výpravu do markrabství a Jan Železný měl vážné obavy o osud zbývajících biskupských statků. Proto se pokoušel navázat kontakty též s markrabětem Friedrichem Braniborským

inventáře, in: Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové, edd. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Brno 2006, s. 483–495; v těchto studiích byly zveřejněny regestové edice i otisky několika písemností Jana Železného (srov. též přílohu této studie). Nejnověji se kauze testamentu královny Žofie věnovala Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu české královny*, *Studia mediaevalia Bohemica* 2, 2010, s. 75–114, která se v některých ohledech rozešla s hodnocením Boženy Kopičkové.

186) Cenné informace o aktuální situaci v Čechách a na Moravě Jan Železný obdržel např. v září 1427. Informoval o nich svým poslem krále Zikmunda, ale také bratislavské župy Štěpána a Jiřího z Rozhanovců, kteří pak novinky listem z 22. září 1427 sdělili Mikuláši Perényimu – viz soudobý opis jejich listu v Geheimes Staatsarchiv – Preussischer Kulturbesitz, fond Ordensbriefarchiv, inv. č. 4824.

187) Viz např. list olomoucké městské rady kardinálovi do Uher z 26. ledna 1429 – *Urkundliche Beiträge* II, s. 8–10, č. 563. Dále viz nevydané listy městské rady Janovi Železnému či mírovskému purkrabímu Janovi z Koloděj v SOKA Olomouc, AM Olomouc, kniha č. 677, fol. 114v–115r.

188) Srov. *Dokumente zum Passauer Bistumsstreit von 1423 bis 1428. Zur Kirchenpolitik Herzogs Albrecht V. von Österreich (Paris, Bibl. Nat. lat. 1515)*, hg. v. Paul UIBLEIN, Wien 1984 (= *Fontes rerum Austriacarum* II, 84), s. 168.

189) Regest viz *Die Urkunden des Zisterzienserstiftes Lilienfeld 1111–1892*, hg. v. Gerhard WINNER, Wien 1974 (= *Fontes rerum Austriacarum* II, 81), s. 388, č. 1047.

190) Viz listinu Jana Železného z 10. července 1430, vydanou ve Vídni a týkající se ještě pozůstalosti královny Žofie. B. KOPÍČKOVÁ, *Doplňující informace k testamentu*, s. 137, příloha č. 3.

191) Srov. P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria*, s. 125.

a s dalšími říšskými knížaty, která byla doposud ve válce proti husitům aktivní, a hledal vojenskou pomoc pro zajištění obrany biskupských statků u nich.¹⁹² Není divu, že neuspěl ani zde, a vzhledem k dominanci husitů na Moravě je téměř s podivem, že k pádu Kroměříže do husitských rukou došlo nakonec až za Janova nástupce Kuneše ze Zvole v roce 1432.

Shrnutí: Jan Železný jako spojenec, dvořan a rádce Zikmunda Lucemburského

Na závěr shrňme hlavní dosažené poznatky. Ukázalo se, že kontakty a spojenec-ké vazby mezi králem Zikmundem a litomyšlským biskupem Janem Železným v době Zikmundových intervencí v Čechách na přelomu 14. a 15. století po roce 1403 významně ochladly. K určitému oživení starších vazeb došlo v době kostnického koncilu, jejich kvalitativní prohloubení však přinesl teprve rok 1420. Patrně na sněmu ve Vratislavi bylo mezi králem a biskupem navázáno účelové spojenectví, směřující k likvidaci „viklefsko-husitského kacírství“ v českých zemích. Zikmund formálně integroval Jana Železného do své královské rady a potvrdil jej na olomouckém biskupském stolci, přičemž od něj očekával nejen poskytování informací a rad ohledně vývoje v českých zemích, ale také vojenskou pomoc ve válečných kampaních proti husitům.

V prvních letech husitských válek Jan Železný tuto roli skutečně plnil. Byl s králem ve stálém kontaktu – pokud ne osobně, tak prostřednictvím korespondence a posílů. Vojensky aktivní byl především na Moravě, kde se zapojoval do bojů proti radikálním husitům i husitským pánům, počítalo se s ním však i při Zikmundových kruciátách do Čech (minimálně roku 1421). Husitské tažení na střední Moravu v létě 1423, jež bylo první velkou výpravou českých husitů do Moravského markrabství, ovšem podlomilo biskupovy vojenské síly a urychlilo jednání mezi Zikmundem a jeho zetěm Albrechtem V. Habsburským o připojení Moravy k habsburským državám.

V letech 1424–1426 hrál již Jan Železný v Zikmundově moravské politice spíše druhořadou roli a úměrně tomu poklesl také jeho vliv na Zikmundově dvoře. Ve válečných akcích na Moravě podporoval Zikmund finančně i vojensky především svého zetě, a to i na úkor olomouckého biskupa (viz mandát Albrechtovi z března 1424). Janu Železnému poskytoval naopak již jen omezenou podporu – vedle udělení významných privilegií pro olomoucké biskupství na sklonku roku 1423 je nutno připomenout alespoň uherskou pomoc při obraně Kroměříže v závěru roku 1425.

V roce 1426 biskup své osobní zapojení do války o Moravu i své další setrvání v zemi zřejmě vyhodnotil jako neúčelné a rozhodl se dlouhodobě přesídlit do Uher. Svoji novou roli patrně spatřoval v ovlivňování Zikmundovy husitské politiky v duchu nekompromisního kurzu papeže Martina V., přičemž jeho starší vazby k Římu mělo prohloubit jmenování kardinálem. Navzdory vyvinutému úsilí však Jan

192) Velmi zajímavé jsou listy Jana Železného Fridrichovi Braniborskému ze 13. srpna a 14. září 1428, psané v Bratislavě, v nichž kardinál opakovaně prosil o vojenskou a finanční pomoc – viz Staatsarchiv Nürnberg, fond Fürstentum Brandenburg-Ansbach, Ansbacher Kriegsakten, fasc. 1, č. 166 a 181. Za upozornění na tyto listy a poskytnutí jejich přepisu jsem zavázán dr. Přemyslu Barovi.

Železný nedokázal docílit změny Zikmundovy politiky směřující k jednání s husity a musel se smířit s uspořádáním bratislavské schůzky krále a představitelů husitských svazů na jaře 1429, jež předznamenávala pozdější jednání v Chebu a v Basileji.

Jan Železný v Uhrách požíval poct, které mu příslušely jako kardinálovi a významnému královskému dvořanu. Nelze se však vyhnout pocitu, že tyto vnější projevy a formální podpora panovníka nepřerostly společensky nutnou mez. Ilustruje to např. popsané úsilí Jana Železného o získání uherských prebend – opravdu výnosné a prestižní beneficium mu král zajistil až krátce před smrtí. Janův exilový pobyt v Uhrách je tak možné celkově charakterizovat jako odchod do politického ústraní, byť v blízkosti panovnického dvora.

Naznačené proměny vztahu Jana Železného k Zikmundovi a jeho dvoru poněkud upravují dosavadní obraz Jana Železného jako jednoho z nejvýznamnějších a nejstabilnějších spojenců Zikmunda Lucemburského v českých zemích – taková charakteristika platí jen pro počátek dvacátých let. Když Jan Železný v září 1430 umíral, odešel v něm sice jeden z nejvýznamnějších odpůrců české reformace, navzdory pobytu u Zikmundova dvora, titulu královského rady a kardinálské hodnosti však již řadu let nebyl osobou, která by určovala podobu Zikmundovy husitské politiky.

Příloha

Itinerář Jana Železného v době jeho uherského exilu 1426–1430¹⁹³

Itinerářová příloha dokládá na základě dobových pramenů pobytu Jana Železného v rozmezí od léta 1426 až do kardinálovy smrti 11. září 1430 (sporné údaje barokní historiografie, tedy především Tomáše Pešiny z Čechorodu, o bitvě u Brna zde nejsou brány v potaz, stejně jako písemnosti s neúplnou datací či bez datace).

1426

3. říjen – Budín: Jan Železný svědčí na Zikmundově listině ve věci dolnobavorského dědictví. – Srov. RI XI, č. 6766.

17. říjen – Budín: Jan Železný vystavuje doporučující list pro kněze vyhnaného husity. – Srov. opis na přední desce vazby rukopisu v Archivu Pražského hradu, fond Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. F LXXIX.

Koncem roku – Rakousy: Jan Železný se vydává do Rakous, aby se zde z pověření papeže angažoval ve sporu o pasovský biskupský stolec. – Nedochovaný list Jana Železného papeži v této záležitosti zmiňuje pasovský biskup Leonard ve svém listě z přelomu let 1427 a 1428, v němž jistému prelátovi detailně popisuje dosavadní průběh sporu o pasovské biskupství. Leonardův list vydán in *Dokumente zum Passauer Bistumsstreit von 1423 bis 1428. Zur Kirchenpolitik Herzogs Albrecht V. von Österreich (Paris, Bibl. Nat. lat. 1515)*, hg. v. Paul UIBLEIN, Wien 1984 (= *Fontes rerum Austriacarum* II, 84), s. 161–173, č. 60, zde s. 168.

193) Není možné k této studii přiložit kompletní itinerář Jana Železného. Vybraná ukázka je ilustrací výkladu o málo známém období Janova uherského exilu.

1427

29. **duben – Lilienfeld:** Jan Železný vystavuje odpustkovou listinu pro místní klášterní kostel a jemu inkorporované kaple. – Srov. regestovou edici *Die Urkunden des Zisterzienserstiftes Lilienfeld 1111–1892*, hg. v. Gerhard WINNER, Wien 1974 (= *Fontes rerum Austriacarum* II, 81), s. 388, č. 1047.
23. **červenec – Bratislava:** Jan Železný vystavuje listinu ve věci obsazení fary v jihočeském Lišově. – Srov. Österreichische Nationalbibliothek Wien, Cod. 4288, fol. 331r–v.
- Kolem 22. září – Bratislava:** Šoproňská městská rada vydala 5 solidů a 4 vídeňské denáry na cestu posílá k olomouckému biskupu Janovi do Bratislavy. – Srov. zápis v šoproňské knize počtů *Sopron szabad királyi város története* II/2, ed. Jenő HÁZI, Sopron 1931, s. 383.

1428

25. **červen – Bratislava:** Jan Železný potvrzuje nově zvoleného louckého opata. – Srov. MZA Brno, fond E 57 – Premonstráti Louka, sign. B22/1; regest in *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. Inventář pergamenů z let 1078–1471*, ed. Jindřich Šebánek, Brno 1932, s. 264, č. 1262.
13. **srpen – Bratislava:** Jan Železný píše markraběti Fridrichovi Braniborskému a prosí jej o pomoc při obraně statků olomouckého biskupství; Staatsarchiv Nürnberg, fond Fürstentum Brandenburg-Ansbach, Ansbacher Kriegsakten, fasc. 1, č. 166.
14. **září – Bratislava:** Jan Železný píše markraběti Fridrichovi Braniborskému ve stejné záležitosti; Staatsarchiv Nürnberg, fond Fürstentum Brandenburg-Ansbach, Ansbacher Kriegsakten, fasc. 1, č. 181.
12. **prosinec – Bratislava:** Jan Železný píše bavorským vévodům Vilémovi a Arnoštovi ve věci pozůstalosti jejich sestry, právě zesnulé české královny vdovy Žofie. – Srov. Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Abteilung III, Geheimes Hausarchiv, Korr.-Akt. Nr. 543, fol. 82r–v; odtud formou regestu zpřístupnila Božena KOPÍČKOVÁ, *Mnichovský fascikl č. 543: korespondence královny Žofie z období března 1422 – prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 121–138, zde s. 134, č. 41; srov. i TÁŽ, *Doplňující informace k testamentu královny Žofie s přihlédnutím k pozůstalostnímu inventáři*, in: *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*, edd. Kateřina Jíšová – Eva Doležalová, Praha 2006, s. 121–137, zde s. 131.
27. **prosinec – Óbuda (Starý Budín):** Jan Železný spolu s dalšími preláty vystavil vidimus důležitých spojeneckých smluv mezi Uhrami a Polskem z let 1412 a 1423. – Srov. Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, fond Allgemeine Urkundenreihe, sub dato; fotografie viz Magyar Országos Levéltár, fond Collectio antemohacsiana, sign. DF 287 108.

1429

- 17.–21. **leden – Bratislava:** Jan Železný se podílí na sestavení inventáře pozůstalosti královny vdovy Žofie. – Srov. Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Abteilung III, Geheimes Hausarchiv, Korr.-Akt. Nr. 543, příloha k fol. 65r–v; odtud formou regestu zpřístupnila B. KOPÍČKOVÁ, *Mnichovský fascikl*, s. 134, č. 42; srov. TÁŽ, *Doplňující informace k testamentu*, s. 131.
- 4.–9. **duben – Bratislava:** Jan Železný se účastní bratislavské schůzky krále Zikmunda s delegací husitských svazů. – Srov. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419–1436* II (1429–1436), hg. v. Franz PALACKY, Prag 1873, s. 22, č. 574.
26. **duben – Bratislava:** Jan Železný svědčí na Zikmundově listině ve věci dědictví bavorského Nizozemí. – Srov. RI XI, č. 7255.
17. **červen – Bratislava:** Jan Železný děkuje rychtáři a konšelům města Šoproně za zasláný peněžní dar a přislubuje další podporu u krále. – Srov. list dochovaný

- v archivu města Šoproně a vydaný v edici *Sopron szabad királyi város története I/2*, ed. J. HÁZI, Sopron 1923, s. 383, č. 451.
8. **srpen – Bratislava:** Jan Železný spolupečetí Zikmundovu listinu na zástavu minsterberského vévodství. – Srov. RI XI, č. 7374.
 12. **září – Bratislava:** Jan Železný se Zikmundem dodatečně spolupečetí revidovaný testament královný Žofie. – Srov. Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Abteilung III, Geheimes Hausarchiv, Hausurkunde Nr. 395; odtud vydala B. KOPÍČKOVÁ, *Doplňující informace k testamentu*, s. 135–137, příloha č. 2.
- 1430**
3. **leden – Bratislava:** Jan Železný vystavuje odpustkovou listinu pro chrám sv. Bartoloměje v Plzni. – Srov. Archiv města Plzně, Sběrka listin, kart. 7, inv. č. 113; srov. edici v *Listář královského města Plzně a druhy poddaných osad I (1300–1450)*, ed. Josef STRNAD, Plzeň 1891, s. 323–325, č. 302.
 6. **duben – Bratislava:** Jan Železný vystavuje doporučující list pro pražského klerika Přibyslava řeč. Missur. – Srov. originál listu vevázaný do rukopisu MZA, fond G 12 – Cerronihho sbírka, sign. Cerr. II, č. 263, fol. 146r.
 10. **červenec – Vídeň:** Jan Železný vystavuje listinu týkající se pozůstalosti královný Žofie. – Srov. B. KOPÍČKOVÁ, *Doplňující informace k testamentu*, s. 137, příloha č. 3.
 20. **srpen – Vác:** Jan Železný na základě zmocnění papeže Martina V. z 27. června 1427 rezervuje a uděluje Janovi z Prachatic farní kostel v Prachaticích – Srov. ZAO-O, fond MCO, sign. A III c 25.
 26. **srpen – Vác:** Jan Železný na základě zmocnění papeže Martina V. z 27. června 1427 rezervuje a uděluje po smrti Jana z Dubčan kapitulou zvolenému Petru z Račic olomoucké děkanství. – Srov. ZAO-O, fond MCO, sign. A III c 26.
 11. **září – Vác:** Jan Železný umírá. – Srov. B. BRETHOLZ, *Das Schlußblatt des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*, in: Festschrift des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Prag 1902, s. 17–21, zde s. 20.

ZUSAMMENFASSUNG

Bischof Johann der Eiserne von Olmütz und Sigismund von Luxemburg. Ein Beitrag zur Erforschung der Anhängerschaft Sigismunds in den böhmischen Ländern und seiner Hofstrukturen

Johann der Eiserne, Bischof von Leitomischl (1388–1418/20) und Olmütz (1416/18–1430), Administrator des Erzbistums Prag (1421–1430) sowie des Bistums Waitzen (1430) und Kardinalpriester an der Titelkirche San Ciriaco alle Terme (1426–1430), gehört zu den bedeutendsten Gegnern der hussitischen Reformation in den böhmischen Ländern. Der Verfasser konzentriert sich auf das Olmützer Episkopat Bischof Johanns und untersucht die Beziehungen dieses Prälaten zu König Sigismund und dessen Hof. Dabei knüpft er an die Ergebnisse seiner eigenen Forschungen über das böhmisch-mährische Element am Hof Sigismunds und dessen Partei in den böhmischen Ländern.

Im ersten Kapitel fasst er die Leitomischler Phase der Karriere Johanns des Eisernen und dessen erste Kontakte zu König Sigismunds zusammen, die sich besonders konzentrieren in der Zeit der böhmischen Regentschaft Sigismunds in den Jahren 1402/03 und während des Konstanzer Konzils. Um 1400 gehörte Bischof Johann zu der im Aufstand gegen König Wenzel befindlichen Partei des böhmischen Hochadels, die bei Wenzels Halbbruder, dem ungarischen König Sigismund, Unterstützung suchte. Während der Wiener Haft König Wenzels in den Jahren 1402/03 war Johann Mitglied des böhmischen Rates Sigismunds und dessen Kandidat für den vakanten

Prager Erzbischofsstuhl. Nach der Wiederherstellung der böhmischen Herrschaft Wenzels im Jahr 1403 brachen die Beziehungen Johanns zu Sigismund anscheinend für etwa zehn Jahre ab und belebten sich erst in der Zeit des Konstanzer Konzils wieder, auf dem Johann der Eiserne im Jahr 1415 als offizielles Haupt der böhmischen Delegation weilte und eine aktive Rolle im Prozess gegen Johann Hus spielte. Nach der Rückkehr Johanns nach Böhmen im Spätsommer 1415 bzw. nach der Abreise Sigismunds nach Aragon, Frankreich und England wurde es wiederum fast still um die Kontakte zwischen Johann und Sigismund. Johann wurde durch das Konzil zum Legaten für Böhmen bestellt, mit dem Auftrag, die antihussitischen Dekrete des Konzils durchzusetzen.

Im September 1417 richtete Sigismund aus Konstanz einen Brief an den Bischof von Leitomischl, in welchem eine gewisse Unzufriedenheit mit der Tätigkeit Johanns als Konzilslegat und mit seinem Vorgehen gegen die Hussiten spürbar ist. Sigismund berücksichtigte dabei nicht, dass Johann nur geringe Möglichkeiten hatte, aktiv gegen den Hussitismus vorzugehen, und dass er sich seit 1416 intensiv darum bemühte, das reiche Bistum Olmütz zu erwerben, dessen Güter eine solide Basis für den Kampf gegen die Hussiten zu schaffen versprochen. Er musste sich allerdings gegen Aleš von Březi, den Kandidaten König Wenzels, durchsetzen, der mit Unterstützung Wenzels fast alle bischöflichen Güter übernahm und bis zum Tod Wenzels kontrollierte. Johann konnte dagegen mühelos die Anerkennung seiner Wahl durch das Konzil bzw. später durch Papst Martin V. sowie günstige Urteile des Konzilsgerichts bzw. der Rota Romana erzielen.

Im nächsten Kapitel widmet sich der Verfasser dem Jahr 1420, das eine wichtige Wende im Leben Johanns des Eisernen brachte. Als König Sigismund die Herrschaft in den Böhmisches Ländern zu übernehmen versuchte, profilierte sich Johann der Eiserne als einer seiner engsten Parteigänger in Böhmen und Mähren. Er war auf dem Breslauer Reichstag anwesend, auf dem Sigismund den Kreuzzug gegen die Hussiten verkündete. Höchstwahrscheinlich dort wurde er in den königlichen Rat angenommen und mit dem Bistum Olmütz belehnt. Mit der Ernennung zum Rat wurde die Stellung Johanns innerhalb der königlichen Partei gefestigt, mit dem definitiven Sieg im Olmützer Bischofsstreit vergrößerte sich seine machtpolitische Bedeutung enorm.

Im April 1420 wurde Johann feierlich in der Olmützer Domkirche inthronisiert. Danach verließ er allerdings neuerlich Mähren und hielt sich nach den Olmützer Quellen mehrere Monate in Böhmen auf. Dies deutet darauf hin, dass Johann am ersten Kreuzzug Sigismunds teilnahm, was sich jedoch nicht einwandfrei beweisen lässt.

Vor dem dritten Kapitel, in dem der Verfasser die Teilnahme Johanns an den Kriegsaktionen in Böhmen und Mähren in den Jahren 1421–1423 darstellt, befindet sich ein Exkurs über die Quellen zum Olmützer Episkopat Johanns des Eisernen. Das hauptsächliche Problem stellt hier vor allem das Werk *Mars Moravicus* des Barockhistorikers Thomas Pešina von Čechorod dar, das die Ereignisse der Hussitenkriege in Mähren detailliert darstellt, sich dabei aber auf mehrere heute verlorene Chroniken stützt, deren Herkunft und Quellenwert nicht mehr überprüft werden können. Das Werk Pešinas enthält viele offensichtliche Fehler und zahlreiche unwahrscheinliche Konstruktionen, dennoch kann es an manchen Stellen mit großer Vorsicht als Quelle benutzt werden.

Dies gilt vor allem für die Jahre 1421–1423, in denen Johann der Eiserne intensiv gegen die Hussiten kämpfte und sich als feste Stütze König Sigismunds in Mähren erwies. Im Frühjahr 1421 versuchte er vergeblich mit einem bischöflichen Heer das Neue Tabor der radikalen Hussiten auf einer Marchinsel bei Nedakonitz zu erobern, im Spätherbst und Winter desselben Jahres nahm er am zweiten Kreuzzug Sigismunds teil, im Frühling 1422 unterstützte er den König bei der Belagerung der hussitischen Festung Ungarisch Ostra und vom Sommer desselben bis zum Sommer des nächsten Jahres soll er – laut Pešina – einen „täglichen Krieg“ gegen die mährischen Hussiten geführt und mehrere hussitische Festungen belagert haben (in den zeitgenössischen Quellen lässt sich nur die Belagerung von Namiescht belegen, die Pešina nicht kennt). In diesen Jahren spielte Johann der Eiserne auch die Rolle eines inoffiziellen königlichen Stellvertreters in Mittelmähren: im März 1421 übernahm er die zeitweilige Verwaltung der landesherrlichen Burg Olmütz, des Klosters Hradisch bei Olmütz sowie der Städte Olmütz, Littau und Mährisch Neustadt, im Herbst erhielt er die Vollmacht, die Schädiger des Olmützer Bistums und Kapitels zu verfolgen und zu verurteilen. Im November 1421 spielte er eine wichtige Rolle bei der Verfassung des mährischen Landfriedens, in welchem er wahrscheinlich die religiösen Regelungen wesentlich mitbestimmte.

Im Juni 1423 erlitt Johann der Eiserne allerdings in der Schlacht bei Kremsier eine vernichtende Niederlage durch die Hussiten. Nach dieser Schlacht gelang es den Hussiten, sogar die bischöfliche Residenzstadt Kremsier zu besetzen. Während Pešina und nach ihm fast die gesamte moderne Geschichtsforschung berichtet, dass die Katholiken Kremsier bald zurückerobert hätten, versucht der Autor zu zeigen, dass erst im Jahr 1424 Herzog Albrecht V. von Österreich, der im Oktober 1423 nach längeren Verhandlungen die Markgrafschaft Mähren von Sigismund erhielt, die Rückeroberung Kremsiers gelang. Albrecht gab Kremsier spätestens im Frühjahr 1425 zurück an den Bischof, der dafür allerdings eine ansehnliche Summe bezahlen musste.

Damit kommen wir zum nächsten Kapitel, in dem die Rolle Bischof Johanns in Mähren in den Jahren 1424–1426 analysiert wird. Bischof Johann unterstützte Herzog Albrecht militärisch, zumindest ist seine Teilnahme an der Belagerung von Mährisch Neustadt im Spätsommer 1424 belegt. Die militärischen Kräfte des Bistums waren allerdings in dieser Zeit bereits relativ ausgelaugt, und es war eher Bischof Johann, der militärischer Hilfe bedurfte. Nicht lange nach der Rückeroberung Kremsiers wurde der Bischof kurz vor Weihnachten 1425 von den Hussiten in dieser Stadt belagert und konnte diese nur dank der ungarischen Truppen König Sigismunds abwehren. Vielleicht war es diese Erfahrung, die Bischof Johann zu seiner Entscheidung bewegte, das Land zu verlassen und seinen Schwerpunkt nach Ungarn zu verlagern. Vielleicht spielten dabei aber auch Befürchtungen Johanns eine Rolle, Sigismund könnte einen neuen Kurs in der Hussitenpolitik einschlagen. Tatsächlich begann Sigismund in dieser Zeit langsam, auf einen Kompromiss mit den gemäßigeren Hussiten hinzuwirken.

Dem ungarischen Aufenthalt oder Exil Johanns des Eisernen in den Jahren 1426–1430 widmet sich der Autor im letzten Kapitel. Am Anfang dieser Periode steht die Ernennung Johanns zum Kardinalpriester von San Ciriaco durch Papst Martin V., wodurch die älteren, traditionell guten Kontakte Johanns zur Kurie ihren Höhepunkt erreichten. In den nächsten Jahren wurde Johann zu einem wichtigen Vertreter der kurialen Politik am ungarischen Hof und damit zum heftigen Gegner aller Kompromissversuche des Königs. Er trat bspw. entschlossen gegen die ersten großen Verhandlungen Sigismunds mit den Hussiten im Jahr 1429 in Pressburg auf.

Der Verfasser kommt zum Schluss, dass dank dieser kurialen Orientierung Johanns seine Beziehungen zum König in der zweiten Hälfte der 1420er Jahre wesentlich abkühlten. Johann war in Pressburg bzw. in Ofen zwar mit entsprechenden Ehren versehen, er war bei wichtigen politischen Verhandlungen anwesend, wie seine Präsenz in den Zeugenreihen einiger wichtiger königlicher Urkunden belegt, er verlor aber seinen Einfluss auf die Hussitenpolitik des Königs. Auch die sehr halbherzige Unterstützung Sigismunds für die Versuche Johanns, in Ungarn eine reichere Präbende zu erreichen, dürften diese Abkühlung der Beziehungen zwischen Johann dem Eisernen und Sigismund spiegeln. Erst 1430 – wenige Monate vor Johanns Tod – verlieh Sigismund diesem die Administration des vakanten Bistums Waitzen (Vác).

Im Anhang wird das Itinerar Johanns des Eisernen während seines ungarischen Exils dargelegt.